

27118

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BEŞERİ VE İKTİSADİ
COĞRAFYA ANABİLİMDALİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HARİTA KÜTÜPHANELERİ VE
TÜRKİYE'DE DURUM

TEZİ YÖNETEN: Prof.Dr. Nazmiye ÖZGÜÇ

Fatma Özgül SÜRMELE
6374

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YAKARAK ÖĞRETİM KURULU
YAKARAK MERKEZİ

İSTANBUL - 1993

--Önsöz

--Giriş

I-KÜTÜPHANE

- Tanım
- Amacı
- Türleri
- Tarihçe
- Türkiye'de Kütüphaneler

II-HARİTA - KARTOGRAFYA

- Tanım
- Tarihçe
- Türleri
- Haritacılık
- Harita Kütüphanesi
 - Tanım
 - Tarihçe
 - Dünya'da ve Türkiye'de Durum
- Harita Kütüphanecisi
 - Kimdir
 - Özellikleri
 - Yetişmesi

III-KÜTÜPHANELERDE KARTOGRAFİK MATERYALLERİN TEKNİK DEĞERLENDİRİLMESİ

- Seçimi, sağlanması ve kaynakları
- Kataloqlama
- Sınıflama
- Depolama/Yerleştirme/Yararlandırma
- Koruma /Onarım

IV- SONUÇ VE ÖNERİLER

V- BİBLİYOGRAFYA

ÖNSÖZ

Kütüphanecilik lisans eğitimimin ardından Beşeri ve İktisadi Coğrafya bölümünde yüksek lisans çalışmasına başlamam beni kütüphaneci gözüyle kütüphanelerde harita ve diğer kartografik materyaller konusunda araştırma yapmaya yöneltti.

Hem coğrafya hem de kütüphanecilik açısından gerçekten önemli olan bu konu da birşeyler yapabilmek için iyi bir ortam hazırdı. Bu konuda danışman hocam sayın Prof.Dr. Nazmiye Özgüç ve kütüphanecilik bölümü öğretim üyelerinden sayın Doç.Dr. Hasan Keseroğlu'ndan aldığım tavsiyeler doğrultusunda ilk önce yayın taramasına başladım. Genellikle elde ettiğim bilgiler yabancı kaynaklı oldu. Bundan da tez konusu seçiminde doğru karar verilmiş olduğu anlaşılıyordu. Yayın taramasından elde ettiğim kaynakların temini ve bunların okunmasından sonra plan hazırlandı ve deneme yazılarına başladım. Bir çok kontrolden geçtikten sonra tezim hazırlanmış oldu.

Bütün bu çalışmalarım boyunca bana yardımcı olan hocalarım sayın Prof.Dr. Erol Tümertekin'e, sayın Prof.Dr. Nazmiye Özgüç'e, sayın Doç.Dr. Hasan Keseroğlu'na ve diğer bütün hocalarıma çok teşekkür ederim.

GİRİŞ

Harita kullanımı günümüze gelene kadar çok yaygınlaşmıştır. Okula giden öğrenciler, seyahate çıkan turistler, bilimsel araştırmacılar, büyük veya küçük şirketler, ihracat-ithalat firmaları...vb. Amaçlar farklı da olsa sonuçta herkes haritalardan belli ölçüde yararlanmak durumunda kalıyor.

Amaçlar oranında haritalar da çeşitlenmeye, çoğalmaya başlamıştır. Eskiden oldukça sınırlı kalan harita türleri günümüzde çok fazla oranda artmaktadır.

Haritalar böylesine genişledikçe bilinçli bir şekilde korunup, saklanmaları sorun olmaya başladı. Aynı zamanda harita ve diğer kartografik materyallerin kitaplardan daha farklı özellikler taşımaları bu tür yayınları bulunduran kütüphanelerdeki kütüphanecilerinde artık daha nitelikli olmasını gerektiriyor. Kütüphanesinde harita ve kartografik malzeme bulunduran kütüphanecinin harita okumayı bilmesi, kullanıcıya gösterebilmesi ayrıca bütün materyalleri son derece bilinçli seçilmiş ve hazırlanmış depolarda ve raflarda saklaması gerekiyor. Bütün bunların ne gibi şartlar gerektirdiği, hangi özelliklerin bulunması gerektiği ve yapılması gerekenler ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

Bu çalışmam bana Türkiye'de ve dünyada Harita ve Coğrafya Kütüphaneleri konusundaki çalışmaları ve gelişmeleri ayrıntılarıyla gösterdi. Umuyorum ilgilenen herkes için de aynı derecede açıklayıcı olur.

KÜTÜPHANE

Tanım

Kütüphane kelimesi herkes için içinde birçok kitabın bulunduğu yer çağrışımını yapar.

Dilimizde kütüphane kavramı arapça kitabın çoğulu kütüb ile Farsça "ev" anlamına gelen hane sözcüklerinin birleşmesinden geçmiştir. Kütüphane kitaplar-evi anlamına geliyor.

Bibliothèque de kütüphane ile aynı anlamı taşır. Eski Yunanca bibliothéké, biblion ve theke kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Biblion kök olarak "bublos"(parşömen tomarı)tan geliyor. Téké ise saklamak vb. anlamı taşıyor. Romalılarda Latince kökenli "Libraria" aynı anlamda kullanılan değişik bir kelime tercih ediliyordu.

"Batı dillerinde Latince kökenine bağlı olarak yayılan Bibliothéké İtalyanca ve İspanyolca da Bibliotheca, Fransızca da Bibliothèque, Orta Almanya ve Germen dillerinde Libreye, Librey yada Libraye, Almanca da Bibliothek, İngilizce de Library olarak kullanılıyor." ¹

Türkiye'de 1932-1940 döneminde "Kitapsaray", 1940-1948 arasında Adnan Ötiken tarafından Bibliyotek sözcükleri kullanıldı. Fakat bu sözcükler fazla tutulmadı ve yerine Arapça kitap sözcüğüne "lık" eki getirilerek kitaplık kullanıldı. Kitaplık ve kütüphane kelimeleri aynı anlamda ve bugün de dilimizde kullanılıyor.²

Kütüphaneler ister kiltab, papirus, parşömen, ağaçkabuğu olsun ister kağıt, mikroform, ses-video-bilgisayar bandı vb. olsun bilgiyi taşıyan her türden belgeyi ilk çağdan bu yana içinde barındıran, depolayıp, düzenleyip hizmete sunan kurumlar olmuştur. Bütün kütüphane türlerini içine alan iki tanım örneği aşağıda verilmiştir. Bunların ilki Unesco' nun, Kütüphane: " Adı ne olursa olsun basılı kitap ve süreli yayınların yada başka her türden çizgisel, görsel-işitsel yayının düzenli koleksiyonları ile okurların bilgi araştırma, eğitim, dinlenme amaçları için bunların kullanımlarını sağlayan ve kolaylaştıran elemanlar " ³ ın bulunduğu yerdir.

¹ Hasan S. Keseroğlu, *Halk Kütüphanesi Politikası ve Türkiye Cumhuriyeti' nde Durum.* - İstanbul: *Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi*, 1989. S 1-2.

² Keseroğlu, a.g.e.

³ Jale Baysal, *Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş.*-İstanbul: *Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi*, 1991, S. 7

İkinci kütüphane tanımı: "Belirli ve sınırlı bir çevrenin ya da herkesin yararlanması için yazılı, basılı, görsel-işitsel ve çizgisel her türden yayınları toplayan düzenleyen, en elverişli yararlanma ortamını yaratacak araçları ve yöntemleri kullanarak çevresindekilere ulaştıran kuruluştur." ⁴ biçiminde yapılmaktadır.

Yukarıdaki tanımlarda kütüphanelerin bilgi taşıyıcı her türden belgenin düzenlenip hizmete hazır duruma getirildiğini söyleyebiliriz. Buna göre de kütüphaneler, içinde bulunduğu çağın ve toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve teknik özelliklerine bağlı kalarak dermelerini oluşturmuş belirli bir kesim ya da herkese açık hizmetini sürdürmüştür. Ancak bu derme ilkçağda yalnız yazılı metinlerle (papyrus, parşömen, kiltabiet vb.) sınırlı kalmış kitapdıı diye adlandırdığımız belge türlerini de içine almıştır. Örneğin Batlamyus' un küresi ilkçağda kütüphanede yer alırken, coğrafya ve haritacılık konusunda yüzyıllarca etkisini gösterecek İskenderiye çıkışlı yapıtlar ve bunların özgün haritaları İskenderiye kütüphanesi içinde bulunmaktadır. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle bu belgeler değişerek kütüphane için mikroform, ses kaydı, video kaydı, slayt, fotoğraf gibi görsel-işitsel belgeler olarak yer almaya başlamıştır.

Amacı

Çok uzun süre kütüphaneler için varolma amacı yalnızca kültürel anlamdaydı. Kütüphaneler toplumun kültürünü tanıtan bütün değerlerini koruyan bir yer anlamındadır.

"Oysa günümüzde kütüphanelerin iki temel amacı vardır:

•Toplumsal uygulamalara yardımcı olmak, ekonomi, ticaret, eğitim, politika vb. alanlarda gerekli belgeleri toplayıp saklamak."⁵

•Kültürel açıdan yardımcı olmak "her türden düşün sanat, bilgi ürünlerini toplayıp saklamak, insanlar, toplumlar, coğrafya bölgeleri ve çağlar arasında sürekli paylaşılmasını sağlamak ve böylece insanlığın vardığı en ileri ortak düzeyi her konuda bütün bireyler ve toplumlar için ulaşılabilir kılmak."⁶

Bu amaçlar genel olarak her türden kütüphaneleri içerir. Fakat kütüphanelerin türlerine göre değişikliklerde gösterir. Örneğin bir üniversite kütüphanesinin amacı ile halk kütüphanesinin veya özel konulu kütüphanelerin amaçları farklıdır. Üniversite kütüphanesi veya okul kütüphanesi bünyesinde bulundurduğu öğretim

⁴ Baysal, a.g.e.

⁵ Baysal, a.g.e.

⁶ Baysal, a.g.e. S. 8

elemanlarına ve öğrencilerine hizmet verir. Kendi politikasına uygun derme ile ders programlarını destekleyici görevi yürütür. Özel konulu kütüphane ise hangi kuruma aitse burayı daha ileri düzeye taşıyabilecek gerekli en son teknolojik bilgiyi sağlar. Kendi kurumunun üretimine katkıda bulunur. Ulusal kütüphaneler bulunduğu ülkede yayımlanan bütün basılı-yazılı yapıtlar ile o ülkeye ilişkin yurtdışında yayımlanmış yayımları toplamayı amaçlar. Ulusal kütüphane bulunduğu ülkenin ulusal belleğidir.⁷

Kütüphane Türleri

Tarihteki ilk kurulan kütüphaneden günümüze gelene kadar çok değişik biçimlerde adlandırılmış aynı veya farklı amaçlarla kurulan pek çok kütüphane görülür.

Bunun nedeni, toplumsal görüşlerin, birbirinden ayrı gereksinimleri, farklı bilgilere gereksinim duymaları biçiminde açıklanabilir. Bu farklı toplumsal ve bireysel tavırlar birbirinden ayrımlı kütüphane türlerini ortaya çıkarmıştır. Örneğin ilkçağdaki saray, kral kütüphaneleri, yönetici olan tek kişiye bağlı olarak gelişirken Fransız devrimi "halk" kavramını, sanayi devrimi kentleşme, sanayileşme, insancılık gibi olgularla halk kütüphanesi ortaya çıkmıştır. Üniversite kütüphaneleri, Batı da manastır, Doğu da medrese yanında ilkel biçimini almış; 12.yüzyıl ile bugünkü, anlamda üniversite (Bologna, 1100), 17.yüzyılda da üniversite kütüphaneleri kurulmaya başlamıştır. Okul kütüphaneleri üniversite kütüphanelerinde olduğu gibi eğitim-öğretimi destekleme amacını ön planda tutmuştur. Milli kütüphane Fransız devrimi ile ön plana çıkan "ulus" kavramına bağlı olarak gelişmiş, bir ülkede yayımlanan yada o ülkeye ilişkin, dünyada yayımlanan bilgi taşıyıcılarını izleyip, elde etmeyi ve hizmete sunmayı amaçlamıştır. Çağımızla birlikte Özel Araştırma Kütüphaneleri ortaya çıkmıştır ki, bunlar sınırlı, belirli konularda hizmet sunmayı amaçlar.

Kütüphanelerin türü ne olursa olsun hemen hemen tümünde, konumuz haritalar açısından bakarsak, harita görmemiz, değişik deyişle katografik belgeleri görmemiz (az yada çok) olanaklıdır.

⁷ Keseroğlu, a.g.ö. S. 3

Kütüphanenin Tarihçesi

Kütüphane kavramı yazının bulunmasıyla birlikte kendiliğinden doğmuştur diyebiliriz. O dönemlerde bile üzerine yazı yazılan nesnelerin (kiltab, papirus, parşömen vb.) düzenlenmesi ve depolanması gerekmiştir.

İnsanlar toplu halde düzeli bir yaşama geçince bir takım kurallar ortaya çıkmıştır ve bunların yazıya dökülmesi gerekmiştir. "Devletin dine dayanan yapısına uygun olarak kütüphaneler tapınaklarda yer alıyordu. Her tapınağın bir okulu, bir kütüphanesi vardı. Kütüphaneye "Tabletevi", "Mühürevi", "Papurusevi" gibi adlar verilmekteydi. Buralarda saklanan belgelerin konuları, din, din törenleri, felsefe, tıp, kimya gibi konular ve resmi devlet yazılarıydı."⁸

"Dünya tarihinde ilk olarak iki uygarlık "Babil" ve "Mısır" kütüphanelerin doğması için gerekli toplumsal koşullar içinde bulundular."⁹

Yerleşim yeri olarak, gezi ve haberleşme açısından çok elverişliydi. Kütüphaneler daha çok arşiv niteliğindedeydi. Zamanla ülke konularının dışında edebi sayılan bir çok ünlü destanı, şiiri ve benzeri yazımsal metinleri içermiştir. Bu tavır kütüphanelerde her tür bilgi taşıyıcısının önce korunma, saklanma, ardından hizmete sunulma anlayışıyla günümüze kadar süregelmiştir.

Yukarıda kütüphane türlerinde de gördüğümüz gibi kütüphanelerin tarihçesi toplumsal olgu ve olaylara bağlantılı olarak gelişmektedir.

Bu değişim kütüphaneler yanında konumuz gereği "harita"lar içinde geçerlidir. Mağara duvarlarından-uzaydan çekilen fotoğraflarla elde edilen haritaların serüveni; ister istemez, depolandığı kütüphaneleri de etkilemiş, sayılarının artmasıyla da başlıbaşına Harita Kütüphaneleri dediğimiz türü yaratmıştır.

Sonraki konuda haritanın, haritacılığın ve harita kütüphanelerinin ne olduğunu daha yakından göreceğiz.

⁸ Baysal, a.g.e. S.30

⁹ Baysal, a.g.e.

Türkiye'de Kütüphaneler

"Türkiye'nin dokuzyüz yıllık bir kütüphane geleneği vardır. Önce Anadolu Selçukluları, sonra beylikler daha sonra Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde, kütüphane kurma gayretleri aralıksız sürmüştür."¹⁰ Fakat her dönemin kendi çöküş devri kütüphaneleri de olumsuz yönde etkilemiştir. Döneme ait kurulan kütüphaneler vakıf kütüphaneleriydi ve hepsi kendi düzenini kurmuş ayrı birimlerdi. Fatih'in Manisa'dan Edirne'ye sonradan İstanbul'a getirttiği kitaplar İstanbul'un ilk kütüphanesini oluşturmuştur. (Yeni Saray) İmparatorluk büyüdükçe kütüphanelerde de sayıca artış görülmüştür. Fakat çöküş döneminde incelenen kütüphanelerin derme bakımından halka fazla yararlı olmadığı anlaşılmıştır. Bir çok kere kütüphane kurulması ve düzenlenmesine dair karamame çıkarılmış 1882' de Kütüphane-i Umumi (bugünkü Beyazıt Devlet Kitaplığı) açılmıştır.

Ülkemiz İslam yazmaları konusunda çok zengindir. Cumhuriyet döneminde kütüphaneler Maarif Vekaleti Hars Dairesi'nce idare edilmeye başlandı. O dönemde müdür olan Hamit Zübeyir Koşay kütüphanelerin durumu konusunda raporlar hazırlamıştır. Bu raporlarda Cumhuriyet döneminde durumun ne olduğu hakkında doğru bilgiler elde edilmiştir. Daha sonra kütüphanelerin idaresi Kültür Bakanlığına bırakıldı. Daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığına devretti. Sonra tekrar Kültür Bakanlığına geçti. Buraya bağlı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Türkiye'de bulunan bütün halk ve çocuk kütüphanelerinden sorumludur. Genel Müdürlüğün belediye, okul ve vakıf kütüphanelerini denetleme yetkisi de vardır.¹¹

1965 yılında kurulan TÜBİTAK'a bağlı kurulan TÜRDOK (Türkiye Dokümantasyon) yurtiçi ve yurtdışı bilgileri toplayıp isteyenleri yararlandırmaktadır. Kütüphanecilik konusunda toplu katalog, bibliyografya, elkitabı, kılavuz gibi yayınlar çıkarır.¹²

Bugün kütüphanelerimizde genel durumun ne olduğunu anlayabilmemize yardımcı olacak Kültür Bakanlığınca hazırlanan Kültür İstatistikleri bulunuyor. Bu istatistiklerden yıllık olarak kütüphanelere ait çeşitli konularda ayrıntılı bilgileri öğrenebiliyoruz. Örneğin 1990 yılına ait istatistik sonuçlarına göre

¹⁰ Baysal, a.g.e. S.52

¹¹ Baysal, a.g.e. S.53 57

¹² Baysal, a.g.e. S.60

Kütüphaneye Yıl İçinde Gelen Süreli Yayınlar ve Diğer Kütüphane Malzemeleri

SÜRELİ YAYINLAR	Diğer Kütüphane Malzemeleri							
	Mikrofilm (makara)	Harita	Atlas	Plak	Nota	Ses bandı	Tablo	Afiş, el ilanı, pankart, posta kartı ve benzerleri
4.231	6	4	12	503	34	1.444	1	964

Kütüphanedeki Kitap, Süreli Yayın ve Diğer Kütüphane Malzemeleri

Kitaplar (yeni giren dahil)	SÜRELİ YAYIN	Diğer Kütüphane Malzemeleri								
		Mikrofilm	Harita	Atlas	Plak	Nota	Ses bandı	Tablo	Afiş, el ilanı, pankart, posta kartı ve benzerleri	
828.243	218.016	9.682	6.653	417	2.518	6654	3.916	867	43.344	
819.552	8.691									
TOPLAM										

Kütüphaneden Yararlananlar ve Yararlanılan Kütüphane Malzemeleri

KÜTÜPHANEDEN YARARLANANLAR	Yararlanılan Kütüphane Malzemeleri							
	Kitap	Süreli yayın	Mikrofilm (makara)	Harita	Kupür	Fotoğraf ve resim	Ses bandı	Nota
222.220	124.665	53.971	984	33	87	113	184	328

Personelin Kadro ve Öğrenim Durumları

Kadro Durumu	Mezun Olunan Okul					
	Toplam	Fakülte ve Yüksek Okul seviyesinde kütüphanecilik öğrenimi yapmış	Diğer Fakülte ve Yüksek okul mezunu	Lise ve Dengi okul mezunu	Orta ve Dengi okul mezunu	İlkokul mezunu
Toplam	176	29	32	48	15	52
Memur	144	29	32	48	15	20
Hizmetli	32	-	-	-	-	32

Bu Tablolar Kültür İstatistikleri 1990' dan alınmıştır

HARİTA - KARTOGRAFYA

Tanım

Harita kavramını anlaşılır kılmak için öncelikle coğrafya ile kartografya kavramlarını açmamız gerekir.

Coğrafi düşüncenin ilk kez ne zaman başladığını söyleyemiyoruz, ancak, bu düşüncenin insanın çevresindeki doğal olaylarla ilk kez ilgilenmesiyle birlikte doğduğunu söyleyebiliriz.

Coğrafya kavramı, kök olarak "geo: dünya", "graphia: yazmak, çizmek" den, "dünyayı anlamak", "dünya hakkında yazmak" anlamına gelir.¹³ Eskiçağdan günümüze dek gelen, bütün coğrafyacılar için, değişik deyişle dünya hakkında yazan, dünyayı anlamak isteyenler için konuşma dili de "harita" olmuştur.

"Harita, yapma" anlamına gelen kartografya ise eski Latince'de sert kağıt anlamına gelen "carta, charta" ile latince yazmak, çizerek betimlemek anlamına gelen "graphia" sözcüklerinin birleşmesiyle türemiştir. Bu anlatımın Eskiçağdan bugüne kadar değiştirmemiş, Batı dillerinde de Latince aslına bağlı sözcükler kullanılmış Fransızca Carte, Almanca Karte, İngilizce Chart, Osmanlıca Harta olmuştur.¹⁴

Tarihçe

Cartographia, "Kartografya terimi ilk kez 1839' da Vicomte de Sentoreme tarafından 16.yüzyıl haritalarının incelenmesi vesilesiyle kullanılmıştır."¹⁵ "Raisz'e göre "Kartografyanın gayesi yerkürenin safhalarında ki patern (doku) lere ait ölçüleri ve malzemeyi toplayarak onları analiz etmek ve sonrada bunların, patern unsurlarının rahatça görülebileceği bir ölçeğe indirerek grafik yolla göstermektir."¹⁶

¹³ Bilgin, *Genel Kartografya I* - İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1983, S 25-26

¹⁴ Bilgin, *a.g.e.* S. 26

¹⁵ *T C Konferansı Çev. Nazmiye Özgüç (Yayımlanmamış Metin)*

¹⁶ Bilgin, *a.g.e.* S. 1

Kartografin esas aracı ise haritadır. Kartograf harita yapmadan önce özellikle coğrafi temellere ihtiyacı olur. Kartograf haritayı coğrafyacı için yapar. Çünkü harita coğrafyacının dili' dir. Anlatmak istediği her tür bilgiyi kartografa belirtir ve kartografda bunları çiziminde gösterir."¹⁷

Harita diye adlandırdığımız düzlem üzerinde belirli şekiller çizilerek birşeyler anlatılmak istenen kağıt parçası günümüze gelene kadar hem anlam bakımından hem de materyel bakımından büyük gelişmeler göstermiştir.

Haritaların tarihini malzemesinin günümüze kadar dayanamamış olan kiltabket ve papiruslara kadar uzandığı düşünülüyor.

Yazının icadından önce yaşayan insanların toprağa çizdikleri resimler veya küçük taş parçalarıyla şekiller çizerek birşeyler anlatmak istemeleri kiltabketler, papirus veya parşömenlere çizdikleri şekiller ilk haritalar olarak kabul edilebilir. Bu örnekler onların kendilerine göre ihtiyaçlarını karşılayabiliyordu. Hiçbir eğitimi olmayan bu insanlar kendi iç güdüleriyle geliştirdikleri bu dili zamanla ilerletmişlerdir."¹⁸

"Eski haritalar Çin'de, Mezopotamya'da ve Mısır'da kullanılmıştır. Mezopotamya haritaları bilinen en eski dairesel kiltabketlerdir.

Klasik çağda Yunan haritaları çizildi. Kartografi tarihinde önemli iki eser oluşturuldu. Eratosthenes dünyanın çevresini ölçtü. Claudius Ptolemy ise 150 yılında dünyanın ve bölgelerin haritalarını çizdi. Ptolemy' nin harita projeksiyon çalışmaları ve kartografik ve matematiksel coğrafyanın ilkeleriyle ilgili sekiz ciltlik eseri "Geographia" harita ve coğrafya tarihinde büyük öneme sahiptir."¹⁹

Orta çağda ise Arap kartografyası ileriye. İdrisi' nin 1154' de yaptığı dünya haritası buna bir örnektir.

Modern çağa (1700' lerin sonu) gelindiğinde haritalarda büyük değişiklikler göze çarpıyordu. Özel konulu haritalar yapılmaya başlandı. Örnek olarak Edmond Halley' in rüzgar ve okyanus akıntılarını gösteren haritasını verebiliriz. Ayrıca Giovanni Cassini, Paris meridyeninin bilimsel ölçümlerini yaptı. İnceleme teknikleri bugün için temel kabul edildi. "20.yüzyıl" da haritacılık teknik gelişmelere paralel olarak ilerledi. Uzay veya hava fotoğraflarıyla haritalar ivedilikle güncelleştirilebiliyor. Hemen hemen bütün ülkelerin orta veya büyük ölçekli resmi topografik haritaları vardır. Halen 1:1000000 ölçeğinde uluslar arası dünya haritacılığı benzer bir proje üzerinde çalışmaktadır."²⁰

Haritalar tanım yönünden de günümüze ulaşana dek değişimlere uğramıştır. Örneğin: 1879' da La Grange, "Bir harita yeryüzünü ya da bir kısmını küçültülmüş ölçüde gösteren düz bir şekildir."²¹ diye tanımlamış.

1880' de Grande Encyclopedia "Bir ülkenin haritası yeryüzünün bir kısmının bir

¹⁷ Bilgin, a.g.e.

¹⁸ Bilgin, a.g.e.

¹⁹ Ernest L. Woodson - Maps (Nonbook material)

²⁰ Woodson, a.g.e.

²¹ I T C Konferansı - Çeviren Nazmiye Özgüç

plan üzerinde gösterilmesi demektir"²² diyor.

1959' da Encyclopedia Americana'da

"Yatay bir projeksiyona uygun olarak ölçekli bir şekilde yeryüzündeki bir kalıbın sembolleştirilmiş resminin çizilmesi, buna yerleri ayırt ettirmek için adlarda eklenmektedir" şeklinde bir tanım yapıyor.

Son olarak 1981' de Kalensky

"Bir harita yeryüzünün ve türlü özelliklerinin bir düzlem üzerinde genelleştirilmiş geometrik olarak tanımlanmış bir şekilde gösterilmesidir. Bu gösterme grafik (çizgisel haritalar) olabildiği gibi fotografik (foto harita) yada dijital (digital harita) da olabilir."²³ diyor.

Türleri

Çağa göre değişip gelişen teknoloji sayesinde haritaların tür olarak sayısı bir hayli artmıştır.

Kartografik malzemeleri başlıca üç grupta inceleyebiliriz.

- 1- Haritalar
- 2- Atlaslar
- 3- Küreler

Yol kadastro, topografik, politik, jeolojik, nüfus, yer şekilleri, iklim, toprak kullanımı, tarım ürünleri, uzay fotoğrafları ve deniz şemaları²⁴ biçiminde verebiliriz, ancak bu başlıkların sayısı ayrıntıya inilmesi durumunda yüzlere ulaşabilecek kadar çoktur.²⁵ Nitekim bu konudaki ayrıntılı dökümü de sınıflama başlığı altında ele alacağız.

Haritacılık

Harita yapımını, daha önce de belirtildiği gibi ilk olarak yazının icadından önce olarak alıyoruz. Bunu o döneme ait taş, kiltabiet, papirus vb., üzerindeki şekilleri inceleyerek anlıyoruz. O zaman için haritanın varlığının amacı yaşamlarını sürdürmek, savaş meydanlarını saptamak ve mesafe ve yönleri anlamaktır.

Günümüzde harita yapmak ayrı bir sanat dalı eğitimi olarak kabul ediliyor. Fakat ilk çağlarda ve okuma yazmanın bilinmediği bölgelerde de haritalara rastlanıyor. Bu da bize haritacılığın mutlaka bir eğitim gerektirmediğini gösteriyor. Tabi bunda eğitimi reddetmiyoruz. Çünkü o günkü haritaları yapanların sayısı çok

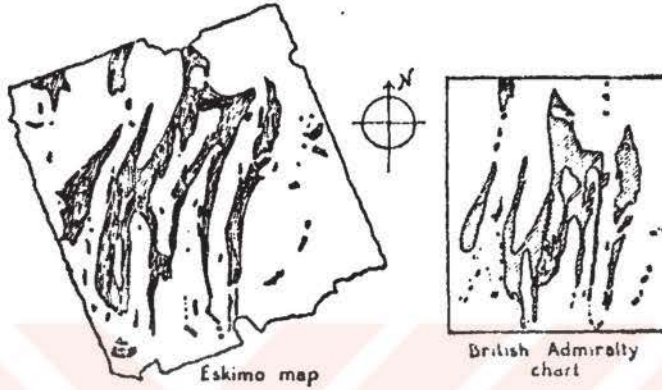
²² a.g.e.

²³ a.g.e.

²⁴ a.g.e.

²⁵ a.g.e.

az bunu ancak çok dikkatli ve çevreyi çok araştırıp tanıyan insanların yapmış olmasıdır. Örnek: okuma-yazma bilmeyen bir eskimonun yaptığı Belcher adaları haritası ile British Admiralty denizi haritaları arasında benzerlik şaşırtıcıdır. Amerikan yerlilerine ait ilk haritalar çok kaba bulunuyor. Oysa Orta Amerika'daki Azteklerin haritaları daha iyi durumda ve topografyadan çok tarihi unsurları ele almışlar. Yaşadıkları kasabayı tanıtıcı tarzda haritalar yapmışlardır.

İlk haritalar Mezopotamya'da meydana getirilmiş, dünyaya ait ölçmeler başlamıştır.²⁶

Dünya keşifleri, dünya henüz tanınmaya başlandığı sıralarda bir çok ulusa ait yüzlerce bilim adamı birçok şekillerle dünyayı tanımlamaya çalıştı. Kendilerine göre hazırladıkları binlerce harita ortaya çıkardılar. Bizim bugün okuyup öğrendiğimiz doğru bilgileri ortaya çıkarmak için uğraşmış bir çok değişik ölçüde ve şekilde dünya haritaları, enlem boylam haritaları, kıta haritaları, okyanus, nehir haritaları vb. türden haritalar yaptılar. Amaçları dünyayı tanımak ve tanıtmaktı.

Bütün bu haritaların içinde gerçeğe çok yakın çok şaşırtıcı haritalara rastlıyoruz. Örnek, Crates' in M.Ö. 150' de yaptığı dünya haritası. Bilmeden Amerika ve Avusturalya karalarını bile gösterdiği haritası şaşırtıcı bir örnek.²⁷

Orta çağdaki harita örnekleri eski çağa oranla daha düzgün daha gerçekçi bir çizim ve oranlama gösteriyor. Bu dönemde harita yapımı bir ailede babadan oğula devretti.²⁸

Yeni çağda keşifler arttıkça dünya haritaları kesin çizgilerine oturmaya başladı. Türklerin yakındoğu ve doğu Akdeniz'e yayılması ticaret yapan başka milletleri yeni ticari yollar bulmaya mecbur kıldı. Yeni rotalar yeni haritaları meydana getirdi. Piri Reis' in bu dönemde ceylan derisi üzerine renkli olarak çizdiği harita dünya harita örnekleri içinde en iyilerinden birisidir.²⁹

²⁶ Bilgin, a.g.e. S. 1-4

²⁷ Bilgin, a.g.e. S. 15-16

²⁸ Bilgin, a.g.e. S. 27

²⁹ Bilgin, a.g.e. S. 51-52

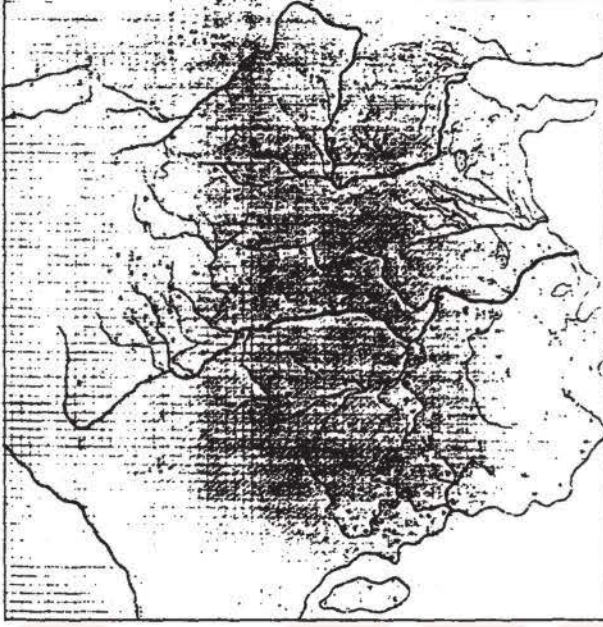
Günümüze kadar gelen haritalar yapıldıklarında, zamanlarını bize tanıtan o devre ait bilgi düzeyini belirleyen önemli kanıtlar olmuşlardır. Bütün bunların ilk çağlardan beri günümüze ulaşabilmesi bizim için gerçekten hem şaşırtıcı hem de çok yararlı olmuştur. (Bu gün M.Ö.ye ait kiltabletler vb. harita örneklerinin korunduğunu görüyoruz fakat yeni yapılmış bir haritayı korumamız çok zorlaşmıştır.)

Türkler için haritanın önemi denizci bir millet olmasından ileri geliyor. Savaşçı bir yapısı olan Türkler her zaman yeni yerler tanımaya, oralara gidip yerleşmeye çalışmışlar. Özellikle müslümanlığın kabulünden itibaren müsümanlığın yayılmasını sağlamak amacıyla karadan ve denizden dünyanın dört bir yanına ulaşılmaya çalışılmış ve bu arada bir çok yeni yererede rastlanılmış.

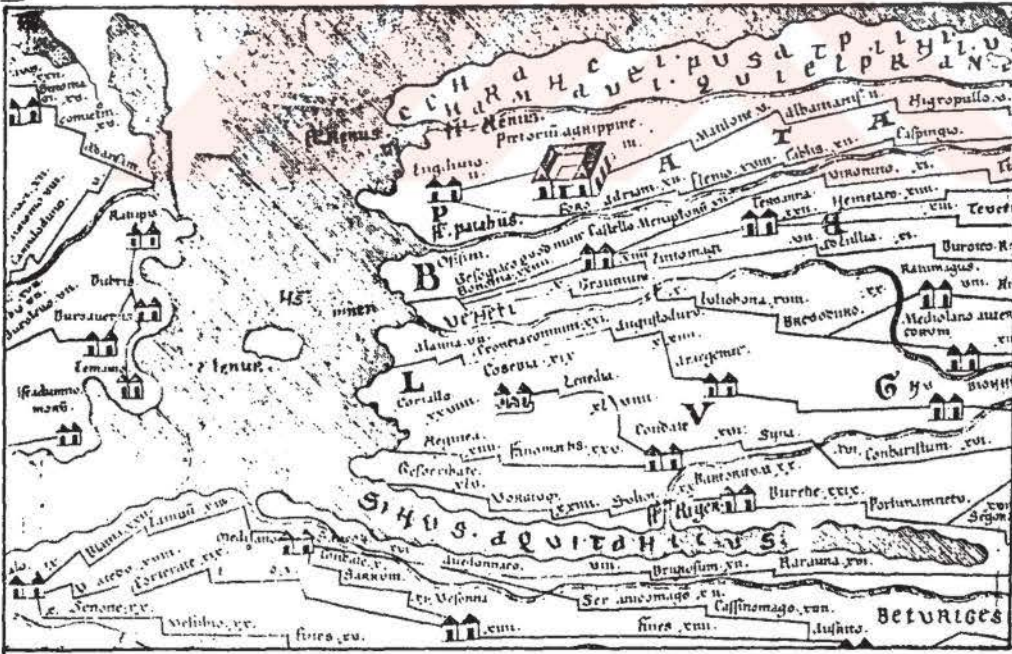
Geçmişten Günümüze Harita Örnekleri

Mezopotamya'da bir şehrin kiltablet üzerinde eski bir haritası

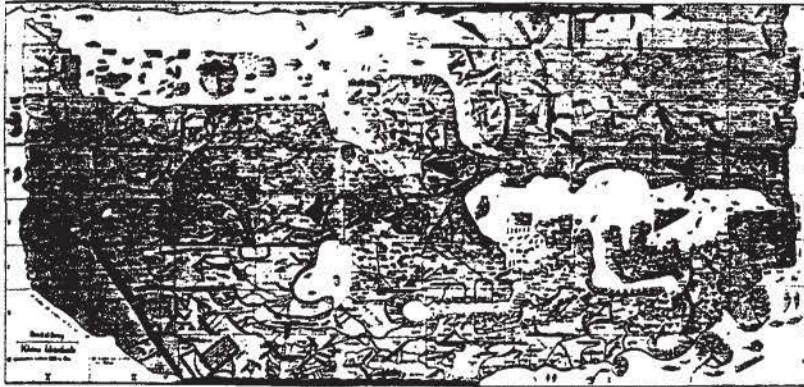
Yaklaşık 1137' de kartografi bilinmeyen Çin'e ait küçük küçük taşlar üzerine yapılmış bir harita.

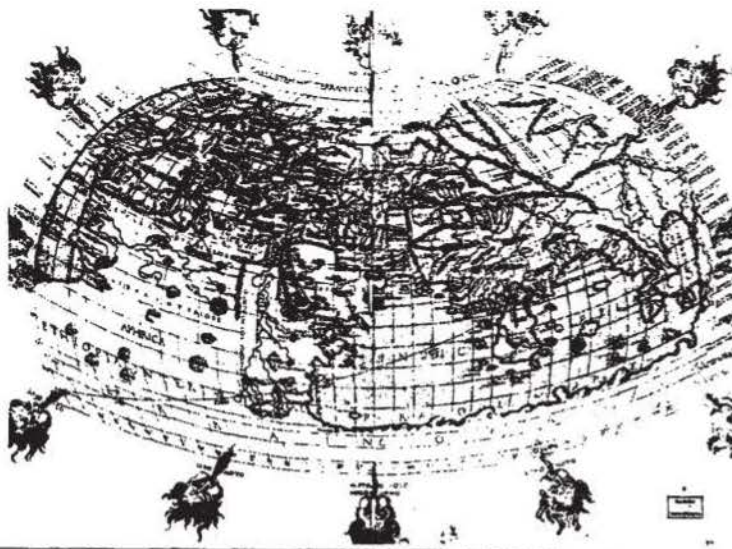
Roma İmparatorluğu'nun eriştiği bütün topraklardaki yolları gösteren Peutinger harita.

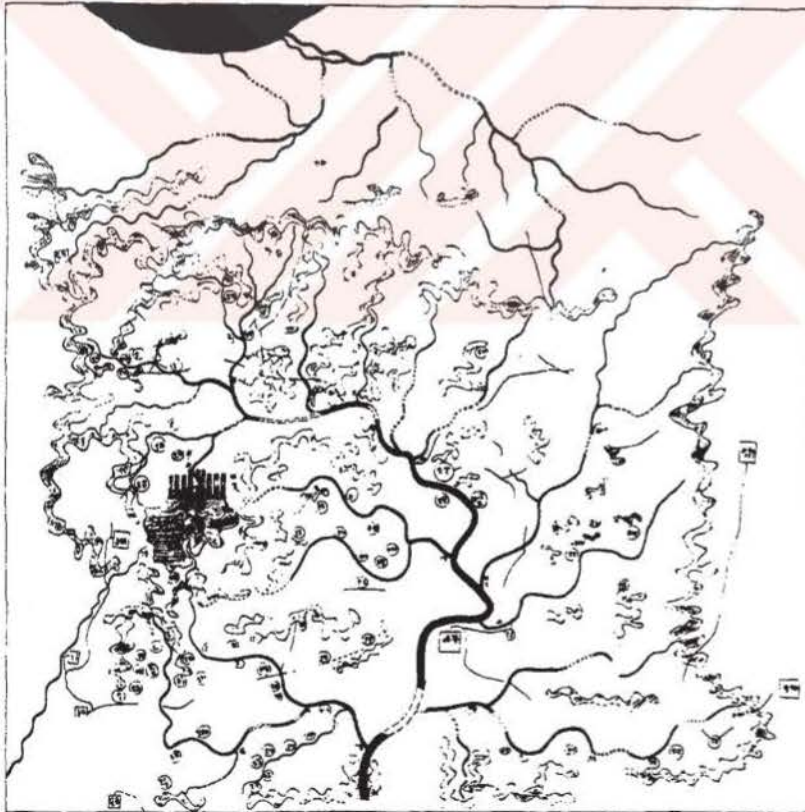
Marshall adalarında yapılmış orjinal çubuk harita.

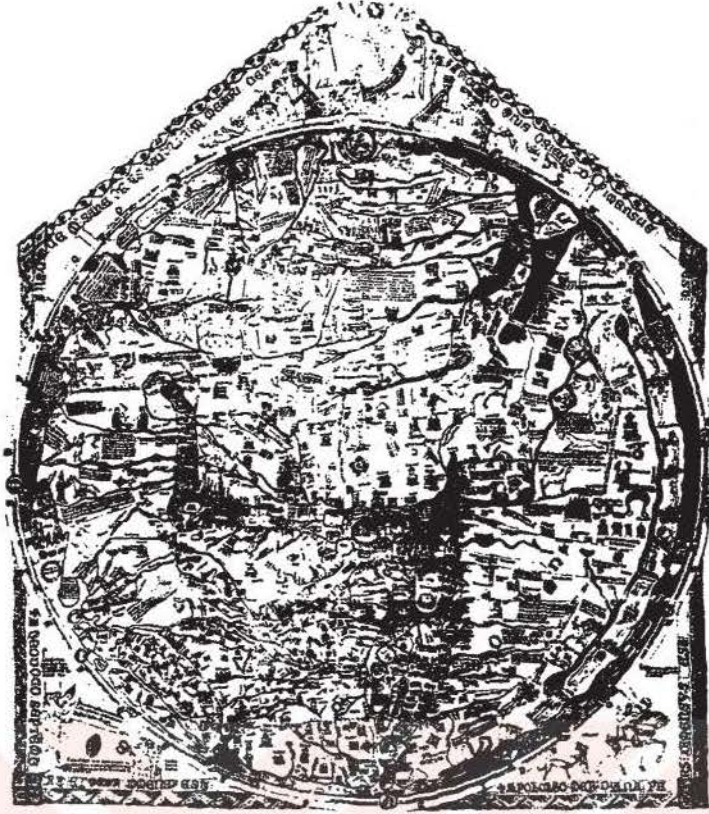
İdrisi'nin M.S. 1161' de 73 pafta halinde yaptığı haritası.
Özelliği güneyin kuzeyde görünmesi ve yazıların buna göre ters yazılması

Batlamyus'un okyanus akıntılarını gösterdiği dünya haritası.
Batıda Atlantik, daha ileride Hint okyanusu görülüyor.

Han topografik haritası Hu-nan şehrinin güney merkezini ve yakın bölgeleri bir arada alınmış
Dalga şekilleri dağları siyah yol kıvrımları ırmakları gösteriyor.

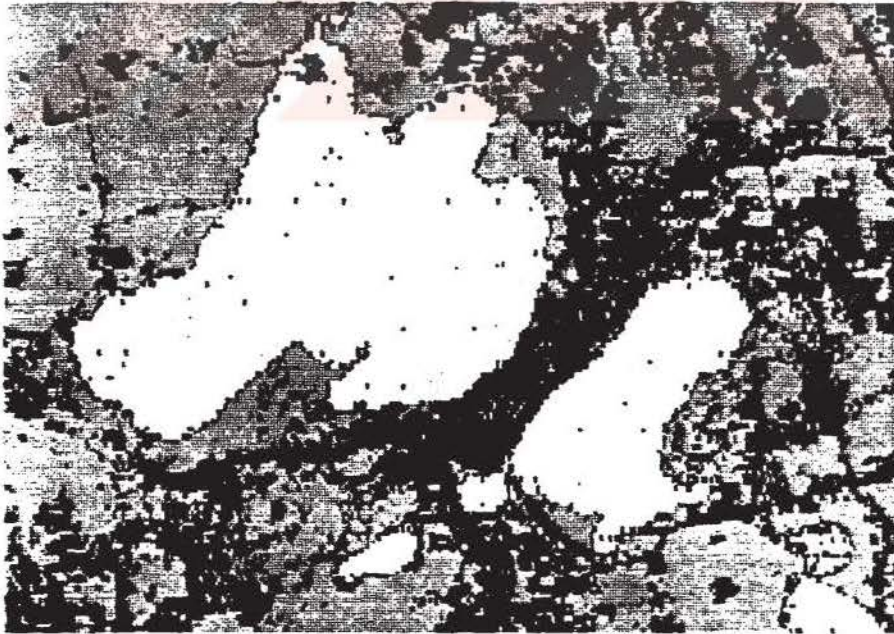
13.yüzyılda yapılmış bir Hereford haritası 1000 yıl önceki Ptolemy haritasına göre çok daha figüratif. Özelliği doğunun küzeyde, Kudüs'ün tam ortada gösterilmesi.

Hereford haritasının düzeltilerek Sketch harita olarak çizimi.

Hava fotoğrafına bir örnek

Bilgisayar haritasına bir örnek

Harita Kütüphanesi

Kartografik materyallerin (harita, atlas, küre vb.) birarada bulunup, kütüphane teknik işleminden geçerek hizmete sunulduğu yer harita kütüphaneleridir. Harita kütüphanesi dediğimiz yerde yalnızca kartografik materyallerin bulunduğu anlamı çıkmamalıdır. Aynı zamanda kitap ve diğer kütüphane materyalleri de bulunabilir. Tek başına harita vb. için kurulan kütüphane yok, ancak dermesi içinde bulunan harita vb. materyalleri ayrı bir bölümde özelliklerine göre barındırıp, saklayan ve hizmete sunan kütüphaneler çoktur.

Genel olarak coğrafya ve jeoloji üzerinde çalışanları daha çok ilgilendiriyor görülmekte harita çeşitlerine göre her kesimden insanın ilgilenebileceği türden materyallerdir. Bu arada yapılan haritaların hiç biri toplu halde saklanmamış. Bizde zaten böyle bir anlayışın ne zaman başladığını tam olarak bilemiyoruz. Bunlara tam olarak sahip çıkılmadığı için en değerlilerinden olan bir çok eseri dünyanın her tarafında müzelerde görüyoruz.

Ülkemizde bugün için haritaların toplu halde bir arada bulunmasını sağlayan bir kurum veya karar göremiyoruz.

Amerika'da ise haritaların toplanması, bir arada korunması çok eski, kuruluş yıllarına kadar gidiyor. Fakat asıl önemlisi Amerika'nın devrim yaşadığı günlerde haritanın önemini kavrayıp ona göre derhal önlem almasıdır. Devrimin generali Washington gerekli haritalar olmadığından kendisini ordu yönetiminden aciz buldu ve kongreye derhal gerekli şekilde haritaların hemen yapılıp hazırlanmasını, her kıtada coğrafya uzmanı ve ölçümcüsü olmasını istedi. Sonuçta Erskine ve Simeon Dewitt ilk resmi coğrafya uzmanı oldu. Cumhuriyetin ilk günlerinde kullanılan haritalar bir değere sahip oldukları sürece New York tarih derneğinde korunacaklardır. Çok özenle saklanan bu haritalara karşı hükümet bürolarında harita sayısı azaldı ve rulo halinde veya çantalarda düz olarak veya atlas gibi bağlanarak alıkonuldular.

Nelerin saklanıp nelerin saklanmayacağı konusunda hiç bir karar yoktu. Federal bürolarda haritalar yetersizdi. 1842' de Dış İşleri Bakanı Webster Birleşik Devletlerin sınırları görüşülürken çok sayıda haritayı ödünç almak zorunda kaldı. Böylece kullanılan ve kullanılmayan atlaslar ve ilgili yayınların konulabileceği merkezi bir yerin farkına varıldı. Bunu öneren ilk kişi Lient Edward B. Hunt'du. Derme geliştikçe özel metalden yapılmış sandıklar eklendi. Phillips ve kendisini bu işe adayan bir kişi dermeyi mantıklı bir şekilde geliştirmeye ve yerleştirmeye başladı. Ülkenin tarihiyle ilgili el çizimi haritaları koleksiyona ekledi. Daha sonra Kongre Kütüphanesi coğrafya atlasları başlığı altında bir bibliyografya hazırladı. Dört cilt yayınladı. Bugün ise dokuzuncu cildi hazırlanıyor.³⁰

³⁰ Richard W. Stephenson , "American's First Federal Map Library" *Meridien: Journal of the map and Geography Round Table of the American Library Association*, 1989 P. 3-13-14

Görüldüğü gibi haritaların toplumsal işlevinin anlatılması, değişik biçim ve düzenlerde üretilmesi bu belgelerin belirli yerlerde toplanmasını zorunlu kılmış, bu da ya kütüphanelerin bir bölümü yada doğrudan haritaların daha geniş anlamda kartografik belgelerin yer aldığı harita kütüphanelerini ortaya çıkarmıştır.

İlk geniş derlemeli harita kütüphanesini 1818' de Harward'da görüyoruz. Sayı 10000' dir. 1831' de de basılı kataloğu hazırlanır.³¹

Bugün gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülke kütüphanelerinde az yada çok harita bulunuyor. Bunlar kimi ülke kütüphanelerinde çok düzenli bir sistem içindedir. (LC, EOS, veya özel harita sınıflama sistemleri) kimilerinde ise (bizdeki gibi) henüz olayın mantığı kavranmamış yada harita istekleri böyle bir çalışmayı zorlamamıştır. Dünyadan örnekler vererek hangi ülkede ne kadar işlem görmüş harita bulunduğunu birlikte inceleyelim.³²

Almanya'da

*DEUTSCHE STAATS BIBLIOTHEK	1.971.353Harita
*STAATSARCHIV MAGDEBURG	50.100Harita
*STAATSARCHIV WEİMAR	21.400Harita
*UNIVERSITATS BIBLIOTHEK	31.200Harita
*BIBLIOTHEK DES DEUTSCHEN BUNDESTAGES	25.000Harita
*STADTISCHC BIBLIOTHEKEN BRAUNSCHLDEİG	3.000Harita 18502 den itibaren
*STUTTGART BIBLIOTHEK DES INSTITUTS FÜR AUSLANDSBEZIEHUNGEN	11.000 Harita

Amerika'da

*NATIONAL LIBRARIES	3.840.454 Harita atlas ve globe
*GOVERMENT LIBRARY	
*MIAMI / CORAL GABIES CENTER	2.965 Harita ve charts
*GEOLOGICAL SURVER LIBRARY	250.000 Harita
*PUBLIC LIBRARY OF CINCINNATI AND HAMILTON COUNTY	139.337 Harita
*NATIONAL GEOGRAPHIC SOCIETY LIBRARY	100.000 Harita, 800 Atlas (harita okuma oda sı araştırmacılar için
açık)	
*NEW BERRY LIBRARY (Maintains research and educational programmes in it's center of cartography)	
*LINDA HALL LIBRARY	65.000 Harita
*UNITED NATIONS LIBRARY -DAG HAMMARSKJÖLD LIBRARY	80.000 Harita
*VIRGINIA STATE LIBRARY	80.000 Harita

³¹ IFLA Geography and Map Libraries Section Workshop on Practical Mapcuratorship in Developing Countries Notes P. 19

³² Buradaki bilgiler "World of Learning" den alınmıştır.

*KANSAS STATE UNIVERSITY, FARRELL LIBRARY	100.000 Harita
*UNIVERSITY OF KANSAS LIBRARY	234.411 Harita
*UNIVERSITY OF KENTUCKY LIBRARY	181.138 Harita
*UNIVERSITY OF OREGON LIBRARY	360.000 Harita
*PENNSYLVANIA STATE UNIVERSITY	280.000 Harita
*UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA LIBRARY (Kartografik malzemelerin bulunduğu belirtiliyor)	

Fransa'da

*BIBLIOTHEQUE NATIONALE (specialized Depts:Map and plans)	800.000
*BIBLIOTHEQUE MUNICIPALE (engraving and maps)	400.000
STATE COLLEGE INSTITUTES	
*ECOLE NATIONALE DES SCIENCES GEOGRAPHIQUES	950.000 Harita 200öğrenci için

İngiltere'de

*BRITISH LIBRARY (Özel koleksiyonlar haritalar bulunduğun belirtiliyorlar fakat sayı olarak verilmiyor.)	
*NATIONAL LIBRARY OF WALES	200000 Harita
*GUILD HALL PUBLIC LIBRARY	30000 Harita
*CARDIFF CENTRAL LIBRARY	(Harita var fakat sayı verilmiyor)
*ROYAL GEOGRAPHICAL SOCIETY LIBRARY	600000 Harita ve charts 4000 atlas
*UNIVERSITY OF CAMBRIDGE LIBRARY	900000 Harita

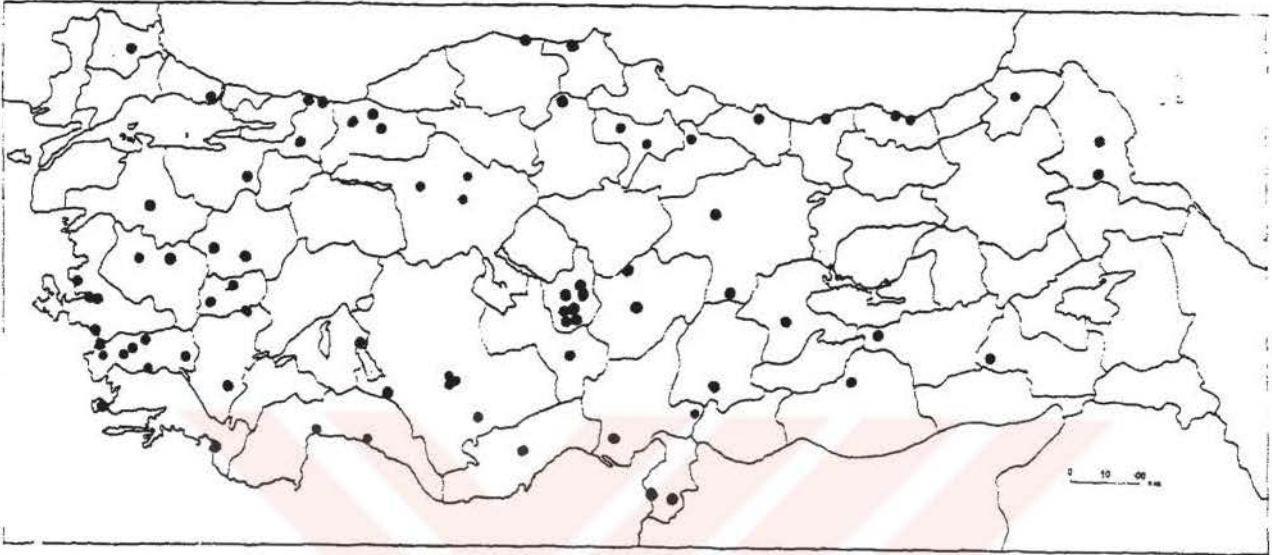
Kanada'da

*PROVINCIAL ARCHIVES OF NEW BRUNSWICK	150000 Kartografik döküman
*BIBLIOTHEQUE NATIONALE DU QUEBEC	32677 Harita

Not: Üniversitelerde harita bulunduğunu bildiriyorlar fakat sayısı hakkında bilgi vermiyorlar.

Türkiye'de Durum

Halk Kütüphaneleri

(Harita 1) 1989 Harita bulunan halk kütüphaneleri

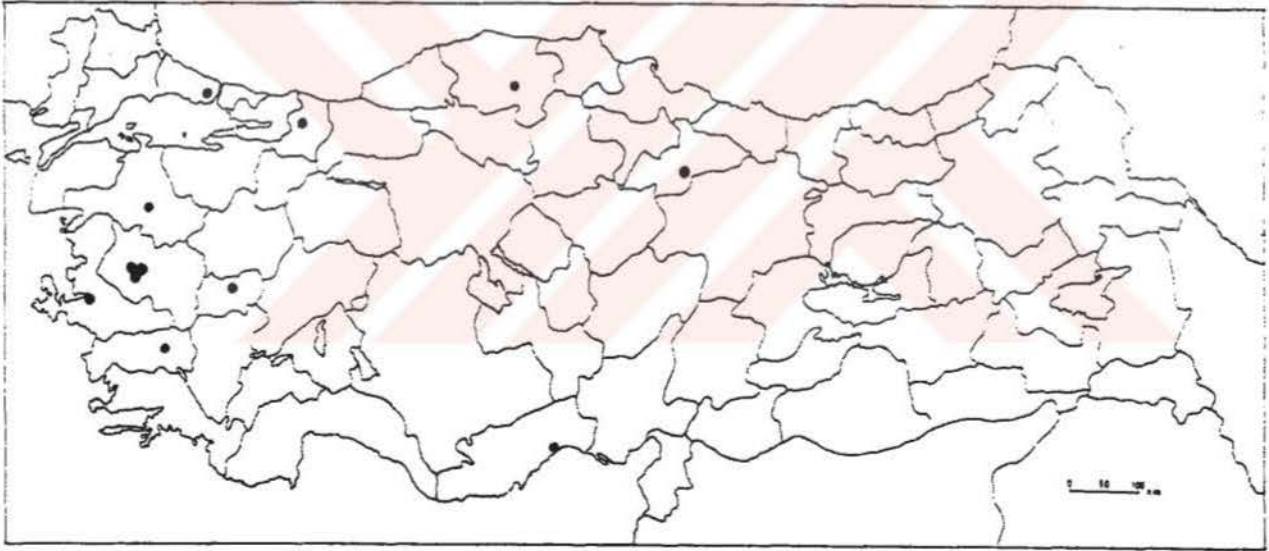
Halk kütüphanelerine yurdun bütün şehirlerinde rastlamak mümkün. Fakat harita üzerinde de görüldüğü gibi harita bulunan halk kütüphanesi sayısı oldukça sınırlı, bunlarda ülkemizin batısına doğru daha yoğun bir görünümde.

Doğu bölgelerimizde birkaç yerde görülüyor. Ege bölgesi harita bulunan halk kütüphanesi olarak çok daha zengin. Marmara bölgesinde az rastlanıyor. Özellikle İstanbul'da bir tek kütüphanede görülür. Bundan İstanbul'daki diğer halk kütüphanelerinde harita bulunmadığı anlaşılıyor. Oysa az veya çok bazı kütüphanelerimizde bulunmasına karşın istatistiklere geçmemesine haritaların teknik işleminden geçmediğini ve okur/kullanıcıya sunulmadığı şeklinde açıklayabiliriz. Ya da bu araştırma yapıldığı dönemde diğer halk kütüphanelerinde haritalar konusunda belirgin bir çalışma yoktu diyebiliriz. Ege bölgesi halk kütüphanelerinde haritada da görüldüğü gibi yayılmış bir sistem var. Aydın ve İzmir bu konuda bir hayli gelişmiş durumda. Akdeniz bölgesindeki şehirlerde fazla harita görülmüyor. Oysa bu yöre turizm açısından son derece ileri. Turistlerin en çok bilgi danışabilecekleri yerler halk kütüphaneleridir. Yolunu kaybetmiş bir turist kütüphanede yol haritası bulamazsa bu ülkemiz ve kütüphanelerimiz açısından olumsuz sonuç doğurur. Bu bölgedeki kütüphanelerimizde en son bilgilere dayanan yeni haritalar, yol çizimleri vb. yardımcı materyallerin çoğalması gerekmektedir. İç Anadolu bölgesinde yoğunlaşma Nevşehir'de fakat Ankara daha az kütüphanede

sayı olarak daha fazla haritaya sahiptir. Nevşehir'deki yoğunluğa karşın toplam harita sayısı 38 oysa Ankara'da 483 olarak hesaplanmış. Aynı şeyi İstanbul'da da görebiliyoruz. Beyazıt Devlet Kütüphanesinde 470 harita varken Aydında yedi kütüphanede toplam 123 harita bulunmaktadır. Karadeniz bölgesinde harita bulunduran kütüphanelere çok az rastlanıyor. Batı Karadeniz'de daha yoğun görülüyorlar. Doğu Anadolu bölgesinde harita bulunduran kütüphaneye rastlamak oldukça zor. Var olan kütüphanelerde de sayı olarak çok kısıtlı. (Toplam yaklaşık 20 harita) Güney Doğu Anadolu bölgesinde gene aynı şekilde çok az haritaya sahip bir kaç kütüphane var.

Bu sonuçlar istatistiklerden öğrendiğimize göre vardığımız noktalardır. Buralarda sonradan olan gelişmeler hakkında bilgi bulunamadığından bu sonuçları değerlendirmek zorunda kalıyoruz.

Çocuk Kütüphanesi

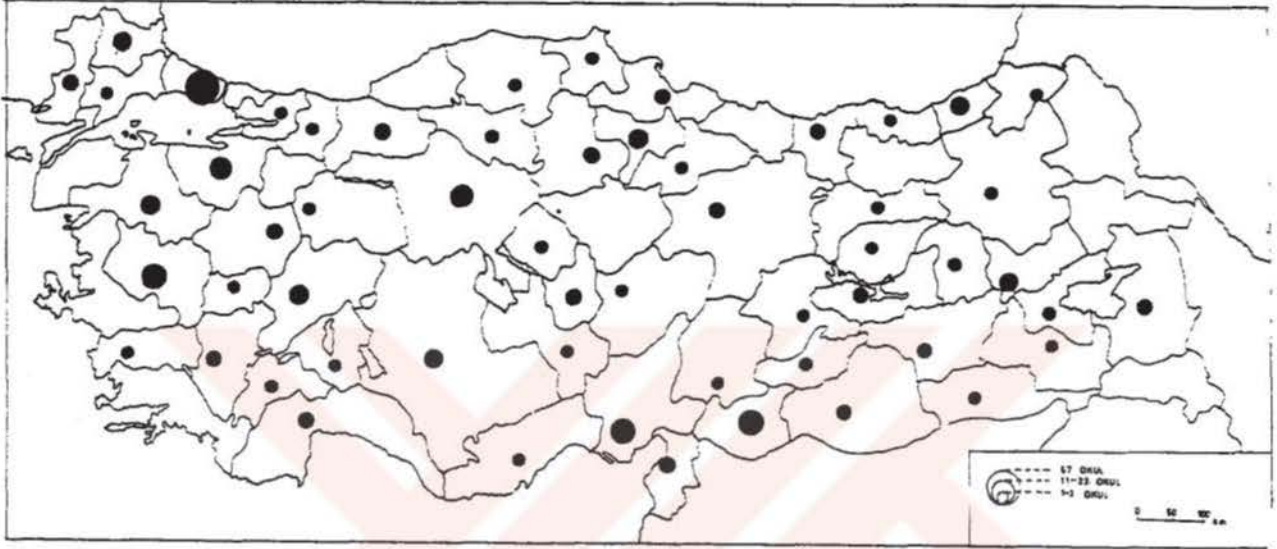
(Harita 2) 1989 Harita bulunan çocuk kütüphaneleri

Bütün Türkiye'de toplam on şehirde çocuk kütüphanesinde harita bulunduğunu görüyoruz. Bunun da yarısı Ege bölgesi diğerleri Marmara, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde. Bu bölgelerdeki kütüphanelerde toplam harita sayısı 150 bunun 36'sı Ege'de 74'ü Marmara'da 28'i Akdeniz'de 12'si Karadeniz'de bulunur.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki çocuk kütüphanelerinde haritaya hiç rastlanmıyor. Oysa bütün şehirlerimizde çocuk kütüphaneleri tek başına ve halk

kütüphanesi bünyesinde bulunuyor. Buralarda işbirliği ile çok daha gelişmiş harita dermesine sahip olmanın yollarını bulabilirler. Fakat böyle bir çalışmaya rastlayamıyoruz. Ya da bu çalışmalar istatistik kayıtlarına henüz geçmemiş.

Okul Kütüphaneleri

(Harita 3) 1989 Harita bulunan okul kütüphaneleri

Harita bulunan okul kütüphaneleri bütün Türkiye'ye eşit olarak dağılmış gibi görülmektedir. Oysa bunların bölgelere, hatta şehirlerin kendi içlerinde tek tek incelediğimizde durumun daha farklı olduğunu görüyoruz. Örneğin Marmara bölgesinde toplam on şehirde 3837 harita bulunmakta. Fakat bunun 2224' ü İstanbul'da. İstanbul'da okul sayısı 166 iken harita bulunduranların yani 2224 haritaya sahip okulların toplam sayısı ise 67. Bundan İstanbul'daki okulların yarısından çoğunun harita kullanmadığı sonucuna varıyoruz. Sayı olarak diğer tüm şehirlerimize göre en iyi durumda olmasına rağmen İstanbul kendi içinde böylesine bir oransızlığı yaşamaktadır. Aynı şeyi Balıkesir'de toplam 42 okuldan yalnızca onunda 668 harita ile görüyoruz. Bursa'da toplam 102 okuldan onbeşinde 515 harita var görülmekte.

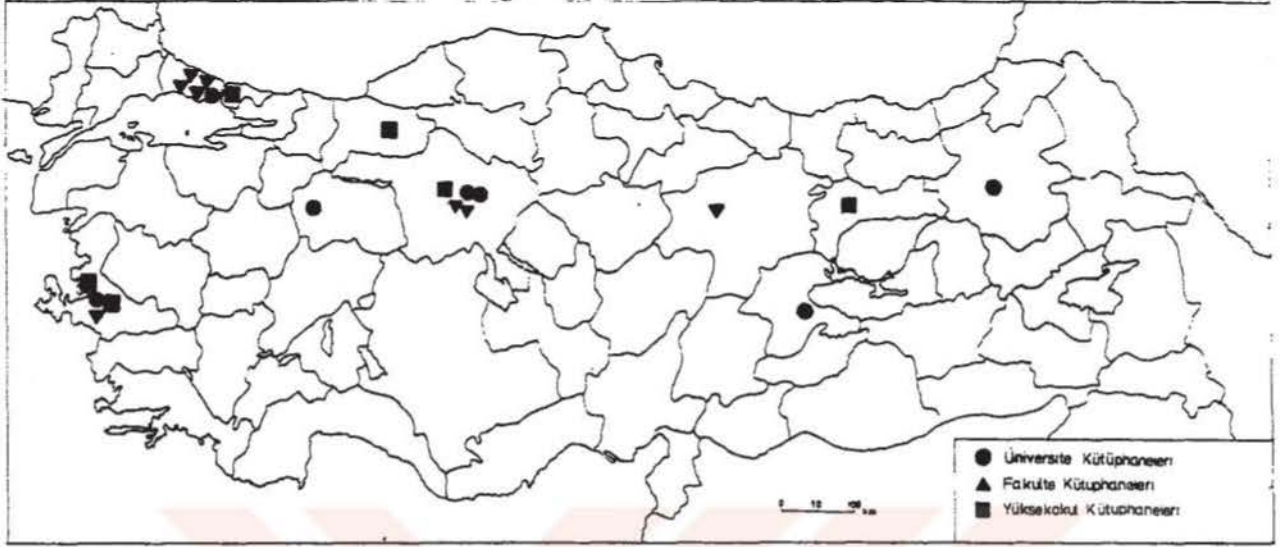
Diğer bölgelerimizde de aynı şeyleri görüyoruz. Ege bölgesinde toplam sekiz şehirde bulunan okul sayısı 1408. Bu bölgede İzmir hakkında istatistiklerden herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız için diğer şehirleri açıklayabiliyoruz. Manisa'da yirmiiki okulda 689 harita, Denizli'de dört okulda 157 harita, Kütahya'da dört okulda 106 harita, Afyon'da dokuz okulda 284 harita, Aydın'da iki okulda 93 harita Uşak'ta üç okulda 157 harita bulunmaktadır. Bu arada toplam okul sayısı Kütahya'da

onyedi,Aydın'da yirmibir, Denizli'de on, Manisa'da seksenbir. Bu sayılardanda Ege bölgesindeki düzensiz dağılımı görmüş oluyoruz. Akdeniz bölgesinde toplam yedi şehirdeki harita sayısı 1139,Adana'da toplam 73 okul bulunuyorken bunun yalnızca onaltı tanesinde 402 harita bulunuyor. Burdur'da toplam 10 tane okul varken yalnızca.bir tanesinde 5 harita görülüyor. Isparta'da 24 okuldan ikisinde 12 harita bulunuyor. Hatay'da 39 okuldan beşinde262 harita bulunmakta. İç Anadolu bölgesinde ise ondört şehirdeki harita toplamı 1140 olarak hesaplanmış. Bu arada ondört şehrin üçünde(Yozgat, Aksaray, Karaman) harita bulunan okul görünmüyor. Ankara'da 63 okuldan 13' ünde 393 harita, Eskişehir'de 3 okuldan birinde 2 harita, Kırıkkale'de 12 okuldan 2'sinde 61 harita bulunuyor. Sivas'ta 24 okuldan 5'inde 33 harita, Kırşehir'de 11 okuldan 3'ünde 106 harita. Kayseri'de 19 okuldan 3' ünde 57 harita, Konya'da 26 okuldan 8'inde 224 harita ve Niğde'de 2 okuldan 1'inde 53 harita bulunmaktadır.

Bazı şehirlerde bir okulda 50'den fazla harita bulunurken, bazı şehirlerimizde hiç bulunmaması düşündürücü bir durumdur. Karadeniz bölgesinde 15 şehirde toplam harita sayısı 1948' dir. Burada da 4 şehirde (Zonguldak, Ordu, Gümüşhane, Bayburt) okullarında harita bulunduğu dair istatistiklerde hiç bir bilgi yok. Rize'de 46 okuldan 10'unda 347 harita Artvin'de 7 okuldan birinde iki harita , Trabzon'da 11okuldan birinde 6 harita, Giresun'da 26 okuldan 6'sında 195 harita, Tokat'ta 7 okuldan 2' sinde64 harita, Samsun'da 22 okuldan 6'sında 311harita, Amasya'da 28 okuldan 8' inde 308 harita, Sinop'ta 5 okuldan 2'sinde 111harita, Çorum'da 24 okuldan 4' ünde 240 harita, Kastamonu'da 5 okuldan 3' nde 90 harita ve Bolu'da23 okuldan, 6' sında 271 harita bulunduğu görülüyor.Doğu Anadolu bölgesinde de13 şehirde 24 okulda harita sayısı 845. Burada da 4 şehirde (Şımak, Hakkari, Ağrı ve Kars) istatistiklere geçmiş hiç bir bilgi yok. Malatya'da ise bir okulda 46 harita, Erzincan'da bir okulda 3 harita, Tunceli'de bir okulda 40 harita, Elazığ'da beş okulda 141 harita, Bingöl'de iki okulda 44 harita, Erzurum'da üç okulda 64 harita, Muş'ta yedi okulda 194 harita, Bitli'ste üç okulda 135 harita ve Van'da dört okulda 178 harita bulunduğunu görüyoruz.

Son olarak Güney Doğu Anadolu bölgesinde de altı şehirde 1075 harita görülüyor. Bu bölgede de Batman şehiri hakkında hiç bir bilgi verilmiyor. Fakat Gaziantep'te 16 okulda 687 harita, Adıyaman'da iki okulda 45 harita, Şanlı Urfa'da 5 okulda 128 harita, Diyarbakır'da 5 okulda 175 harita ve Mardin'de bir okulda 40 hartia bulunduğu görülüyor.

Üniversite, Fakülte, Yüksek okul kütüphanesi

(Harita 4)1989 Harita bulunan üniversite,fakülte ve yüksek okul kütüphaneleri

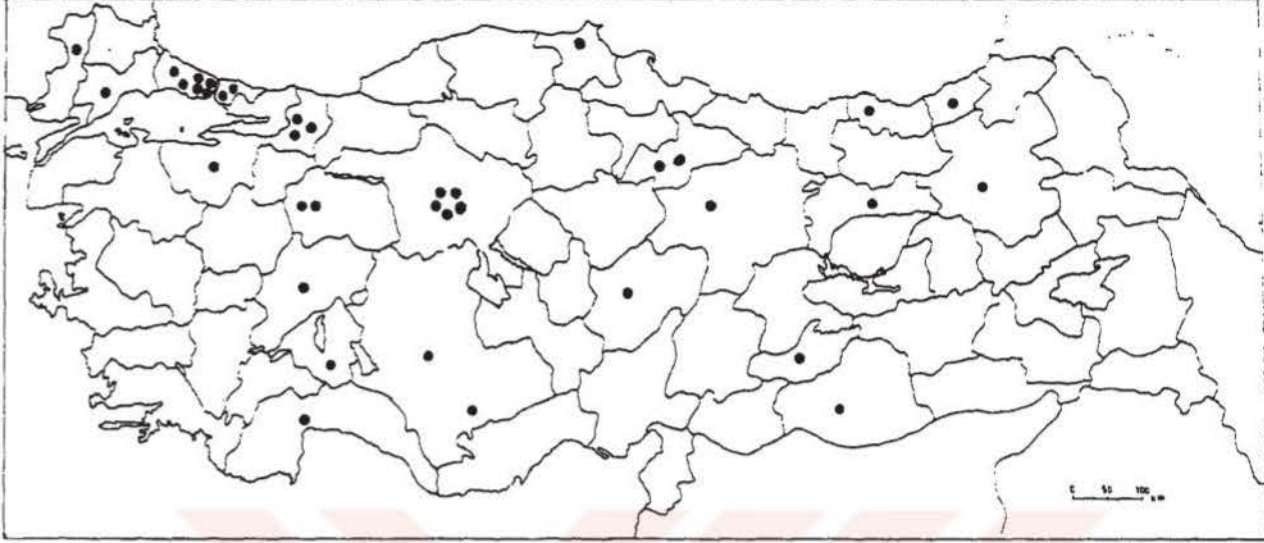
İstatistiklerden alınan bilgilere göre hazırlanan haritada, harita bulunan üniversite kütüphaneleri iki tane Ankara'da (Hacettepe, ODTÜ), bir tane İstanbul'da (Boğaziçi), bir tane İzmir'de (DokuzEylül), bir tane Erzurum'da (Atatürk), bir tane Eskişehir'de (Anadolu) ve bir tane de Malatya'da (İnönü) görülüyor.

Fakülte kütüphanesi olarak A.Ü. Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat ve Güzel Sanatlar Fakültesi, İ.T.Ü. İnşaat ve Maden Fakültesi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesinde bulunuyor.

Yüksek okul olarak Hacettepe Sosyal Hizmetler Y.O., Bolu Eğitim Y.O., Atatürk Üniversitesi Eğitim Y.O. İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, Ege Üniversitesi Basın Yayın Y.O. ve Zeytincilik Araştırma Enstitüsünde harita bulunuyor.

Bunlar istatistiklerden öğrendiklerimiz. Oysa günümüzde üniversite, fakülte ve yüksek okul sayısında bir hayli artış oldu. Buralara bağlı büyük, zengin dermeli kütüphaneler kuruldu. Henüz kesin sonuçları bilinmesede buralardaki hizmetler de gözönüne alınacak olursa bu konuda epeyce ilerleme olduğunu söyleyebiliriz.

Özel Kütüphaneler

(Harita 5) 1989 Harita bulunan özel kütüphaneler

Kütüphane türleri içinde özel kütüphane anlayışı enson gelişmiş ve ülkemizde anlamı henüz kavranmaya başlamıştır. Şimdiye kadar bu tür kütüphanelere ancak devlete ait bazı kurumlarda ve birkaç özel kurumda rastlayabiliyorduk. Bunlarda özellikle sanayi ve iş çevresinin daha gelişmiş olduğu yerlerde bulunuyordu. Özel kütüphanelere sahip kurumlar, gazeteler, kitaplık ve dokümantasyon merkezleri, vakıf kütüphaneleri, askeri kütüphaneler, ceza evleri, özel araştırma merkezleri, parti kuruluşları, fabrikalar, öğrenci yurtları ve halk eğitim merkezleridir.

Günümüzde ise kar amalı kurulan bir çok şirket özel bir kütüphaneye sahip olmak istiyor. Bu nedenle özellikle İstanbul'da bu tür kütüphanelerin sayısı çok çoğalmıştır. Buralarda hizmet yalnızca kendi bünyesinde çalışan kişilere verildiğinden her tür yayından çok kendi konusunda hazırlanmış düzenli bir kütüphane kuruyorlar. Kendi işleri için hangi konu gerekiyorsa, daha rahat bir bütçeyle her türlü ve enson yayını sağlayabiliyorlar.³³

³³ Türkiye Kütüphaneleri ve Diğer Bilgi Merkezleri.- Ankara: Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 1989 . S.4-759.

Harita Kütüphanecisi

Haritalar için coğrafyanın konuşma dili diyoruz. Bu nedenle haritalar en çok coğrafyacılar için değerli, gerekli bir malzemedir. Bu malzemelerin toplanıp, düzenlenip hizmete sunulduğu yerlerde harita kütüphaneleridir. Harita kütüphaneleri öncelikle coğrafyacılar için vazgeçilmez bir kurumdur. Ancak harita, atlas, küre vb. kartografik materyaller kitaplara oranla daha farklı büyüklük ve niteliktedir. Bu nedenle harita kütüphaneleride dahil olmak üzere bütün kütüphanelerde bu tür materyallerin kataloglanması ve yerleştirilmesi büyük sorunlar oluşturur. Bu konudaki sorunların gün geçtikçe daha da büyüyor olması zorunlu olarak konuya uzman kütüphanecileri gerektirir.³⁴ M.Ö.2500 yılından bu yana haritalarla ilgilenenlerin yaşadıkları sorunlar; harita türlerine bağlı olarak, çoğalarak günümüze gelmiştir.

Kütüphaneden yararlanmak isteyen okur/kullanıcı aradığının harita da mı yoksa kütüphane materyallerinde mi bulabileceğini bilmeyebilir. Bazen aranan yer ansiklopediden okunarak bulunabilir bazen de haritadan yararlanılarak bulunur. Bu aranan bilginin detayına göre daha iyi sonuç verir.

Eğer okur/kullanıcı çok net bir açıklamayla isteğini belirtebiliyorsa kütüphaneci doğrudan bu konuda bilgi bulabileceği kataloglara veya kaynak listelerine gider ve aradığı bilgiye kolay ulaşabilir. Fakat durum her zaman bu kadar basit değildir. Genellikle aradığı bilgiyi tam olarak ifade edemeyen okurlarla karşılaşan kütüphanecilerin yapacakları şey okur/kullanıcıyı konuşturarak aradığı bilgi hakkında detayları ve ne için aradığını öğrenmektir. Söylenecek en küçük bir ipucundan aranan bilgiye çok çabuk ve doğru ulaşmaktır. Bütün bunları yapabilmesi için harita kütüphanecisinin kendisini kütüphane ve kartografi konusunda tam olarak yetiştirmiş olması, tecrübesi ve en azından bilmese bile nerden faydalanarak bulabileceğini (bölge katalogları, konu katalogu, alfabetik yndeks vs.) bilmesi gerekir. Senelerce aynı kütüphanede çalışsa bile sürekli yenilenen kütüphanede her materyalin yerini ve içeriğini bilmesine olanak yoktur. Kendisine çok gerekli olan katalog kartlarından, yayıncı kataloglarından, bibliyografyalardan nasıl faydalanacağını bilmeli ve kullanıcıya da gösterebilmelidir. Yeterli kartografik bilgiye sahip harita kütüphanecisi kendi tecrübesine göre konuyu irdeleyip aranan bilgiye ulaşımı sağlayabilir.³⁵

Örnek olarak bir kullanıcı Mısır'da bazı yer adlarını belirlemek istiyorsa yararı olan dökümanlar

1-Mısır'ın ulusal bülteni, Mısır'ın orta / büyük ölçekte haritası

³⁴ Nazmiye Özgüç "Coğrafya ve Harita Kitaplıkları Üzerine".- *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya dergisi* 1, 1985 S. 95- 96

³⁵ Harold Nichols *Map Librarianship / 2nd. ed. London: Clive Bingley, 1982 P. 217 232*

2-Yer-isim indeksli orta / büyük ölçekli Mısır haritası

İstek sahibinin Mısır'daki yer adlarının İngilizce yazılışı hakkında bilgi sahibi olması gerekir veya bilgilendirilir. Ulusal bültenler kütüphanede birarada ve alfabetik olarak düzenlenmiş olmalıdır. Bu arayışla kütüphanecinin de kolayca ulaşmasına neden olur. Eğer o ülkenin bülteni yoksa dünya bülteninde Mısır'a ait yer adlarına bakmak gerekir. Eğer orada da bulunamazsa harita kütüphanecisi kataloglarda Mısır haritalarına bakmalıdır. Eğer harita seti varsa bu bilgi otomatik olarak sisteme indekslenebilir. Elle tutulan katalogda yer-adı indeksi bilgileri tanımın notlar kısmında yer alır ve bütün ilgili harita girişleri bu bölümde kontrol edilmelidir. "Bu aramalarda bilgi bulunamazsa istek sahibine orta ölçekte bir Mısır haritası verilerek kütüphaneci araştırmasına devam edebilir. Bu istek sahibini psikolojik yönden rahatlatır."³⁶ Bütün bu aramalar sırasında kütüphanecinin bu bilginin ne amaçla arandığını anlamış olması çok önemlidir. Yer adları jeoloji, arazi mülkiyeti, arkeolojik buluşlar veya tatil amaçlı olabilir. Bilgiye turizm bürolarınca yayınlanan küçük ölçekli haritalardan veya yol kılavuzlarından da ulaşılabilir. Kütüphane içinde başka konu bölümlerinden de faydalanılabilir. Mısır'da arkeolojik alanlar konusu öncelikle tarih bölümünde incelenebilir. Kütüphane istek karşısında yetersiz kalınca istek sahibi başka kütüphanelere yollanmamalı, istek yollanmalıdır.

Okur her zaman harita isteğiyle gelmeyebilir. Kütüphane diğer bölümleri ve dış kaynakların kayıtlarından bir bilgi indeksi oluşturulur. Burda kataloglanmaya ait olmayan bilgiler bulundurulur. Eğer okur yırtılan eski haritasını nerede tamir ettirebileceğini veya haritaları dosyalamak için uygun kutuları nasıl bulacağını soruyorsa bu bilgi indeksinden faydalanılır.

Harita kütüphanecisi aslında kitap kütüphanecisidir. Eğitimleri ve tecrübeleri kitap ve etrafındakiler üzerinedir. Onlar tarihçi, edebiyatçı, dil bilimci, politika bilimcisi, yüzeysel bir sosyal bilimci bilgisiyle humanistlerdir. Coğrafyacı, yeryüzü bilimcisi, jeolist olarak kütüphaneci yoktur. Çok az harita kütüphanecisi yönetimin üst seviyesine ulaşmıştır. 1937'den tam gün harita sorumlularının çalıştığı Federal hükümetin dışında onikiden daha fazla Amerikan Harita kütüphanesi vardı. 345 kolleksiyondan 60'ı bile tamgün uzmana sahip değildi. Harita sorumlularının çoğu enerjilerini birkaç değişik yönde dağıtmak zorunda olan yarım gün çalışan olmak isterler. Bu nedenle yöneticilerin çoğu formatlara alışık değildir ve bilgisinin değerinden de emin olamazlar. Coğrafya ve harita kütüphanecileri arasında profesyonel faaliyet akademik kütüphaneciliğin ana kolunun dışında kalmıştır. Coğrafya ve harita bölümü federal hükümet tarafından çalıştırılan harita kütüphanecilerinin bir merkezi etrafında 1944'de Özel Kütüphaneler Birliği'nin bir bölümü olarak oluşturulmuştur. Coğrafya ve harita bölümü ve onun mükemmel bülteni o zamandan sonra harita kütüphanecilerinin yayın ve faaliyet ana odağı olmuştur. Bu ayırımın sonucu en azından akademik harita koleksiyonları için talihsiz olmuştur. Amerikan Kütüphaneler Birliği üyeleri gerçekten gayretli

³⁶ Nichols, a.g.e.

okuyucular olmazsa harita kütüphanelerine adanan edebi kitapların büyük kısmının asla göremezlerdi."³⁷

Burada kütüphaneci için ileri sürülen savlar yeterince açık ve anlaşılır olmakla birlikte, verilen sayılar açısından bir anlam taşımaması gözönüne alınmıştır.

"1950' lere kadar harita kütüphanecileri kendi kendilerini yetiştirmişlerdir. Yetişmiş eleman ve uygun kataloglama sistemi bulunmaması yüzünden 2.Dünya Savaşına kadar bir çok gelişmiş ülkede bile çoğu harita koleksiyonları olduğu gibi bırakılmıştı."³⁸

Bu arada kütüphane çalışanlarından bir kısmı kütüphanecilik mezunu büyük bir kısmı coğrafyacı çok az bir kısmı ise hiçbirinden mezun olmayanlardır. Coğrafyacılar kütüphanecilik teknik bilgisine sahip değil bu nedenle teknik konularda büyük sorunlara neden oluyor. Kütüphaneciler ise haritalar hakkında yeterli bilgiye sahip değiller.

Kütüphanelerde diğer bölümlerin yanısıra harita kütüphanecisinin ayrı bir özellikte yetiştirilmesi gerekliliği bütün dünya ülkelerinde kabul edilmiş ve buna göre 1969' da IFLA içinde bir alt bölüm oluşturularak "Geography and Map Libraries Section" kurulmuştur."³⁹

"Kuruluşundan sonra Geography and Map Libraries Section 'ın en önemli projesi World Directory of Map Collections yayını tamalamak olmuştur. İkinci önemli projesi de 1974' de Washington'daki toplantıda kabul edilen "Harita Kütüphanecilerinin Eğitilmesi" idi.

Buna göre de şu görevleri üstlenecekti:

1-Harita kütüphanecilerinin eğitilmesi açısından durum araştırması yapmak ve önerilerde bulunmak.

2-Harita kütüphanecileri için bir el kitabı hazırlamak.

3-Seminerler düzenlemek.

Düzenlenen seminerler henüz gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkeleri yakından izlemesi için iyi bir fırsat yarattı. Yalnız seminerleri izleyerek iyi bir harita kütüphanecisi olunmayacağı için seminerlere ait el kitabı hazırlanmaya başlamıştır. Bunlardan Reader ya da kitap düzeyinde olanlar harita kütüphaneciliğinin hemen her yanıyla ilgili yazıları içine almaktadır.⁴⁰

"Kütüphanecinin görevi dermeyi toplamak, kataloglayıp, sınıflandırdıktan sonra depoya yerleştirip okur/kullanıcıya sunmaktır. Bu görevler kütüphanenin türüne

³⁷ Charles A. Seavey "Map Collection Development Planning" *Western Association of Map Libraries Information Bulletin* 15/3 (June 1984) P. 270-271

³⁸ Özgüç, a.g.e. S. 97

³⁹ Özgüç, a.g.e. S. 98-99

⁴⁰ Özgüç, a.g.e. S. 99-101

göre değişiklikler gösterebilir. Harita kütüphanecisi harita yapan, basan, dağıtan kuruluş veya kişilerle karşı karşıyadır. Bu nedenle konusu uzmanlığı gerektirir. Danışma kütüphanecisi harita hakkında soru soran okur / kullanıcıya konu hakkında yeterli bilgiyi vermek zorundadır. Haritaların kullanıcısı artık eskisi gibi değil. Her yaştan ve meslekten okur haritalardan yararlanmayı isteyebiliyor. Harita konusunda uzman olsun veya olmasın harita kütüphanecisinin okura yeterli derecede bilgi vermesi gerekir. Bu nedenle harita kütüphanecisinin coğrafya, kartografya ve kütüphanecilik bilgisine tam olarak hakim olması gerekiyor."⁴¹ Bu bilgi aynı zamanda bu gün büyük sayılara ulaşan kartografik belgelerden gerekli olanı belirleyip, sağlanma yoluna gidilmesini gerektirmektedir.

Harita kütüphanecileri kütüphanelerde bulunan haritaları korumak ve yeni ihtiyaçlara göre dermenin düzenini sağlamakla yükümlüdür. Gelen okurlara istenilen harita konusunda genel bibliyografik bilgi vermekle yükümlüdürler. Gelen okur istediği, aradığı konuyu çok detaylı ve tam olarak açıkladığında kütüphaneci için istenilen haritaya ulaşmak veya kullanıcıyı yönlendirmek çok kolaydır. Burada kullanıcı haritayı isterken en yeni diye belirtmese de sonuçta istediği budur. Ayrıca kütüphaneye turistler, seyahate çıkacak insanlar veya bir bölgeyi araştırmak isteyen insanlar da gelebilir. Bu kişilerin aradıkları harita türü çok ayrıntılı olmayan basit bir yol haritası veya şehir planıdır.

Ayrıntılı kartografik bilgiye sahip haritalar bu kullanıcıların daha çok kafasını karıştırabilir. Bu nedenle kütüphanede bulunan haritaların etkin bir şekilde düzenlenmesi, her seviyede harita bulundurması gerekir. Aranılan harita eğer kütüphanede bulunmuyorsa kütüphanecinin satıcı kataloglarından, yayıncı kataloglarından, bibliyografyalardan ve basılı kütüphane kataloglarından araştırıp bulması gerekir. Bibliyografik bilgi hizmeti harita kütüphanecisinin vermesi gereken hizmetlerden biridir.

Harita kütüphanecisi coğrafya ve kartografya ile ilgili her türden bilgiye sahip olmalı. Okurun kütüphaneden yalnızca harita isteği olmaz. Aynı zamanda konu hakkında bilgi de isteyebilir. Bu durumda harita kütüphanecisi hem harita konusunda hem de aradığı bilgiyi bulabileceği materyaller hakkında okur/kullanıcıyı bilgilendirmek zorundadır.⁴²

⁴¹ Özgüç, a.g.e. S.102-103

⁴² Nichols, a.g.e. P 217-231

KÜTÜPHANELERDE KARTOGRAFİK MATERYALLERİN TEKNİK DEĞERLENDİRİLMESİ

HARİTA SEÇİMİ, SAĞLANMASI VE KAYNAKLARI

*Haritalarla çalışmak kütüphaneciliğin en zevkli yönlerinden biridir. Harita kütüphanecisi, haritaların hem teknik hem güncel yönleriyle ilgilenmekte, bu arada görsel tatmin sağlayan bilgi formatlarıyla çalışmaktadır. Fakat satın alma ve dermeyi geliştirme çabaları çok zordur. Harita kütüphanecileri, satın almada haritaların kalitesini ve bulunabilirliğini araştırmalıdır.

Kütüphanecilerin çok azı harita ve atlas seçimi ve değerlendirilmesi konusunda eğitim görmüştür. Haritalar sınırlı sayıda basılır ve varlığından haberdar olunana kadar genellikle baskıdan çekilir.⁴³ Bu bölümde haritaların seçimi, sağlanması, bu işlemler yapılırken izlenmesi gereken yol ve yöntemler ile kütüphane bütçesine getireceği yük incelenecektir.

Yazılı bir seçim politikası kitaplar kadar haritalar içinde gereklidir. Ancak bunu kütüphanelerde göremiyoruz.

Politikanın oluşturulması kütüphane kullanıcılarının tanımlanmasıyla başlar. Akademik bir çevrede, düzenli şekilde kart kullanan kampüslerdeki bölümlerin incelenmesiyle yapılabilir. Coğrafya bölümü - bölgesel haritaları, tarih bölümleri - tarihi haritaları, jeoloji bölümleri jeolojik haritaları kullanmak isterler. Ama mimarlık, tarım, kırsal kesim planlaması, yerşekilleri / çevre mimarlık bölümleri ne yapacak? Mimarlar özellikle sigorta ve mülkiyet harita ve atlaslarına (içinde blok ve miktar, adres, inşaat malzeme sahipleri, mülk değerleri, vergi miktarları belirtilen) ihtiyaç duyarlar. Bu yayınların eski ve yeni nüshalarının bir arada bulunması arkeoloji ve şehir planlamacılara da yararlıdır.

Halk kütüphanelerinde harita kullanıcılarını belirlemek zordur. Halk kütüphanesinde öğrenciye, akademisyene, yeni pazarlar arayan iş adamına, seyahat planı yapan yolculara, yerel otobüs ve metrolar hakkında bilgi isteyen turistlere ve soybilimcilere rastlanabiliyor.

Kütüphanecilerin hepsi hayatlarında bir kere bile olsa bir soybilimciye yardımcı olmuştur. Araştırmalarda her zaman Avrupa'nın en büyük ölçekli haritasını

⁴³ Brent Allison, Map Acquisitions: The Major Sources - *Wilson Library Bulletin*, October, 1985 P. 21-24(*-44)

kullanırlar. New York Halk Kütüphanesi'nde Doğu Avrupa ve İrlanda haritaları genellikle bu tür isteklerde kullanılır.

Harita derleme geliştirme politikasında destekleyici malzeme alımı ihtiyacı da belirtilmelidir. Müstakil ülkelerin düzenli yayınlarının satın alınması gereklidir.

Kullanıcıların tanımı yapıldıktan sonra gereken haritaların ölçek ve tipleri de belirlenir. Hangi harita, atlas ve düzenli yayının mevcut olduğu araştırılmalıdır.

Ücretsiz bile olsa bir kütüphane alacağı harita miktarını belirlemelidir. Çünkü gizli işleme ve depolama maliyetleri dikkate alınacak değerdedir.

Harita miktarının çokluğu ve hükümet ajanslarının farklılıkları konusunda oluşan karışıklıklarda Ulusal Kartografik Bilgi Merkezi (NCIC)' ne başvurulabilir. ABD jeolojik araştırmanın bir kuruluşu olan bu merkez ABD hükümet haritalama ve depolama düzenlemeleri ile ilgili sorunlara cevap verir.

ABD'de bir çok özel sektör harita yayıncısı bulunuyor. Buralardan harita, atlas, küre, hava ve uydu fotoğrafları gibi kartografik ürünler bulunabilir. En tanınmış olanları Rand McNally ve Hammond, alışılmış eğitim amaçlı harita ve atlas sunarlar.

Eski haritalar tarih ve soybilim araştırmalarında önemlidir. Fakat çok pahalı olduklarından birçok kütüphanede bu yayınlara rastlanamaz. Genellikle Historic Urban Plans ve John Carter Brown ve Newberry kütüphaneleri gibi firmalardan faks kopyalarını kullanırlar.

Siparişlerin satın alma bölümünden yapılması hem kütüphane satın alım hemde harita bölümlerinin yararınadır. Ancak bazen harita kütüphanecisi satınalma bölümünü bertaraf eder. Haritaların ve faturaların aynı zamanda harita kütüphanecisi tarafından işleme konulması çok zordur. Bu nedenle haritaların teknik işlemleri harita kütüphanecisi tarafından yapılırken fatura, sipariş ve ödeme dosyalarının satın almaya gönderilmesi daha doğru olur.⁴⁴

"Kütüphanenin harita derlemesine yön verebilmek harita kütüphanecisi için önemli bir fırsattır. Günümüzde sunulan zengin kartografik malzeme dağarcığının öğrenilmesi, seçim ve satın alma işlemleri, harita kütüphanecisine çalışma şevki veren bir ödül gibidir. Harita ve kitap dünyalarını bilmek, sunulan harita türlerini anlamak, dinamik bir derleme geliştirme politikası kurmak ve değişik kartografik malzemeler arasından seçim yapabilmek kabiliyeti, harita kütüphanesi kullanıcıları ile kartografik bilgiler arasında etkin ve üretken bağlar kurulabilmesini sağlar."⁴⁵

⁴⁴ Allison, a.g.e. P. 24

⁴⁵ Allison, a.g.e.

Harita koleksiyonu için bir koleksiyon gelişim planını açıkça ifade etmek iki ana basamakta olur.

1.Harita sorumlusu, ana kurumu ve harita koleksiyonunu kullanacak kullanıcı çeşidini dikkatlice analiz etmelidir.Bazı faktörler açıkça bellidir.

Kullanıcıların akademik seviyeleri nedir?

İki yıllık kolej, dört yıllık haritaların temel araştırma dökümanları olduğu alanlarda lisansüstü ve doktora dereceleri veren üniversiteler. Müfredat göz önüne alınmalı, Kurumun çeşidi önemlidir. İki yıllık bir kolejnin yüz binin üzerinde harita koleksiyonuna ihtiyacı yoktur. Oysa bir üniversitede bu koleksiyonun küçüğüne sahip olmak araştırmacıya yeterli desteği sağlayamaz.

2.Potansiyel kullanıcıların içinde bilgi ihtiyaçları belirlenmeli. Belli ihtiyaçlar geliştirilebilir inceleme alanı örneğin Kuzey Avrupa olsa geniş konuludur. Veya İsrail'in ürettiği bölgenin haritalarına değil aynı zamanda uluslararası organizasyonların haritalarına da ihtiyaç vardır.⁴⁶

Topografik formata dayanan konusal haritalar akademik harita koleksiyonun en büyük bölümünü oluşturur. Kütüphaneler için en masraflı harita türü geniş ölçekli topografik haritalardır.

Eğitim kurumları içinde kütüphanelerde haritalara fazla önem verilmemiş olduğunu görüyoruz. Nitekim Harita 1'de Türkiye'deki 2754 kütüphaneden ne kadarında ve kaç tane harita bulunduğu görülmektedir. "Harita koleksiyonları kitap koleksiyonlarının geliştirilmesinde uygulanan aynı düşünce ve dikkatle geliştirilebilir ve geliştirilmelidir."⁴⁷

Seçim ve sağlama politikasının amacı harita kütüphanesine derme sağlamak ortamı hazırlamaktır. Haritaları elde etme etkinliklerinin amacı, örneğin bir üniversite kütüphanesinde fakültenin ve öğrencilerin ilgi alanlarına hizmet etmek, öğrenim faaliyetlerini desteklemek ve dermeden yararlanmak isteyen üniversite içi ve dışı kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamaktır.⁴⁸

Harita seçiminde bazı kriterler göz önüne alınmalıdır.

Örneğin:

- 1-Haritanın gerçeği yansıttığını anlamak alıcı için zordur. En iyi yol ünlü bir yayıncının seçimidir.
- 2-Haritanın üzerinde detay bilgileri yeterli olmalı ne az ne de fazla olmamalı.
- 3-Eğer renkli ise renk seçimi iyi olmalı.
- 4-Harita kullanıcısının özel isteklerine uygun olmalı.

⁴⁶ Seavey, a.g.e. P. 271-272

⁴⁷ Seavey, a.g.e. P. 269

⁴⁸ Irene C. Doehlert "Basic Considerations for Development of an Effective Selection and Acquisition Policy for an Academic Map Library- *Western Association of Map Libraries Information Bulletin*, 1984 P. 188

5-Ölçek ve dipnot açıkça belirtilmeli.

6-Baskı temiz olmalı, kaymalar bulunmamalı.

7-Yer adları doğru yazılmalı.

8-Eğer harita politik bilgi taşıyorsa politik sınırları son gelişmeleri ve yer adları kontrol edilmeli.

9-Semboller yeterince açık tanımlanmalı

10-Özellikler (ör.km. şemaları) harita ile uyumlu olmalı.

11-Kullanılan madde, haritanın kullanımına dayanacak kalitede olmalı.

12-Ticari satılan haritaların fiyatları hükümet merkezindekilerden farklı olabilir.

Dikkat edilmeli. ⁴⁹

Bu seçim ölçütleri, kütüphane politikası belirlenirken gözönüne mutlaka alınmalıdır. Çünkü sağlıklı, nesnel derme seçimi, sağlıklı politikalar üstünde kurulacaktır. Örneğin: Doeblert, Akademik harita kütüphaneleri için bazı özelliklere özen gösterilmesi gerektiğini bildirmektedir. Yukarıdaki seçim ölçütleri ardından burada haritaların seçimi konusunda bir politika verilmektedir:

1-Politika esnek olmalıdır. Akademik programın değişikliğine ve çok değişik alanlarda gelen kullanıcıların ihtiyaçlarına uyabilmek için yeterince esnek olmalıdır.

2-Kütüphaneye zorla kabul ettirilen politika doğal olarak politika olmaktan çıkar. Örneğin; üniversitede güçlü pozisyondaki idareciler parasal desteğin miktarını belirler en büyük güce sahip fakülte grupları hangi konu alanlarının ve coğrafi bölgelerinin koleksiyonu tercihini saptamaya girişebilirler.

3-Bir harita satın almadan önce işbirliği yapılan kütüphanelerle anlaşılması gereklidir. Satın almadansa kütüphaneler arasında ödünç verme olasılığı gözden geçirilmelidir.

Birkaç bölge kütüphanesi arasında anlaşma yapılarak potansiyelleri paylaşılabilir. Böylece gereksiz fazla masraflar önlenebilir.

4-Kütüphanenin politikası kütüphanenin bütçesinden koordine edilmelidir. Aynı haritalar değişik satıcılarla farklı fiyata alınabilir. Ayrıca ülkelere göre de fiyatlar değişebilir.

5-Bu politika haritaların belli çeşitlerinin teminini sağlamalıdır. Ülkeler arasında büyük farklılıklar vardır. Bazı ülkeler harita üzerinde güvenlik kısıtlamaları yerleştirir. Çünkü harita üretimi askeriye tarafından kontrol edilir. Bazı ülkeler her tür haritaya izin verirken bazı ülkeler haritanın ülkeden dışarı çıkmasına izin vermez. Birleşik Devletler de eyaletlerin ayrıntılı haritaları harita acentalarında

⁴⁹ Woodson, a.g.e.

bulunmaz. Ancak Şehir Planlaması ve Coğrafya bölümü gibi akademik bölümler tarafından çokça talep edilir fakat çok az sayıda elde edilebilir.

6-Kazanma politikası "temin edilebilme penceresi"nden* yararlanmalıdır. Değişen dünyanın politik bir durumunda bir ülkede bir hafta temin edilebilen haritalar öteki hafta bulunmayabilir. Haritaların temin edilmesi satın alma talimatı sırasındaki iç politika durumuna çok bağlıdır.

7-Maliyet ve temin etmeye ek olarak haritaların depolanması bunun için harita kütüphanesinin temin edeceği boş alan çok önemlidir. Bir harita kütüphanesinde boş alan çok sınırlıdır.

8-Kullanıcının ihtiyaçlarını karşılamak için bu politika çok çeşitli türlerde kartografik materyal içermelidir.

9-Bir sağlama politikası gelişiminden önce bütün harita kütüphanesi kullanıcılarının ihtiyaçlarını eşit olarak dikkate almalı idari bilgiyle tasarlanmalıdır.

Bu unsurlar tamamıyla göz önüne alındımı sağlama politikasının geçek taslağı ortaya çıkar. Orta büyüklükteki akademik harita kütüphanesi için örnek bir politikadır.⁵⁰

Bütçe

Yukarıdaki seçme işlemini, kurumun gereksinimleri ve bütçesine bağlı kalınarak satın alma, sağlama, işlemi izler.

Harita kütüphanesi uygun koleksiyonların, hizmet ve işlevi geliştirmek için ve kullanıcılarına karşı sorumluluklarını yerine getirebilecek imkanları sağlayabilmek için yeterli bütçeye sahip olmalıdır.

Elde edilenlere ve düzenli masraflara ek olarak, fonların harita koleksiyonuna ödeneklerinde başka faktörlerde gözönüne alınmalıdır. Örneğin:

1-Donanım: Depolama donanımı için ödenekler ve bunun sahası net eklentilere orantılı olmalıdır.

2-Gereçler: Genellikle kütüphanenin stok birimi tarafından stok edilmeyen kartografik malzemelerin korunması ve bakımı için gereçler (Örneğin asitsiz dosyalar) düzenli bir esasa göre satın alınmalıdır. Harita kütüphanecisi hem uzun

* Temin Edilebilme Penceresi: Carlos Hagen kazanma talimatının meydana gelebileceği ve başarılı olabileceği süre ve zamanda pencere anlamında uydurulmuştur.

⁵⁰ Doeblert, a.g.e. P.188-190

hem kısa vadeli amaçları karşılamak için harita koleksiyon fonlarının harcamaların dan sorumlu olmalıdır.⁵¹

Haritaların seçiminde çalışılan kurum/kuruluşun özel istekleri dışında, seçimin destekleyen nitelikte, alana ilişkin birçok kaynak bulunmaktadır. Bunların belli başlıları süreli yayım ve kitap olarak aşağıda sıralanmıştır.

HARİTACILIĞA İLİŞKİN KAYNAKLAR DEĞERLENDİRME KAYNAKLARI SÜRELİ YAYINLAR:

- American Cartographer
- Amerikan Coğrafyacılar Birliği Yıllığı
- Australian Geographer
- Canadian Cartographer
- Kartaktüel
- Cartographic Journal
- Cartography
- Geographical Journal
- Geographical Magazine
- Geographical Review
- Geography
- Harita Kütüphaneleri Batı Birliği Bilgi Bülteni
- Irish Geography
- Journal of Geography
- New Zeland Journal of Geography
- Professional Geographer
- S C U Bulletin

DİĞER KAYNAKLAR SÜRELİ YAYINLAR

- Kitaplar
- Harita kaynakları⁵²

Harita kütüphanecilerine yol göstermesi amacıyla A.B.D.'de kurulmuş olan bir çok kuruluş harita kütüphanecilerini hem bilgilendiriyor hem de yol gösterebiliyor. Bunlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır.

⁵¹ Standarts For University Map Collection - *SLA Geography and Map Bulletin*, No 148 June, 1987 P. 9

⁵² Woodson, a.g.e.

HARİTA KÜTÜPHANECİLİĞİ GELİŞTİRME ÖNERİLERİ:
 (CUAC) Kartografik Kullanıcılar Tavsiye Konseyi
 (USGS) A.B.D. Coğrafi Araştırma

Jeolojik Araştırmanın Yayınları

USGS yayınlarının istek üzerine gönderilmeleri gerekir. Fakat bunu bazı yazışmalar sonucu yapınca işin daha pahalıya geleceği anlaşılmıştır.

USGS Amerika'da birçok konuda harita üreten bir kuruluştur. Burada üretilen haritaların istek olan harita kütüphanelerine gönderilmesi kararı vardır. Hazırlanan harita türleri Jeolojik Araştırma Yayınları, Muhtelif Konulu Araştırma Yayınları, Pazarlama Paketi, Topografik Harita Sembolleri, Eyalet ve Seri İndeksleri, Yeni Yayınlar Listesi'dir.

AMERİKADA HARİTA YAPIMI VE DAĞITIMI İLE İLGİLENEN DEVLETE BAĞLI KURUMLAR

(CUAC) Kartografi Kullanıcıları Tavsiye Konseyi
 (USGS) A.B.D. Coğrafi araştırma
 (JCP) Birleşik Yayın Komitesi
 (GPO) Hükümet Yayın Ofisi
 (DMA) Savunma Haritacılık Ajansı ⁵³

"Newark tarihçisi, kütüphanecisi ve yazarı Charles Gummings insanların harita kullanma amaçlarını yedi maddede toplamıştır.

- 1-Tarihi araştırma
- 2-Hükümetler
- 3-İş
- 4-Mülkiyet
- 5-Dekoratif amaç
- 6-Ata ve ecdat araştırması
- 7-Rekreasyonel amaçlar ⁵⁴

⁵³ Stanley Stevens; Map Librarianship: Suggestion for Improvement-*Wilson Library Bulletin*, 1985. P. 33-36-79

⁵⁴ Michael O. Shannon, Map Acquisitions and Use Subject of New York Meeting.-*Western Association of Map Librarians Information Bulletin*, November 1983, P. 40

KATALOGLAMA

Katalog, kütüphane ya da kütüphanelerin dermesini değişik açılardan içeren listedir. Dermenin kitap ya da süreli yayın, harita ya da ses bandı olması önemli değildir. Önemli olan dermenin belirli bir düzende kataloglara kitap, bant, mikrofiş ya da bilgisayar çıktıları olarak yansımastır.

Kütüphane katalogları sözlük ve bölünmüş katalog olarak iki biçimde kurulur. Sözlük katalog konu başlıkları (Subject Headings), temel ve izlemeye göre çıkarılmış (yazar, emeği geçenler ile kitap adı) kartlarından oluşur; bunlar kendi içlerinde alfabetik olarak dizilir. Değişik bir deyişle yazar adı, çeviren, derleyen, haritayı çizen, fotoğrafı çeken, yapıt adı ki; ister kitap, ister harita olsun ve bunların konu başlıkları içiçe alfabetik olarak dizilmektedir.

Bölünmüş katalog ise ayrı konu kataloğu ve yazar, kitap adlarından oluşur. Bu kataloglar arasındaki ayırım, birinin öbürüne üstünlüğü konumuz dışında kalmaktadır.

Kataloglamada katalogların nasıl hazırlanacakları konusunda önceden belirlenmiş kurallar topluluğudur. Kataloglamayı katalog hazırlama işlemi olarak tanımlayabiliriz.

Bugün bütün dünyada uygulama alanı bulmuş olan AAKK' nda kitap ile haritaların (kartografik belgelerin) kataloglanması açısından çok büyük ayrımlar bulunmamaktadır. İleride de görüleceği gibi temel giriş, yapıt adı, sorumlu bildirim, baskı kaydı, yayın, dizi, notlar ve izleme alanları arasında hiçbir ayırım yoktur. En temel ayırım özgün ayrıntı alanında çıkar karşımıza. Burada haritaların koordinatları yer alır. Niteleme alanında ise haritaların fiziksel özelliklerine ilişkin özgün bilgiler vardır.

Kurulan katalog sözlük katalog da olsa, bölünmüş katalog da olsa; katalogların asıl amacı kullanıcıların istekleri, isteyiş, konuya yaklaşım biçimleri önemlidir. Örneğin kurulan harita kataloglarında; kullanıcı ölçümlere göre harita arıyorsa, mutlaka ölçümlere göre kartlar hazırlamak gerekmektedir.

Kişilere ait küçük dermeli özel kütüphanelerde kataloglama işlemi yapılmaz. Fakat derme büyüdükçe yayınların listesinin yapılması gerekir. Hiç kimse ne kadar tecrübeli olursa olsun kütüphanede bulunan yayınların tümünü ezberleyemez. Bu nedenle düzenli bir katalog hazırlamak zorunluluktur.

Haritalarda öncelikle grupların eşleştirilmesinde fayda vardır. Konu girişleri ve konu indeks girişleri kullanıcıyı isteği göz önüne alınarak yapılır. Ayrıntılı harita koleksiyonlarında katalog kartları da daha ayrıntılı hazırlanmalıdır.⁵⁵

Kataloglara işlenen bilgiler haritayı kullanacak kişiler açısından çok önemlidir. Kitaplara oranla haritalardan istenilenin aranması daha zordur.⁵⁶

Elle hazırlanan kataloglarda her harita için istenilen sayıda kart üretilebilir. Sınıflama ve yer numarası değişmez fakat elle girişleri, konu başlıkları ile değişik yaklaşımları farklı tutarak bir çok yönden haritaya ulaşım kolaylaştırılabilir. Harita kataloglarının çok dikkatlice hazırlanması şarttır. Kullanıcının haritalara rahat ulaşabilmesi açısından her türlü ayrıntı dikkatlice ele alınmalı. Nasıl arayabileceği düşünülerek çok yönlü yaklaşıma imkan sağlanmalıdır. Okuyucuyu yönlendirebilmelidir. Okur/kullanıcı ile sürekli iletişim içinde olan kütüphaneciler katalogları hazırlarsa okur/kullanıcının ne istediğini daha iyi bileceğinden kataloglar çok daha faydalı olabilir.

Haritalar için sözlük kataloglar kullanışlı olabilir. Bölge girişleri veya tüm girişler alfabetik bir sıra izleyeceğinden ulaşmak kolaylaşır. Bunda da bölge başlıkları için doğrudan giriş kullanıldığında birbirleriyle ilişkili olan bölgeler yanyana gelemes. Örneğin: Fransa'nın şehirleri Fransa'nın altında değil kendi adlarına göre sınıflanırlar.

İsim değişikliği olduğunda düzenlenmiş katalogda yapılabilecek şey yeni isim için bir indeks girişi yapmaktır. Sözlük kataloglarda isim değişmeden önce ve sonrakine ait olmak üzere iki yerde kart bulunacaktır.

Kütüphanelerde genellikle topografik veya coğrafi haritalar görülür. Konularında bölgelerdir. Genel haritalarda belirli ölçüde bildirilen özellikler özel haritalarda ayrıntılı verilir. Konu haritalarında, konuya göre erişim sağlayacak katalog girişleri olmalıdır. Aksi takdirde kullanıcılar kütüphanede o konu ile ilgili yayınlardan haberdar olamaz.

DDC sisteminde haritaların öncelikle konuya göre düzenlenmesi yapılamıyor. Fakat bu sistemler yüzünden kullanıcının ilgi alanına göre yerleştirilmemesine imkan tanınmamalıdır.

UDC kullanan sınıflandırılmış katalogda, konu numaraları altına harita girişleri yapılır.

Sınıflandırılmış kataloglarda indekslerin herşeyi içerdiği söylenemez. Geniş ve basit konu sınıflamalarında "X" harfi jeolojiyi temsil eder ve ülkelerin bölge

⁵⁵ Nichols, a.g.e. P. 141-180

⁵⁶ Nichols, a.g.e.

kartlarından sonra konu harflerinin alfabetik sırasına göre dosyalanır. Bu hem kütüphaneciler hem de kullanıcılar tarafından bilinir. Jeoloji için indeks kartlarının en azından "X"de olduğu ve bölge kartlarından sonra geldiği belirtilmelidir.

Sözlük kartlarda buna gerek yok. Bu tür katalogda bölge başlıkları, konu başlıkları, yazar başlıkları ve ulaşımı kolaylaştıran bütün giriş çeşitleri birleşmiştir ve alfabetik sıralanmıştır.

Harita dermesi de bulunan genel kütüphanelerde haritaların temel girişi de alışkanlık üzerine yazar adıdır. Genellikle yazar adına göre (haritalarda kartograf veya yayıncı) işimize yaramasada bazı kullanıcılar için önemli olduğu durumlarda vardır. Özellikle eski haritalar için bu geçerlidir. Örneğin Bodleian Kütüphanesi (Parsons and Fathers, 1968) tamamen değişik türde bir kütüphane için hazırlanmış Parsons planını kullanırken 1850 öncesi haritalarını hazırlayanlarını ek bir yazar giriş dosyası ile belirlemiştir. 1850 özel kartograf döneminin sonudur. Bu nedenle kartografya ile ilgilenen kişiler için bu ayrı çalışmayı hazırlamak kütüphanecilik açısından önemlidir⁵⁷.

Okur/kullanıcı için önemli olan hangi yaklaşımla ararsa arasın istediği yayına en kısa ve doğru yoldan ulaşabilmesidir. Katalogdaki tanımlar haritaların bibliyografik tanımlarıdır. Bu nedenle haritalara ait bilgileri taşır. Bu bilgileri verirken başlık, tarih ve içerik önemlidir. Her kütüphanede seviyesine göre farklılık gösterebilir.

"Bilgi ihtiyacı ve haritalar evrenseldir. Kayıtların alışverişine imkan sağlayacak şekilde tanımlar standartlaşmalıdır. Bibliyografik tanımlarda standartlar Uluslararası Standart Bibliyografik Tanımlar (ISBD) (CM) üzerinde çalışan Uluslararası Kütüphane Birliği Federasyonu'nda oluşturulan karma bir grup tarafından geliştirilmiştir."⁵⁸

Ölçek haritanın oranını belirtir. Harita üzerinde gösterilen ölçek çubuğu bu konuda fikir verir.

Tarih, haritalarda iki türlü değerlendirilebilir. Haritanın hangi tarihi gösterdiği ve haritanın hangi tarihte yapıldığı. Kartobibliyografik ve kütüphaneciler için basılan tarih önemliken kullanıcı için içerik tarihi önemlidir. BM kurallarına göre böyle durumlarda önce içerik tarihi sonra basım tarihi gösterilir. AGS tarih için derleme tarihi, telif tarihi ve basım tarihi sıralaması yapmıştır.

Fiziksel tanımda kataloglanan kartografik nesnenin birim sayısını verebilmek için AACR2 kullanılacak terimlerin bir listesini vermiştir. Örneğin: harita, çubuk diyagram, hava uydu görüntüsü; ama sayfa değil. Sayfa ebadı genellikle yükseklik

⁵⁷ Nichols, a.g.e.

⁵⁸ Nichols, a.g.e.

genişlik şeklinde verilir. AACR2 ve BOGGS santimetre olarak kullanıldığı ölçü değerini BM milimetre olarak kullanır.⁵⁹

Notlar bölümü harita üzerindeki bilgilere kullanıcının dikkatini çekmek amacıyla kullanılır. BOGGS bu bölümde kullanılan projeksiyonu ve Greenwich kullanılmıyorsa ana meridyeni verir. AACR2 aynı tür kartografik ve kartobibliyografik ek bilgilerin belirli bir sıraya göre verilmesini sağlar. Kartografik veri, matematiksel veri bölgesine ek olarak verilir. Örnek:Kuzey sağda, ana meridyen Ferro oryantasyonu. Fizksel tanım notları kullanıcıya haritanın bulunan nüshalarını gösterir. Örnek, el boyaması, fotokopi. Çok sayfalı bir setten belli bir bölge tanımlanacaksa bu notlar bölümünde açıklanmalıdır.⁶⁰

Katalog kartlarında ayrılmış bölümler haritaya ait her tür bilgiyi gösterir. Önem sırasına göre dizilirler.

Üst Kısım:

-Bölge ek konu girişi için yanına bir konu gelebilir.

Örnek : "İspanya: Konu iletişim yol "

MOD standart kısaltmalar kullanılır.

-Ölçek, oransal büyüklük.

-Yayın tarihi

-Önemli tarih, eğer mümkünse haritadaki bilgilerin alındığı tarih

Sol Taraf :

-Kütüphane referansı

-Yayıncı / yazar

-Başlık

Alt Kısım : Tanım:

a)Katalog kartının ait olduğu harita türünü belirtmek

b)Kartın bölümlerinde yeterince belirtilmeyen bazı bilgileri yazmak

c)Diğer bölümlere sığdırılamayan bilgileri, detayları yazmak

Sağ Taraf Kartın Ortası:Harita veya seri, baskı, yazıcı, geliş tarihi, basım tarihi, nüsha sayısı vb. tanımlamak için yayıncının kodlarını yazacağı bölüm. Coğrafi koordinatlar içinde dört haneli bir bölüm vardır.⁶¹ (Bkz. Şekil 1)⁶²

Sayfa kart kataloğu 1950'lerde geliştirilerek kullanımı ayrıntılı olarak tanımlandı. Kataloğun amacı kütüphane personeli kadar araştırmacılarada hizmet

⁵⁹ Nichols, a.g.e.

⁶⁰ Nichols, a.g.e.

⁶¹ Nichols, a.g.e.

⁶² Brain R. Candy, The Development of a New Manuel of Map Classification and Cataloguing in the Ministry of Defence (UK) *Associaton of Canadian Map Libraries Bulletin* 35/June 1980. P. 11

vermektir. "Sayfa x' in üçüncü baskısı var mı? Sayfa y' den gerektiği kadar nüsha varmı? gibi sorulara cevap verecek şekilde hazırlanmıştır. ⁶³ (Bkz.Şekil 2)

Sayfa kart üzerinde en üstteki üç bölüm standart verileri gösterir. Bunlar haritayı tanımlar ve baskı yenilemesi ile değişmezler. Değişken veriler ve yayın/baskı farkları görülebilir. Değişken veriler ikiye ayrılır. "Ana Veri" belli kutulara yazılan bilgilerdir. "Yardımcı (Tamamlayıcı) Veri" ise boş kutucuklara veya notlar bölümüne kaydedilir.⁶⁴

Harita katalog kartlarının düzenlenmesinde bölge, konu, tarih, ölçek, yazar, başlık, boyut gözönüne alınır. Kitaplar gibi düzenlenmeleri düşünülemez. Ayrıca kitap katalog kartları ile bir arada düzenlenmeleride mümkün değildir. Böyle bir durum okur/kullanıcı açısından karmaşıklık yaratır. Bu konuda çeşitli düzenleme sistemleri önerilir. SLA Özel Kütüphaneler Birliği Coğrafya ve Harita Birliği yaptığı araştırmalar sonucu kullanıcıların sırasıyla en çok bölge, konu ve tarih ile ilgilendiklerini saptamıştı. Ancak kütüphaneciler bunu bölge, tarih ve konu olarak değiştirdi. Amaçları ise bir sıralamadan diğerine böyle daha kolay geçmektir.

Haritalar ister genel ister topografik olsun mutlaka konuludur. BOGGS bölge, konu, tarih sıralamasını uygular. Bazı haritalar belirgin konusu yok gibi görüldüğünde bölge-tarih yerine bölge-konu-tarihi seçmiştir. Ör: Sumatra-1937 yerine Sumatra - havaalanları - 1937 .⁶⁵ Bu düzenleme daha açıklayıcı ve daha mantıklıdır.

Bir başlık altında dosyalama yaparken ülke adı altında dosyalanacak haritaların miktarı ve çeşidi önemlidir. Genellikle ait olunan ülke haritaları fazladır. Resmi, ticari seriler, tek/çok sayfalı harita vardır.

Tek haritalarla seri haritaları birbirinden ayırmakta fayda vardır. Tek haritalar serilerin içinde kolaylıkla kaybolabilirler. Kataloglarda çok farklı ölçekte haritalarda göze çarpar. Örneğin Büyük Britanya haritaları 1:5.000 ile 1:1.000.000 arasındadır ve yüzyıllardır basılmaktadır. Bu tür haritaları bölge başlığına göre dizdikten sonra tarihe göre düzenlemek daha iyi sonuç verecektir.⁶⁶

Sayısal değerler rakamla ifade edilmelidir. "Harita kütüphanelerinin kataloglarında bölge düzenlemesi için sınıflandırılmış katalog kullanılır. Çünkü girişleri coğrafi bir mantık sırasına göre dizer. Zamanla ülkelerin isimleri değişse bile sınıflandırılmış bölge girişinde büyük değişiklik olmaz. Sınıflama numarası aynı kalır.

⁶³ Candy, a.g.e. P. 11

⁶⁴ Candy, a.g.e. P. 12

⁶⁵ Nichols, a.g.e. P. 141

⁶⁶ Nichols, a.g.e.

Coğrafi yeri değişmeyeceğinden eski bilgiye dayanarak yeni haritalarada çok kolay ulaşılır. Coğrafya dikkate alınmadan alfabetik sıraya göre dizilen kartlarla uğraşmak zordur."⁶⁷

Bölge	Dilçek	Yay. Tar.					
		Bas. Tar.					
Ktp. Ref.	Yay. Ref.	Baskı					
Yayıncı/Yazar	Basım						
	Ağı Tar.			Basım Tar.			
Başlık	KB			KD			
	GB			GD			
	Kopya s.	Neg. No	Sayı Kart	Grafik İndeks	Eski Nüsha	Sınıf	
C MCE/879							

Şekil 1

Kütüphane referansı:							
Dilçek		KB			KD		
Yayıncı referansı:		GB			GD		
1 Baskı	2	3	4	5 Basım Tar.	6 Kayıt Tar.	7	8 Neg. No
9 Enlem	10 Boylam	11 Yayıncı		12 Basım		13 Kop. çe.	14 Kop. s.
Notlar							
1 Baskı	2	3	4	5 Basım Tar.	6 Kayıt Tar.	7	8 Neg. No
9 Enlem	10 Boylam	11 Yayıncı		12 Basım		13 Kop. çe.	14 Kop. s.
Notlar							

Şekil 2

⁶⁷ Nichols, a.g.e.

Dewey sınıflandırılmış katalogda basit bir sınıflama numarası verir. Kitaplar ayrı tutularak harita, plan ve şemalar 912' de toplanır. Alt bölünmeler ülkelere göre yapılır. Seri haritalar tek tek değil bütün halinde kataloglanır ve bu tercih edilir.

Sözlükvari katalog Kongre Kütüphanesinde kullanılır. AACR2 ile benzerlikleri vardır. Bölge ve konular isim gibi yazılır bir sıraya göre alfabetik dizilirler. Sınıflama numarası çağrı numarasının bir parçasıdır ve dosyalamada kullanılır.

Konu alt bölümlendirilmesi özel konulu atlas ve haritaların sınıflandırılmasında kullanılır. Seri haritalar tek kataloglanır. Önce tek haritalar sonra seri haritalar dosyalanır.

"UDC sınıflandırılmış katalog sistemiyle bütün haritaları 912' de dosyalayabiliyor. Sınıflandırılmış katalogda bütün haritaların genel bölge numarası altında girişi yapılır. Harita girişi bölge-konu olarak düzenlenir ve sıra tarih ve ölçekle dosyalanır."⁶⁸

Alfabetik konulu indeksi sınıflandırılmış kataloglarda haritalara ulaşmak için yardımcı olur.

Dewey haritaları konuya göre sınıflamaya imkan tanımaz. Ana plandan alınan uygun konu numarası 912-1' e ilave edilebilir.

BOGGS' da kart konu sırasına göre alfabetik, sonra haritanın bilgilerine göre kronolojik düzenlenir. Aynı başlıkta birden fazla kart varsa başlığa ve baskıya göre düzenlenir. Çağrı numarası bölge-konu sınıflaması, haritanın tarihi ve yazarın baş harflerinden oluşur.

"BOGGS kullanılan kütüphanede sınıflandırılmış katalog varsa bölge giriş sınıf numarası 210.2 cog (B.Britanya: jeoloji)' ye göre dosyalanır."⁶⁹

"MOD kütüphanelerde kabul edilmiş sözlükvari veya sınıflandırılmış katalog oluşturmaz. İhtiyaca göre Parsons sistemi tanım kartları dosyalamasını uygular."⁷⁰

"Katalog kartları alt bölümlere ayrılır. Seçilen sınıflamaya göre dosyalama pozisyonu belirlenir. Dosyalar:

- a- Seri genel dosya
- b- Ölçek dosyası
- c- Şehir dosyası
- d- Atlas dosyası ⁷¹

⁶⁸ Nichols, a.g.e.

⁶⁹ Nichols, a.g.e.

⁷⁰ Nichols, a.g.e.

⁷¹ Nichols, a.g.e.

Ülkeler için ek giriş dosyaları vardır. Bunlar konu, pusula yönü ve yöre dosyalarıdır. Konu dosyasında onbir tane alt bölünme vardır. Bunlardan beşi iletişim (komünikasyon) ile ilgilidir.

Bütün kütüphaneler için öncelikle en uygun sistem belirlenmeli. Okur / kullanıcı istekleri dermenin niteliği göz önüne alınarak en doğru kataloglama işlemi yapılmalıdır. Katalog sistemi kütüphanenin işleyişinin aynasıdır diyebiliriz.

Burada tartışılan nitelme (AAKK2) ile sınıflama sistemlerinden sınıflama daha önce ele alınmış, tartışılmıştı. Burada kısa kısa değinilen AAKK2 ise bir haritanın nasıl kart üzerinde yazılıp, neye göre ne kadar kart çıkarılacağı bilgisini içerir.

Kart üstündeki bilgiler; kataloglanan yapıtın türü, özelliği ne olursa olsun şu başlıkları içerir.

- Yer numarası
- Sınıflama simgesi
- Nitelme
- Ekgiriş ve konu başlıkları

Yer numarası yapıtın kütüphanedeki yerini, sınıflama konular arasındaki yakınlık, benzerlik, ayrılıkları, nitelme yapıta ilişkin ayrıntılı bilgileri içerirken ek giriş ile konu başlıklarında kütüphanenin politikasına bağlı olarak istenilen sayıda kart üretilebilir.

Örneğin Ernest Chaput' un çizdiği bir jeoloji haritasını ele alalım. 1:135.000 ölçeğinde olsun. Bu haritanın boyutları 36*29 cm., renkli olsun. Bu haritanın temel girişi

Chaput, Ernest
olacak; yapıt adı da haritanın bilgi kaynağından (genellikle sağ alt köşede bulunan) alınmış

Ankara ve civarının jeolojik haritası
Bu bilgiler kart üstüne şu şekilde geçirilir.⁷²

D30:12(2)
TÜRKİYE İdari : ANKARA 1:135.000 1931
Ankara ve civarının jeolojik haritası.[Hazırlayan]: Ernest Chaput. İstanbul 1931
Kağıt ve Basım İşleri A.Ş.Matbaası. 1 pf. 36*29 cm.
Not: Egriler.

SINIFLAMA

Bir kütüphanenin kuruluş aşamasında zorlandığı konulardan biri de sınıflamadır: Ele alınacak sistemin özellikleri ve kütüphanenin politikasına uyumu öncelikle anlaşılmalı; seçilecek sistemin uzun vadede sorun çıkarmayacağına karar verilmeli.

Bugün bütün dünyada kullanılmakta olan çok değişik sınıflama sistemleri bulunmaktadır. Bunlardan uluslararası kullanımı olan Dewey (DDC), Evrensel Onlu (UDC) ve Kongre Kütüphanesi Sınıflaması (LC) düzeni ile kartografik belgeler sınıflanabilirken; AGS, BOGGS, MOD ve PARSONS gibi doğrudan kartografik belgeler için düzenlenmiş sınıflama sistemleri de vardır.

Harita dermeleri gerekli eğitimi sağlayabilmeleri yeterli büyüklükte ve kullanıcının her türden isteğini karşılayabileceği nitelikteyse gerçekleşir.

Harita kütüphanecisinin resmi olarak kabul edilmiş bir eğitim, programından geçmiş olması ve buradan bir diplomaya sahip olması, kütüphanecilik konusunda

⁷² Mükerrerem Kunkut, Harita ve Atlasların Tasnif ve Kataloglama Kaideleri.- İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968. S.99

teknik bilgileri bilmesi, değişik türdeki harita kütüphanelerinde çalışmış ya da çalışmalar konusunda bilgili olup belli bir tecrübe sahibi olması, yabancı dil bilmesi, diğer meslektaşlarıyla sıkı bir işbirliği içinde bulunması gerekir.

Harita kütüphaneleri okurların mevcut isteklerine ve olası isteklerine karşı hazırlıklı olmalıdır. Kartografik materyaller diğer kütüphane materyallerine göre her zaman için çok fazla yer tutar. Bu dikkate alınarak kütüphane binası içinde yer ayrılmalı, dar, sıkışık, rahatsız bir ortamdaki kaçınılmalıdır.

Kartografik materyallerin hepsinin bir arada bulunması (üniversite dahilinde her fakültenin kendi bölüm kütüphanesinde değil tek bir merkezde bulunması) hem kullanıcı açısından hemde maddi bakımdan daha iyi olur. Kullanıcı hem aradığı haritayı aynı mekanda bulabilir hemde bunların çeşitli şekillerde kopyasını almak zorunda kalmaz. Eğer fakülte kütüphanelerinde bulunan haritalar eğitim konusunda yetersizse bu durumda merkez kütüphane açığı kapatmalı. Fakülte kitaplıklarının açığını merkez kütüphane üstlenip koleksiyonunu yeterli düzeyde bulundurmalıdır.

Üniversite Harita Koleksiyonları İçin Standartlar

Her ülke kendisine uyan sistemi tercih ediyor. Çünkü dermesi eğer LC' ye uyuyorsa zorla DDC' yi kullanamaz. DDC' yi kullanacağım diye dermesini ona göre seçemez. LC' yi kullanırken gerektiğinde kendine göre ufak tefek aslını bozmayacak şekilde bir takım düzeltmeler yapabilir. Veya bütün bu standart sistemlerin dışında kütüphaneci kendi sistemini kurabilir. Buna örnek olarak İngiltereden, eski ve yöresel haritaların sınıflanmasında göreceğiz.

Sınıflama sistemi ne kadar detaylı olursa olsun, dermenin özelliklerini veya özel bölümlerini kapsayacak şekilde ayarlanmalıdır. Uluslararası bir sistem veya başka bir ülkenin kendisine göre geliştirdiği bir sistemi kullanmayı düşünüyorsa planın detayları o ülkenin gereksinimlerine uymayabilir; ayrıntılı bilgi içeren halk kütüphaneleri için genel bir sınıflama sistemi yeterli olmayabilir.⁷³

1966 yılında Hellen Wallis harita sınıflama tartışmasında haritaların en çok bölgelerine göre arandığını belirterek Amerikada yapılan bir araştırma sonucuna göre kütüphanelerin % 72' sinde ya sadece bölgesel veya bölgesel / tarihi olarak istendiğini söylemiştir.⁷⁴ Hazırlanan bütün sınıflama sistemleri bütün olarak bu istekleri farklı yaklaşımlarla aynı sonuca vardırı

Sınıflama sistemlerini tek tek incelerken aralarındaki farkları çok daha iyi görebileceğiz.

⁷³ Nichols, a.g.e. P. 120-140

⁷⁴ Nichols, a.g.e.

LC Library of Congress

Kongre kütüphanesi sınıflama kitabı genel kütüphanelerde konulara göre kitap sınıflama sistemidir. Ancak "sınıf: G" de haritalara büyük yer verilmiştir. Bu bölümde atlaslar, küreler ve haritalar vardır. Sayılar blok halinde konulara veya haritalarda bölgelere ayrılmıştır. Bütün sınıflama sayıları en az 4 sayıdan (haritalar için G) oluşur. Atlaslar sayfalı harita işlemini görür ve G 1000 3 (Ay) ve G 3122 (Hayali atlaslar) sayıları arasındadırlar. Bölge düzenlemesi, genel dünya haritaları, kıtalar, bölgeler, doğal özellikler vs. ve ülkeler gibi ana politik bölümlere ayrılmıştır. Merkezi Avrupa 6030 ile 6032 arasında yer alır. 6032. D3 Danube nehrini de kapsayan alfabetik düzendedir. Ülkeler kendi içlerinde de alfabetik düzene sahiptir. Her bölgeye iki veya daha çok rakam eklenmesiyle aşağıdaki gibi oluşur. Her sayının son rakamı şunu gösterir:

- 0 veya 5 genel haritalar.
- 1 veya 6 konuya göre ayrılmış.
- 2 veya 7 bölge veya doğal özelliklere göre ayrılmış.
- 3 veya 8 Politik bölümlere göre ayrılmış.
- 4 veya 9 Şehirlere göre ayrılmış.

Bu plana göre Fransa genel haritası G5830 olurken Seine-Maritime haritası G5833.S65 olur. Harfler veya sayılar yer adlarının alfabetik sırasını bozmadan bir kodlama yapılmasını sağlar

S 65 - Seine-Maritime

Paris' in bir cadde/sokak planı G5834.P3 olacaktır.

Bölge düzenleme örnekleri şöyledir:

- G 5700-5702 Avrupa.
- G 5720-5722 Batı Avrupa.
- G 5740-5742 Britanya Adaları, Büyük Britanya.
- G 5750-5754 İngiltere, İngiltere ve Galler haritaları beraber.
- G 5753 İngiltere, alfabetik bölgeler.
- G 5753.L3 Leicestershire
- G 6910-6912 İskandinavya, Kuzey Avrupa
- G 6912.L3 Lapland (İskandinavyanın bir bölgesi)
- G 6940-6944 Norveç
- G 9444 09 Oslo
- G 8320-8322 Doğu Afrika
- G 8410-8414 Kenya
- G 8413 R5 Rift Valley (Bölge)

ABD ve Kanada dışındaki ülkelerin şehirleri o ülkenin numarasında alfabetik olarak düzenlenmiştir. LCde Kuzey Amerika için yapılan değişik düzenleme ilgili malzemenin çokluğu nedeniyledir. Her eyaletin bölgelerine numara verilmiştir.

Bloklar genelde beş sayıdan oluşur ve son sayının 1 veya 6 olmasına özen gösterilir. İki veya daha çok rakamlı olan bölge sınıflama numarası harita veya atlasın konusuna göre alt bölümlere indirilebilir. Alt bölümlendirmede harfler kullanılarak benzer bir sınıflama yapılabilir.

Konuya göre sınıflamada 17 ana başlık vardır. Hepsi büyük harfle başlar ve alt başlık için sayı kullanılır.

Örneğin: Fiziksel Bilimler C

(Nazari İlimler)

C3 Hidroloji, Hidrojeoloji

C5 Jeoloji

C51 Jeolojik araştırma

C55 Dinamik ve Yapı jeolojisi, Tektonik yer sarsıntıları

Özel kategori harita ve atlasları A ana başlığı altındadır.

A1 Genel bazal haritalar

A2 İndeks haritaları

A3 Havafotografaları

A67Mantık haritaları

Konu sınıflamasına örnek

G 5753.L4H9 Leicestershire kömür madenleri haritaları

açılımı = G5753 İngiltere bölge numarası

L4 Leicestershire' in numarası

H Madenler, madeni kaynaklar

9 Kömür.

Dünyada çok az kütüphane Kongre Kütüphanesindeki kadar çok sayıda harita ile uğraşmak zorunda kalır. Fakat bir anda sayı bakımından çok olmasa bile zaman içinde yeni gelen harita vb. yayınlarla kütüphanede sayıları artan kartografik materyaller için önceden bir yer numarası sistemi kurulmalıdır. Kitaplarda yazar ve yayıncıya göre ayırabildiğimiz sistemi haritalar için ölçek ve tarih olarak uygulayabiliyoruz. LC yer numarası bölge sınıflama kodu (bölge ve varsa alt bölge numarası), konu harfi ve sayısı (konulu haritalarda) haritanın tarihi ve hazırlayandan oluşur.

Bir bölgeye ait haritalar o ülkeye ait diğer haritalardan ayrı ölçek ve sıraya göre dosyalanır. Seri haritalarda ölçekten önce S harfi konur. Örneğin Fransa için 1:50.000 ölçekli bir seri harita (haritalar grubu)

G 5830 S50 F7 (Fransa IGN)

Atlaslarda yer numarası; bölge no, hazırlayan ve tarihten oluşur. Sayfa haritalarda tüm bu özellikleri içeren bir örnek:

G5793 K.İrlanda bölgesi
 A5 E63 Antrim, yürüyüş
 1980 Tarih
 U4 Ulsterbus ltd ⁷⁵

LC konu kataloglama bölüm şefi Marry K.D. Pietris, sistem için temel ilkelerin yeni yazılmış tanımlamasının baskısının bulunmadığını bildiriyor.

LC'nin konu başlıklarıyla ilgili bütün gelişmeler bütün kütüphane türlerine avantaj sağlar. Fakat özellikle harita kütüphaneleri kitap dışı materyallerde uzmanlaşmış başka dermeler gibi birçok başka kütüphane türünden daha fazla avantaj sağlayacaktır. Çünkü haritalar kataloglama maddelerinde tarihsel olarak, monografiler ve süreli yayınlar gibi materyallerden daha az ilgi çekmişlerdi. Bundan dolayı harita kütüphanecileri konu kodunun gelişimini teşvik etmeye özel bir ilgi göstermelidir.⁷⁶

DDC (Dewey Decimal Classification)

[*]Temel konuları on ana başlıkta toplar.

000 Genel konular	500 Nazari ilimler	
100 Felsefe	600 Tatbiki ilimler	
200 Din	700 Güzel sanatlar ve Eğlence	
300 Sosyal İlimler	800 Edebiyat	
400 Dil bilimleri	900 Tarih	910 Coğrafya

Oldukça detaylı alt bölümleri vardır.

Ana bölge sınıflaması eski dünyaya ait haritalar için bir düzenleme getirmesi ile başlar. 912.4-912.99 arası modern dünyayı önce kıtalara sonra bölgesel olarak ülkelere ve alt bölüme ayırır. Bölge sınıflamasına örnek olarak:

912.4	Avrupa
912.47	SSCB
912.477	Karadeniz Bölgesi
912.4771	Ukrayna
912.47714	Don Nehrinin Batı Kıyısı (Ör: Kiev)
912.7	Kuzey Amerika

⁷⁵ Nichols, a.g.e.

⁷⁶ William E. Studwell, Map Libraries and a Subject Heading Code *Western Association of Map Libraries Information Bulletin* March 18(2), 1987, P. 157 58

912.71	Kanada
912.713	Ontaryo
912.7131	Kuzey Ontaryo
912.71313	Kuzey Doğu Ontaryo
912.713135	Manitoulin Bölgesi

Bu sınıflama zaman zaman yenilenip güncelleştiriliyor. Böylece sınıflama bütünüyle değiştirilmeden belli bölümler yeni düzene göre ayarlanıyor. Buna örnek Birleşik Krallıkta 1967-74 arası yerel ve idari bölge değişikliklerini verebiliriz. Yeni bölgelerin oluşması, eskilerinin bölünmesi, eski isimlerin, yeni isimlerle değişmesi bu değişikliğin nedeni oldu. DDC'nin 18. baskısında Londra'nın yeni hali için bir düzenleme yapıldı. Yerel otoritelerin öngördüğü değişiklikler ise DDC'nin 19. baskısında yayınlandı. Yeni bölgeler için güncelleştirilen bölge sınıflandırma sistemleri kütüphanecinin bu haritaları alır almaz sınıflamasını gerektirir. Eski sisteme göre sınıflandırılan haritaların yeni sisteme çevrilip çevrilmeyeceği kütüphanecinin vereceği karara bağlıdır.

DDC'de haritaların sınıflandırılması oldukça ayrıntılıdır. Kullanımı kolaydır. Sistem incelendiğinde çoğu ülke için yeterli bölümlendirme yapıldığı ve her baskı ile yeni eklemeler yapıldığı görülür. Britanya'da Dewey kullanılan kütüphanelerde sistemin yanı sıra 912 yerine M (Maps) kelimeside kullanılabilir. Haritaların dünya bazında konuya göre düzenlemenin imkansız olduğu görülünce DDC kitap sınıflaması olarak kaldı. Bu sistemde önce konuya göre ayarlanamayan haritalara başka şekilde sınıflama imkanı verilmez. 912.1001-912.1899 arası sayılar, Kainat ve dünya yüzeyinin grafik gösterimi ana başlığı altında 001' den 899 'a kadar bölünme sağlar. 912.1553282 petrol kaynaklarını gösteren jeolojik bir haritadır. Ama bölgesi için birşey söyleyemiyoruz. Ana planda bir çok alt bölünme var fakat bu kitaplarda kullanılabilir. Bu durumda tek ayrıcalığı tarihi atlaslar 911' de denizcilik konulu atlas ve haritalar ise konularına göre sınıflandırılmıştır. Örneğin: 629.13254 havadan deniz uçuşu kılavuzlarına aittir. Alberta'nın jeolojisi konulu bir kitap 557.123 sayısını alır. Bu sayıyı aynı konulu harita numarasına döndüremiyoruz. Ancak kütüphaneci başa (Maps) M işaretini koyabilir. Bu da o numarada harita bulunduğu anlaşılmasını sağlar.

Veya DDC'yi kullanarak haritaları sadece bölgelerine göre sınıflayan (Örnek: 912.7123 Alberta'nın bir haritası) bir kütüphaneci diğer planlarda olduğu gibi konulara göre alt bölümlendirme yapmak isterse ana planda geliştirme uygulayabilir. Örneğin: 912.7123.550 veya 912.7123jeo diyerek bunun jeolojik harita olduğunu gösterebilir. O zaman bu sınıflamanın değil yer numarasının bir bölümü olur.-

912.7123

912.7123

550

veya

jeo

Bu durumda eğer DDC bölge planlarında bir sayı değişikliği olursa (Birleşik Krallık için 19. baskıda olduğu gibi) bölgeler için "saf" (katışıksız) DDC numarası kullanan kütüphane kendi geliştirdiği alt bölümlendirmelere zarar vermeden bu değişiklikleri uygulayabilir. Aynı nedenle, yer numarasında "jeo" gibi bir işaret kullanılması DDC numaralarında karışıklık çıkmasını engeller.

UDC (EOS) Universal Decimal Classification

UDC yer seçimleri DDC bölge tablolarıyla benzerlik gösterir. UDC Amerika için daha az detay içerir ve DDC gibi kıtaları temel olarak alır. Bir alt bölüm ülkeler, ülkenin bölgeleri, eyaletler vs. devam eder. Ayrıca UDC fizyografik özellikleri belirtecek ayrıntılarına içerir. (İklimler, dağlık bölgeler, okyanuslar ve denizler, iç denizler vb.) Halen yenilenmektedir ve "Extensions and Corrections to the UDC" adıyla sürekli yayınlanır.

DDC'yi andırır ancak detaylarda farklılaşıyorlar.

Örnek: (4)	Avrupa
(41)	Britanya Adaları
(410)	Büyük Britanya, Birleşik Krallık
(411)	İskoçya
(43)	Almanya (DDC'den farklı, daha Avrupalı bakış açısı ile ele alır.)
(430.1)	FDR
(430.2)	DDR
(431/435.8)	1934' e kadar Alman bölgeleri
(48)	İskandinav ülkeleri
(480)	Finlandiya
(481)	Norveç
(485)	İsveç
(489)	Danimarka
(8)	Güney Amerika (bütün olarak)
(81)	Brezilya
(817.4)	Brezilya (DDC' deki gibi 8 bölüm)

UDC sınıflama numaraları ayırım için daha belirgindir. Ayrıca (084.3) harita, çizelge, plan gibi değişik formlara geniş kapsamlı sayı boşlukları ayrılmıştır. Böylece konu için ana plan numarası, haritalar için yardımcı işaretler kullanılabilir. (084.3) harita çizelge, plan vb.nin genel numarasıdır. Bunlar özel işaretlerle, ölçeği, harita türü, reproduksiyon türü, format depolama türü gibi özellikleri anlaşılır. Örneğin:

- (084.3-222) Kuşbakışı görüntüler.
- (084.3-223) Hava fotoğrafları.
- (084.3-34) Dağılım haritaları, noktalama haritaları
- (084.3-42) Ozalitler.
- (084.3-526) Katlanmış, kutulanmış
- (084.3-528) Rulo.
- (084.3.35) Duvar haritası
- (084.3.4) Atlas

UDC aslında kitap sınıflamasıdır ve 912 sayısı "Edebi/Yazılı olmayan, bölge, resim, grafik, çizelge, harita, atlas ve küreleri ifade eder. Ancak harita ve diğer kartografik materyaller için yardımcı işaretler bulunduğundan, bunlar özel konuların sınıflandırma numaralarında gösterilebilir. Böylece 912 genel haritalar için kullanılır. Bölge sınıflama sayıları, yardımcı işaretlerin bir parçasıdır ve sadece haritalar için değil UDC' de istenilen her yerde kullanılabilir. Danimarka (489)' un bölgesel coğrafyası (913) hakkında bir kitap 913(489) olur. Bu aynı zamanda harita eki ile (084.3), Danimarka haritası içinde kullanılır ve haritanın numarası 913(489)(084.3) olacaktır. Eğer 912 kullanılsaydı Danimarka genel haritası 912.43(489) olur.

Sınıflama sistemi kütüphanenin politikasına uymalıdır. Sınıflama;
 -Bütün haritaları birarada toplanıp bölgelere göre alt sınıflama.
 -Ülkelere veya bölgesel coğrafyaya göre haritaları kitaplarla birleştirmek
 -Haritaları bölgelere veya başka seçeneklere göre sınıflanarak yapılabilir. Bu değişik yaklaşımlar kullanıcının değişik ihtiyaçlarına hitab etme özelliğine sahiptirler.

912' nin şu fiziksel formlara göre sınıflaması yapılabilir.

- 912.4 Resimsel, grafik ve kartografik tanımlar
- 912.43 Haritalar, planlar ve şemalar
- 912.44 Atlaslar
- 912.643 Küreler
- 912.644 Kabartmalı modeller ve haritalar

UDC'de sayılar ":" ile birleştirilerek ülkenin coğrafi sayısına göre (912 sınıflandırması ile) veya UDC konu numaralarına göre haritalar sınıflanabilir. Eğer Danimarkanın jeolojik haritasını konuya göre sınıflandırırsak

55(489):912.43 = .[Jeoloji (Danimarka):Haritalar]

Eğer haritalar kütüphanede önce ülke sonra konuya göre sınıflanıyorsa

(411)631.4:912.44 = [(İskoçya)Toprak :Atlas]

(084.3)' teki özel işaretler ölçeği veya tarihi de gösterebilir. Bunun için "....." veya "1980" kullanırız.

AGS (1969) (American Geography Society)

Amerikan Coğrafya Birliği Kütüphanesinde kullanılmak üzere geliştirilmiş bir sistemdir. Öncelikle kıtalar ele alınmış fakat kıtalar ayrı bir sınıflama sistemine sahip. Kuzey Amerika (1) sadece Grölland ve Kanadayı kapsıyor. Amerika'nın bölümlenmesi (8) daha farklı. Kanada'dan uzak okyanuslara (7) daha yakındır. Bölge notastonu üç veya dört rakamlıdır. Son rakamda ondalık sistemi kullanır. 200 Latin ve 267' den sonra hiçbir sayı yoktur. Oysa 260' dan önceki her sayı Güney Amerika' nın devletleri için kullanılmıştır.

Bu sistem ilk olarak 1947' de Birlik Koleksiyonundaki Haritaların Sınıflandırma ve Kataloglama El Kitabı adıyla basıldı.

Kıtalardeki bölünme ülkelere göredir. Kuzey Amerika için eyaletlere ve yörelere göredir. Afrikada kuzey, güney, doğu, batı olarak ayrılmış ancak sınırlar belirtilmemiştir. Kanada yöreleri doğudan batıya doğru sıralanmıştır. Güney Amerika da ülkeler Kuzey Amerikadaki eyaletler gibi alfabetik olarak dizilmiştir. Daha küçük bölgeler için genel dosyalama kuralları ayrıdır:

- Dünya, kıtalar, ülkeler konu başlığı altında kronolojik dosyalanır.
- Harita setler bölge sayısından sonra "b" harfi koyularak set olduğu belirtilir. Sonra ölçeğin büyüklüğüne göre sıralanır.
- İkincil alanları kapsayan haritalar (ülkenin politik, idari, psiko-coğrafi vb.) ülke numarasında alfabetik olarak dosyalanır. Bölge numarasından sonra "c" harfi alınır. Hep kronolojik olarak sıralanır.
- Şehir planları ülkenin altında alfabetik olarak sıralanır ve "d" harfi ile gösterilir.
- Duvar haritaları konu-bölge ye göre ayrıca dosyalanır. Bölge numarasından sonra "a" harfi ile gösterilir.
- Atlaslarda haritalar gibi bölge numarası alırlar. Ardına "At" eki gelir ve ayrı dosyalanır.

Bölge düzenlemelerine örnek:

250	Güney Amerika	
251-267	Arjantinden Venezüella' ya kadar 14 ülke alfabetik olarak sıralanır.	
	Gine'ler G de dir.	
600	Avrupa	
610	İskandinavya	610.1 Lapland
611	Norveç	
612	İsveç	612.1 Gotland I
613.	Finlandiya	
614	Danimarka	614.5 Bornholm I
615	İzlanda	
620	Britanya Adaları	
621	Büyük Britanya	
622	İngiltere	

Bundan başka alt bölünme yoktur. İstenirse kütüphaneler kendi alt bölümlerini oluşturabilirler.

Sınıflama kapsamı geniş olduğu için haritalar fazlasıyla karışıktır. Bunun asıl nedeni ülkelerin kendi içlerinde bölünmemeleridir. Böylece "c" bölümünü kullanma olanağı doğar.

AGS 1947, 1952 ve 1969' da olmak üzere üç baskı yapmış ve her seferinde düzeltmeler yer almıştır. Avantajlı tarafı çok detaylı olmadığı için politik ve idari sınır değişiklikleri sistemi pek etkilemez. AGS bölge sınıflaması içinde konu bölünmelerine imkan sağlar. Tabloda on üç konu vardır. Büyük harflerin kullanıldığı alanlarda bazıları:

D Ulaşım ve İletişim: Kara yolları, hava yolları, demiryolları ve diğer ulaşım çeşitleri ile televizyon, radyo, telefon, radar gibi iletişim araçlarını gösteren haritalar.

E Ekonomi: Doğal kaynaklar, madenler, ormanlar, balık, ısı enerjisi, ulusal parklar, tarım, toprak kullanımı, ticaret, finansman vb. gösteren haritalar.

AGS konu sınıflama işaretini bölge numarasının alt satırına yazılması gerektiğini bildirir.

AGS konu seçiminde ve kataloglama yapacak kişide yeterli bilgiye sahip olunması gerekliliğini ifade ediyor. Harita okumayı bilmeli, derlemeye yabancı olmamalı diyor ve bu konuda bazı öneriler hazırlamışlar:

- 1- Haritanın hazırlanma amacı
- 2- Derlemenin düzenlenme amacı
- 3- Kullanıcıların istekleri
- 4- Derlemedeki mevcut materyaller
- 5- Bölgedeki diğer derlemenin özellikleri

BOGGS (1945)

Temelde kıtasal bölünmelere dayanır. Ülkeler bölge konumlarına göre düzenlenirler. Genel anlamda dünya atlaslarına benzer. Ülke bölümlenmesi politik ve coğrafi ilişkiye göre yapılmıştır. Ülkenin alt bölümleri genelde pusula yönüne göre yapılır. Fakat ülke ayrıcalığına göre bu kural bozulabiliyor. Örnek:

762.3	Batı Ekvator, Pasifik Eğilimleri ve Düzlekleri
210	Britanya Adaları 210.2 Büyük Britanya
211	İngiltere (coğrafi bölgelere ayırmış Örnek: Güney Doğu bölge)
225-229	İskandinavya (Norveç, İsveç, Danimarka) ve İzlanda
740	Güney Amerika
760	Güney Amerika: Batı yakası ülkeleri

780	Güney Amerikanın Güneyi
782	Şili
782.6	Güney Şili

Ondalık sistem kullanılmıştır. Ancak yayınlanan planlar alt bölümler küçük şehirler ufak adaları içermeyecek kadar kısaltılmıştır. Bölgesel sınıflamalarda şehirler, alfabetik olarak bölge numarasının son dokuz rakamını oluşturur.

Avusturalya'da ülkelerin ve bölgelerin coğrafi düzeninden çok politik birimler dikkate alınmıştır. Büyük Britanya'da ve Avustralya'da BOGGS kullanılırken yeterince alt bölümlenme yapılmadığı halde uluslararası düzeyde kullanışlıdır.

BOGGS' a göre sınıflamanın ana bölümleri; bölge, konu ve tarihtir. Bundan başka benzer haritalardan oluşan geniş grupların düzenlenmesi için kartograf başlıklar (etiket) da kullanılabilir. Genel kütüphanelerin kullanabileceği kadar detaylıdır. Genelde gerektiğinde genişletilebilir.

- a-Genel haritalar
- at-Seyahat, keşif, icat
- b-Matematiksel coğrafya
- bd-Coğrafi araştırmalar, üçgenlemeler.
- c-Fiziksel coğrafya
- cog-Jeoloji
- cb-Jeomorfoloji
- ce-Oşinografi
- cf-Meteoroloji ve iklim bilimi
- d-Biocoğrafya
- df-Bitki Coğrafyası
- e-İnsan coğrafyası
- ec-Nüfus coğrafyası
- f-Politik coğrafya
- g-Ekonomik coğrafya
- gc-Tarım coğrafyası
- gca-Toprak haritaları
- gcac-Toprak sınıflaması
- gm-Ulaşım.iletişim
- h-Askeri ve denizcilik coğrafyası
- n-Coğrafi bilgi tarihi
- p-Tarih

Örnek: Kanada' nın petrol rezerv alanlarını gösteren bir harita 614.7 gbha olarak sınıflanır.

BOGGS' a göre bölge-konu sınıflama numarası ve harflerine ek olarak haritanın tarihi de belirtilmeli. Haritanın tarihi genel haritalarda o harita için araştırmancının yapıldığı tarihtir. Dağılım haritalarında ise istatistiksel veya diğer bilgilerin alındığı tarihtir. Bu grup çok geniş kapsamlı oluyor veya haritalar yine de

belirginleştirilemiyorsa, kartografin veya yayıncının baş harfleri veya Cutter-Sanborn çizelgesine göre kartografin sembolü veya harita etketinin baş harfi eklenebilir. Benzer şekilde BOGGS konum sembolleri önerir. "W" duvar haitası "S" harita seti gibi. Bu semboller yer numarasının sonuna konmakta ve gerektiğinde, örneğin W1, W2, W3 gibi arttırılabilmektedir.

Tarih ve diğer planlardaki gibi ölçek kullanımı dosyalamada ve sınıflandırılmış kataloglarda işe yarar, kullanıcının ihtiyacına hitap edeceği için sınıflamanın bir ileri derecesi olarak düşünülebilir.⁷⁷

PARSONS

*Ana hatlarıyla bölge sınıflama planıdır. Ama ikincil sınıflamalarda seri haritaları genel haritalardan veya kısmi haritalardan ayırır. Ayrıca bu kategorilerde şehir haritalarından ayrılır.

Örnek: 1-Bölge hiyerarşisi seviyeleri³

<u>Bölge hiyerarşi seviyesi</u>	<u>Bölge tanımları</u>
1	Dünya
2	Yarım Küreler
3	Kitasal Gruplar
4	Kıtalar
5	Kıtaların Pusula Noktası Bölümü
6	Ülkeler
7	Ülkelerin Pusula Noktası Bölümü
8	Yörelere
9	Şehirler

Her bir yöre için sıralar

- 1- Seri haritalar
- 2- Genel haritalar ve harita setleri
- 3- "PN" bölümlerinde sınıflandırılan haritalar
- 4- "Yöresel" sınıflandırılan haritalar
- 5-Şehirplanları alfabetik

önce büyük sonra küçük ölçekliler
erişim sırasına göre
"PN" numarasına göre
yöre numarasına göre

[*]⁷⁷ Nichols, a.g.e. P 120-141

Örnek: 2- Pusula noktası bölümleri

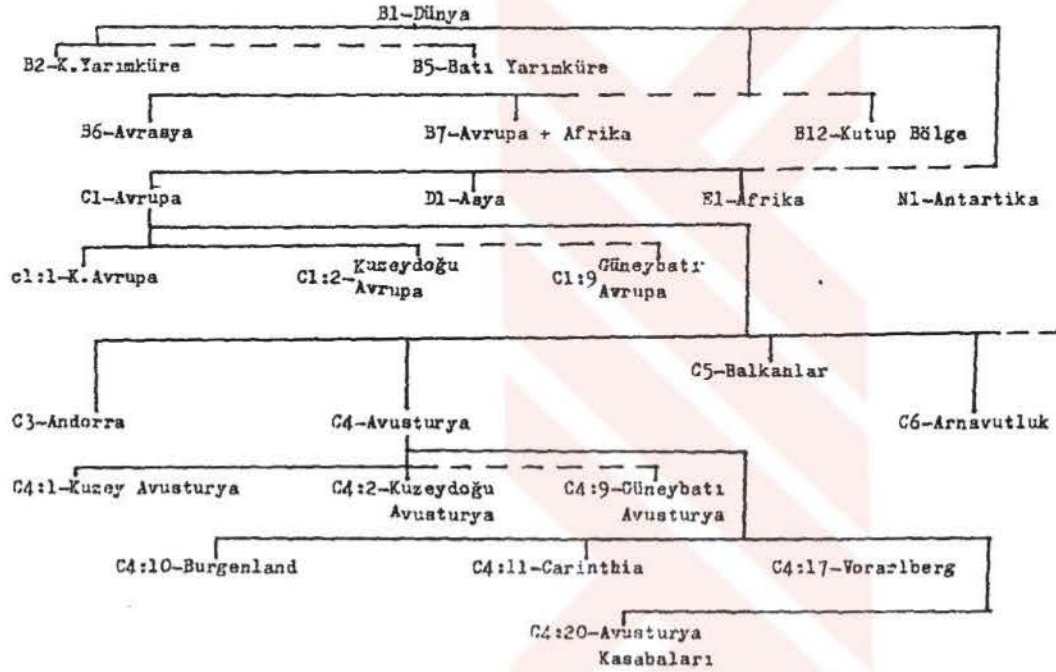
- : 1 = Kuzey
- : 2 = Kuzeydoğu
- : 3 = Kuzeybatı
- : 4 = Doğu
- : 5 = Merkez
- : 6 = Batı
- : 7 = Güney
- : 8 = Güneydoğu
- : 9 = Güneybatı

Örnek: 3- Bölge sınıflandırma örnekleri

COĞRAFI SEVİYELER

Dünya
Yarımküre
Kitasal Gruplama
Kıta
Kıta P.N. Bölümleri
Kıtanın Bölgeleri
Ülke
Ülke P.N. Bölümleri
Yörelere
Kasabalar

BÖLGE SINIFLAMASI

Bölge sınıflaması geniş bir hiyerarşi içinde jeopolitik olarak düzenlenmiştir. Sınıflandırma elemanları alfanümerik kodlarla temsil edilir. Sınıflama sırası aynı zamanda dosyalama sırasındır.

Parsons sınıflaması yeni fakat kataloglama olarak daha önce var olan Williams Sisteminin basitleştirilmiş şeklidir. 6*4inç' lik kartlar kullanarak yapılan bir bölge temelli kart katalogudur. Sınıflama ile kataloglama arasında sıkı bir bağ vardır. Çünkü sınıflama bölgesi katalogun ana bölge girişi (temel girişi) olmaktadır.

Parson çalışmasını 1946' da yayınladı. İyi bir çalışmaydı fakat 30 yıllık tecrübesine karşın bazı zayıf noktaları bulunuyor. Bu da sistemin performansını etkileyebiliyor.

1-Parsons el kitabında talimat içeriği oldukça kısıtlı. Neyin nasıl olması gerektiği konusunda yetersiz kalıyor. İlk önceleri kütüphane bu sistemi geliştiren personel tarafından idare edilirken sorun yaratmıyordu. Ancak zamanla Parsons'un asıl amaçlarını anlamada genel bir eksiklik ve devamsızlık doğdu.

2-Bölge sınıflandırması üzerinde çok durulmasına rağmen sınıflama tanımları yetersiz. Örneğin bütün ülkeler için standart bir PN bölümlendirmesi yapılmıştır. Ülkenin coğrafi durumunun bu yönlere uyup uymadığı hiç düşünülmemiş. Ayrıca bu ayırımların hiç bir yerde tanımı yapılmamış. Bunun etki ve sonuçları ancak anlaşılmaktadır. Örnek: Fransa'nın kuzey yarısını gösteren bir haritada kataloglayıcı tarafından "Fransa: PN Kuzey" olarak hazırlanacaktır ve katalog girişinde de aynı ifade kullanılacaktır. Muhtemelen ek giriş yapılması düşünülmeyecektir. Doğu Fransa' yı arayan bir katalog kullanıcısı doğal olarak "Fransa: PN Doğu" altında arama yapacaktır. Kataloglanan harita kullanıcıya kısmen yarasa bile o bu haritaya ulaşamayacaktır. Sınıflama bölgelerinin tanımlanmasındaki eksiklik katalogda aramayı ve bulmayı ters yönde etkilemektedir.

Bu durumda Parsons'un sisteminin güncelleştirilmesi çalışmalarına başlandı. Kütüphane çalışmaları eksiklikleri belirleyerek bunlara göre düzeltmeler yapılmasını sağlayacaklardı. Bu hiç de pratik bir yol olmadı. Yapılanlar ve yapılması gerekenler birbiriyle çelişiyordu. Bazı prosedürler doğrudu fakat doğru prosedürlerden bazıları hiç uygulanmamıştı.

Sonuçta yeni bir sistemin oluşturulması gerektiği anlaşıldı. Fakat bugüne kadar yapılan işlemlerin, kurulan katalogların tekrarlanması mümkün olmadığından Parson'un genel çerçevesi içinde kalarak, yenileme güncelleştirme yapıldı.

Sınıflama düzeninin temel yapısı muhafaza edildi. Bazı değişiklikler ve özellikle hiyerarşik yapı geliştirildi ve ülkelerin, kıtaların alt bölümlere ayrılmasına yol açan standart yaklaşım kaldırıldı. Yerine alt bölümlendirmeler coğrafi koşullara ve mevcut / gelecekteki kütüphane gelişimine göre düzenlenecek hale getirildi.

Benzer haritaların bir arada sınıflanmasına devam ediliyor ve aynı bölge haritaları birlikte dosyalanıyor. Bunun için özel teknikler geliştirildi.⁷⁸

MOD (1978) (Savunma Bakanlığı Harita Kütüphanesi Sınıflama ve Kataloglama El Kitabı)

*Bu elkitabı (BK) Savunma Bakanlığı Harita Kütüphanesinin döküman ve bibliyografik kayıt kontrolü için geliştirdiği sistemi anlatır. Daha önce Parsons (1946) kullanılıyordu. Zamanla geliştirilip, yenileştirmeye çalışılan Parson'u tamamen değiştirmeleri olanaksızdı. Çünkü dermenin tümünün yeniden elden geçmesi imkansızdı. Bu nedenle Parson planı yeni sistemin çekirdeğini oluşturdu. Harita kullanıcıları tarafından kullanılan bu kılavuz kitap sınıflama ve kataloglama hakkında detaylı bilgi verir. Bu el kitabı diğer sınıflama sistemlerini kullanan harita kütüphanecilerine de yararlı olur. Örnek olarak bölge sınıflama metodlarında verilen açıklamaları verebiliriz. İlk bölümde kıtalar bazındadır. A-N arası harflerle belirtilmiştir. Amerika için üç bölüm (F-H) ayrılmıştır. J-L arası Pasifik, Atlas ve Hint okyanusları ile adalar gösterilmiştir. Daha sonra kıtalar politik birimlere ve ülkelere ayrılmıştır. Coğrafi bölgelere göre ülkeleri gruplamak için gayret sarfedilmemiştir. MOD planında ülkelerin düzenlenmesi rastlantısal görünmektedir. Ancak bu sistem Parson' un kıta ülkelerinin alfabetik düzenlediği plandan alınmıştır. Günümüzde halen değişmekte olan politik durum ve ülke adları, sisteminde alfabetik düzende bulunmasının gereksizliğini bize açıklıyor. Bir ülkeyi tam göstermeyen haritaların sınıflanması öncelikle pusula yönüne göre yapılır. Alt sınıflama ise haritalandırma tecrübesine göre belirlenir. Daha sonra yörelere göre bölümlere ayrılır. "Yöre" bölgenin coğrafyasına veya idari birimine göre yapılan sınıflamadır. Belirli bir hiyerarşisi yoktur. Alt bölümlerin sayısı matematiksel olarak verilir. 1-9 arası yön ayrımı, 10 ve yukarısı yöreler için kullanılır. Birde ülke numaraları vardır.

Örneğin:

C1	Avrupa
C40	SSCB
C40:66	Ukrayna yöresi
C40:74	Kiyevskaya Oblast bölgesi
C40:75	Kirargradaska Oblat bölgesi
C40:200	Şehirler
F1	Kuzey Amerika
F4	Kanada
F4:19	Ontaryo
F4:21	Kebek

⁷⁸ Candy, a.g.e. P. 1-4

Seri haritalar tek numara alabiliyor. Ve bir harita grubunun seri olarak değerlendirilmesi için; tür, özellik, başlık, ölçek bakımından ortak özellikleri olmalı. Sistemik sayfalar halinde belirli bir alanı göstermelidir ve aynı yayıncının eseri olmalıdır. Bunların farklılık göstermesi durumu elkitabında açıklanmakta. Bir harita, bir serinin sayfası ise ana sınıflama bölgesine göre kodlanmalıdır. "(yani ülke veya takım adalar için bir harf ve bir sayıdan oluşan notasyon)" sınıflama numarasında ölçek çok önemlidir. Bu sadece ölçeğe göre düzenlenmeyi değil ayrıca parantez içinde bir sayı koyarak haritaya özgü bir notasyon da sağlar. Kanada'yı kapsayan 1:50.000 ölçekli harita serisi F4(21) olarak sınıflandırılacaktır. Ülke ve takımada harita gruplarının ölçeklerini gösteren bir tabloda

1:50.000 ve 1:75.000' e kadar ölçeklerde 21-30/1

1:75.000 ve 1:100.000' e kadar ölçeklerde 31-40/1 kullanılmıştır.

Örneklerdeki ikinci sayfalar (30/1 ve 40/1) on taneden fazla olan haritalar için müstakil sayılar, bir sonraki ölçeği etkilemeden numara verilmesini sağlar. Seriyeye dahil olmayan haritalar ana sınıflama bölgesine göre kodlanırsa sıra numaraları 101' den başlar. Örnek: F4(109) sıra numaralarını gösteren bir kayıt tutulur ve bu aynı zamanda stok belirlemede kullanılır.

Bölge sınıflama planı ile birlikte Ana Sınıflama Bölgeleri için bütün pusula yön bölümlerini ve yöre bölümlerini gösteren diyagram haritaları vardır. Sınıflamada belirtilmeyen bölgeye ait bir haritanın sabit ve yeterli biçimde sınıflandırılabilmesi için ayrıca bir sistemler düşünülmüştür.

"Eşit Birim"(EU) Haritanın kapsadığı alana rastlayan veya en çok yaklaşan birim.

"En Küçük Birim" (SSU) Harita kapsamını tamamen içine alan en küçük yetkili sınıflama

"En Büyük Oransal Birim" (PGU) Harita kapsamında tamamen mevcut sınıflama birimi (yani haritada büyük bir oranla kapsanan biryer) Birleşik Krallık Üniversiteleri coğrafya bölümü harita dermelerinde Parson kullanılıyordu. MOD' la güncelleştirilen bu sistem yeni bir kılavuz oldu. En azından Birleşik Krallık Kütüphaneleri için değerli bir başvurma kaynağıdır. Tamamen uluslararası olmasına rağmen yine de Birleşik Krallığın ihtiyaçlarına hitap eder.

Bütün bu sistemler dışında kütüphaneciler kendileri için çok daha uygun gördükleri bir sistemi kendileri de düzenleyebiliyorlar. Özellikle dermeleri kartografik açıdan belli bir takım ayrıcalıklara sahipse bu sistemler daha kullanışlı (yararlı) olabilir.⁷⁹

⁷⁹ Nichols, a.g.e. S. 120-141

*Muhakkakki her ülkede her kütüphanede az veya çok eski harita bulunur. Ama İngiltere'yi ele alacak olursak hemen her yörenin özellikle kendi bölgesine ait çok sayıda eski ve değerli haritaya sahip olduğunu görüyoruz. Bu yörelerde yaşayan köklü ailelerin büyük katkılarıyla toplanan bütün bu harita, plan vb. tüm kütüphane materyalleri özel bir düzenlemeyi gerektirir. Ayrıca bu yöredeki haritalar özellikle kendi yörelerine aittir. Kısmen komşu bölgelere ait haritalar bulunabiliyor. Eski haritaların bazıları belirli özelliklerinden dolayı toplanmıştır. Christopher Saxton (İngiliz topografisinin babası araştırmacı ve haritacı) Leeds bölgesinde doğmuştur. Bu nedenle Leeds şehir kütüphanesi onun 1579' da yaptığı atlası satın almıştır. Birmingham şehri kütüphanesi ender bulunan bir Saxton haritasını, İngiliz kartografi tarihinde önemli olduğu için bulundurmaktadır. Sheffield' da bölge haritalarının yanı sıra Yorkshire, Derbyshire ve Nottinghamshire bölgelerinin haritalarında vardır. Çünkü yörenin köklü ailesinin ticari, muhasebe kayıtları, araştırmaları, topladıkları harita plan, yerel haritaları şehir kütüphanesine devredilmiştir. Bu bölgelere ait yeni haritalarda kütüphane tarafından toplanmaktadır. Fakat keçi derisine elçizimi bir haritayı, 1:1.250 ölçeğiyle bu yıl piyasaya çıkan haritayla aynı koşullarda depolayamaz. Aynı bölgeyi gösterse bile korunma şartları çok farklıdır. Britanya Kütüphanelerinde binlerce sayfadan oluşan yüzlerce yerel harita vardır. Buna üniversite ve halk kütüphaneleride eklenince sayılar epeyce fazlalaşır. Bu haritalar genel olarak dünyanın sadece küçük bir bölgesini gösterdiği için tüm dünya ülkelerin kapsayacak şekilde düzenlenen sınıflama düzenleri yeterli ayrıntıyı içermezler.

Yerel dermelerde bir halk kütüphanesi belirleyici faktör olarak alınır. Kütüphanenin bağlı bulunduğu yöre, yerel yönetim birimi ve coğrafi dağılıma göre komşu bölgelerin haritaları derlenir. İngilterede büyük ve küçük yerleşim bölgeleri kütüphaneleri vardır. Büyük yerleşim birimleri tarih boyunca kendi bölgeleri ve çevre bölgeler hakkında (1974 sınır değişikliğine kadar) yerel kaynak toplamışlardır. Küçük yerleşim bölgeleri ise kendi bölge haritalarını ve komşu bölgelerin küçük ölçekli haritalarını topladılar. 1974' den sonra kütüphaneler yerel idareden bağımsız oldular ve kendi dermelerini oluşturdular. Leicestershire bölgesi kendi bölgesine ait tüm şehir, köy, bölge vs. harita ve planlarını derledi. Ayrıca komşu bölge haritalarını da topladı. Bu durumda genel harita sınıflama planları Leicestershire için sadece bir sınıflama numarası verir. Fakat bu tüm bölge ve kategorilerini açıklamaya yetiştirmez. Eğer burada LC sınıflaması yapılsaydı bütün yerel haritalar aynı sınıflama numarasını alacaktı (G5753.L4)

Kullanılan sistem LC gibi alt bölünmeli olursa eklenen sayı ve harflerle karmakarışık bir durum ortaya çıkar veya DDC gibi alt bölmesiz olursa yeterli bilgi veremez. Bunun yerine "ML" Leicestershire haritaları işaretini koyabiliriz. ML, G5753.L4 ile aynı dosyalanacaktır.

ML sembolü daha sonra alt bölümlendirilecek ana bölge için yeterli olacaktır. Komşu bölge haritaları sayıca azdır ama genel harita sınıflama sistemine göre değil geliştirilen yerel sisteme göre sınıflanmalıdır. Leicestershire komşu bölgeler için şu sembolleri kullanabilir.

MD Haritalar : Derbyshire
 MN Haritalar : Northamptonshire

Eğer iki komşu bölgenin başharfi aynı ise bir sayı eklenerek birbirinden ayrılabilir.

MN1 Haritaları : Nottinghamshire

Leicestershire büyük bir şehir olduğu için ve şehrin bölgelerini gösteren haritaları fazla olduğu için değişik bir yaklaşım uygulanabilir. Leicestershire bölgesine ait genel haritalar ML ile gösterilir. Alt bölgeler ise ML G123 şeklinde numaralanabilir.

Yerel haritalarda genellikle bu tür sınıflamalar kullanılır. Aynı yöreye ait değişik zamanların haritalarında bölge isimleri, sınırlar, yerleşim düzenleri vb. özellikler farklılık gösterir. Bu nedenle sınıflama yapılırken idari birimlere veya yer adlarına sıkı sıkıya bağlı kalınmalıdır. Bölgeleri ve planları coğrafi yakınlıklarına göre gruplandıran bir planda, kuzeydeki köy veya kasabalar, güneye yakın olanlardan ayrı ama aynı sınıflandırma planının parçaları olarak gösterilecektir. Bunlar pusula yönlerine göre değil yerleşim bölgeleri arasındaki ilişkilere göre ayrılacaklardır. A bölgesine ait 19.yüzyıldan kalma bir ev ve bahçe planı o bölgenin 18.yüzyılda duvarla çevrili bir harita ile birlikte sınıflandırılacaktır. Bunlar şehir B ve çevresinin küçük ölçekli bir haritası ile komşu olabilir. B'nin çevresi, A bölgesinin bir bölümünü kapsayabilir. Çünkü artık B şehrinin yatılı okulu olmuştur. Bahsedilen bu iki bölgede A' dan geçerek B' yi C şehrine bağlaması planlanan bir demir yolunun 19.yüzyılda çizilen planında yer alabilir. Fiziksel olarak farklı oldukları için birlikte dosyalanamazlar. Ancak kullanılan sınıflamanın aradaki ilişkileri az çok göstermesi gerekir. Zaten sınıflamanın ana amacı budur. Bunun sağlamlasının en iyi ve kullanışlı yolu sınıflandırılmış katalogda bölgeler arası ilişkileri göstermektir. Bu şekilde haritalar tek tek ellenerak araştırılmaz ve yıpratılmaz.⁸⁰

Harita atlas ve diğer kartografik materyaller türlerine göre de çok çeşitli türlerde sınıflandırılabilirler.

Örneğin:

1) Harita Türleri

1.1 Şekil ya da İçerik bakımından sınıflandırma

Relief haritası - Arazinin fiziksel özelliklerini eşyükseleli eğrileri ve gölgelendirme ile göstermek amacıyla yapılan harita.

Planimetrik harita - Ayrıntıların yalnızca yatay olanlarını gösteren harita (yüksekliler ihmal edilmiş oluyor)

Şematik harita - Yerel özelliklerin oldukça basitleştirilmiş ya da diyagram halinde gösterildiği harita

*80 Nichols, a.g.e. P. 181-192

Resimsel harita - Fiziksel özelliklerin bir yükseklik ya da perspektive göre gösterildiği harita

Resimsel relief haritası - Yer şekillerinin ve diğer topografik özelliklerin doğru yerlerinde, yandan bakılınca nasıl görüneceklerse o şekilde resimsel sembollerle gösterilmesi

Boş ya da yazısız harita - Adların ya da açıklayıcı sözcüklerin bulunmadığı harita

- Anahtarı gösteren harita - Yalnızca akarsuları, siyasal ya da idari sınırları gösteren haritalar gibi

Trend haritası - Belirli unsurların aşırı derecede vurgulandığı ya da gerçekte olduğundan daha önemliymiş gibi gösterilmek üzere değiştirildiği harita

Zihin haritası - Mekansal çevrenin bir kısmını insanın nasıl algıladığını yansıtan harita

1.2 Projeksiyona ya da grid'e göre sınıflandırma

Merkator haritası - Merkator projeksiyonuna göre yapılmış harita

Grid harita - Kenar çizgileri grid hatlarına yani yani o haritanın doğusu ya da kuzeyinde yer alan kısımlarına uygun düşecek şekilde hazırlanmış harita

1.3 Ölçeğe göre sınıflandırma

Plan - Büyük ölçekli ayrıntılı haritadır. Genellikle binalar, yollar ve diğer insan yapısı unsurların çok az bir genelleştirmeye ana çizgileri ile gösterildiği çok büyük ölçekli haritaları tanımlamak için plan adı kullanılır. Amaçlanan bir gelişmeyi göstermek üzere hazırlanan harita, örneğin bir şehirsal planlamaharitası.

Topografik harita - Arazi çalışmalarıyla hazırlanmış harita

Kartografik harita - Coğrafi harita da denir - büyük bölge, ülke ya da kıtaları küçük ölçekte gösteren harita. Genellikle 1: 1.000.000 ölçekte olurlar. Orta ya da küçük ölçekli topografik haritalar (genellikle 1:200.000 - 1:500.000 arasındadeğişen ölçeklerde olurlar.

Kıyı haritaları - Yakın kıyılardaki denizcilik için tasarlanmış haritalardır; liman ve körfezlere giriş ve çıkışlarda ya da geniş iç sulardaki gemicilik faaliyetlerinde kullanılır.

1.4. Haritanın gösterdiği alana göre sınıflandırma

"Gebietskarte" - Belirli bir alanın, genelliklede siyasal ya da idari bir birimin, sınırları içinde tüm ayrıntıların verildiği harita.

Umgebungskarte - Bir şehir, kasaba ya da küçük bir bölgeyi yakın çevresiyle birlikte gösteren harita.

Bölgesel harita - Ayrıntıların yalnızca büyük bir bölgenin daha önce tanımlanmış sınırları içinde olarak gösterildiği harita.

Ülke haritası - Yine ayrıntıların belirli bir bölge ya da eyalet sınırları içinde verildiği harita.

Kıta haritası - Tüm bir kıtanın haritası.

Dünya haritası - Tüm yeryüzünü ya da çok büyükbir kısmını gösteren harita.

Dünya harita serileri - Yeryüzünün tümünü ya da karalarını göstermek üzere tasarlanmış harita serisi (1:1.000.000 ya da 1:2.500.000)

Ay haritası - Ay yüzünün haritası.

Yıldız haritası - Yıldızları ayırdetmek üzere kullanılan diyagram.

1.5. Çağa ya da geçerliliğe göre sınıflama

Eski haritalar - Yapıldığı zamanki amacına artık hizmet edemeyecek olan ve şimdi yalnızca tarihsel ve sanatsal ilgi çeken haritalar (Tarihsel haritalar da burada sayılabilir.)

İlk haritalar - İlk sistematik arazi çalışmaları~dan önce yapılmış haritalar

Geçerli harita/Enson yapılmış harita - halen kullanılmakta olan en yeni harita.

Zamanımızda varolan bir durum ya da olayı gösteren harita.

Superseded - Yerine geçen harita - Daha yenisinin yapılarak eskisinin yerini alan harita

1.6. Kaynak olarak alınan malzemeye ya da hazırlanma durumuna göre sınıflandırma

Skeç harita - Elle çizilmiş olan ve genel mekan ilişkilerini korumakla birlikte, ölçe ya da yüzölçümünü doğru olarak alamayan büyük ölçüde basitleştirilmiş harita.

Türetilmiş harita - Doğrudan doğruya mevcut haritafardan, daha küçültülerek hazırlanmış harita.

Dijital harita - Yeryüzünü ve özelliklerini dijital olarak yani koordinatlar ve nümerik tanımlarla gösteren harita.

Lineprinter harita - Bir computer line printer ile eşit aralıklı paralel çizgiler basılarak özelliklerin verilmeye çalışıldığı harita

Kaynak harita - Orjinal gözlem ve araştırmalara dayanılarak yapılmış olan ve bundan yararlanarak başkalarının oluşturulabildiği harita.

Resmi harita - Resmi bir kurum tarafından üretilen harita; ya da yayını ve içeriği bu tür bir kurum tarafından belirlenmiş harita.

1.7. Yayın(Baskı) durumuna göre sınıflama

Birleşik pafta - aynı seriden iki ya da daha fazla düzenli paftanın kapladığı alanı bir pafta halinde gösteren harita

Tek renkli harita - Tek renk halinde basılmış harita.

Siyah-Beyaz harita -Beyaz zemin üzerine siyah olarak basılmış tek renkli harita.

Çok renkli harita - Birden çok renkle basılmış harita.

- Griblet/Graudruck - Fazla baskılar için temel olarak kullanılan gri, mavi gibi tek renk üzerine basılmış harita
- Facsimile harita - Eski bir haritanın orjinaline aynen sadık kalınarak reproduksiyon yapılması
- Pictomap - Photomap Photomosaic'den çeşitli işlemler yoluyla yapılan harita.

1.8. Kullanılış amacına göre sınıflandırma

- Gebrauchskarte - İçeriğini tam bir doğrulukla göstermekten çok çabuk ve sık sık başvurulmak üzere hazırlanmış harita.
- Temel harita - Temel olarak alınmak ve konusal haritalara geometrik referans sağlamak üzere kullanılan harita
- Gösteri haritası - Belirli unsurların orantısız bir şekilde vurgulanarak dikkatin bunlar üzerine çekildiği harita
- Okul haritası - Okullarda kullanılmak üzere eğitim için hazırlanmış harita
- Duvar haritası - Bir duvara tutturulduğunda belli bir mesafeden anlaşılabilir şekilde tasarlanmış harita.
- Poster harita - Bir poster olarak kullanılmak üzere düşünülmüş, genellikle tek bir konuyu göstermek ya da reklamını yapmak için kullanılan harita.
- Reklam haritası - Örneğin bir seyahat broşüründeki gibi bir reklamın bir kısmını oluşturan harita.
- Didaktik harita - Eğitim aracı olarak hazırlanmış harita.
- Tactile harita - Körlerin kullanması için hazırlanmış harita.

1.9. Konuya göre sınıflandırma

1.9.1. Topografik harita - Temel amacı ölçeğin gerektirdiği sınırlar içinde yeryüzünün özelliklerini olabildiğince sadık kalarak ortaya koymak ve ayırt edilebilmelerini sağlamak olan harita.

- Lokasyon haritası - belirli bir yerin pozisyonunu göstermek üzere, örneğin oraya erişme yolunu göstermek üzere tasarlanmış harita.
- Situation haritası - Belirli bir devirdeki idari ya da stratejik durumu gösteren harita.
- Arazi skeçi - Alan çalışmaları sırasındaki gözlemlere dayanarak araziyi basitleştirilmiş bir şekilde gösteren harita.
- Alan skeçi - Elle serbest olarak çizilmiş ve bazı basit ölçümler ile mesafe unsurunun da kullanıldığı alanda hazırlanmış topografik harita.
- Konfigürasyon haritası - Önemli tepeler, sıradağlar ve akarsu kollarının tek çizgiler halinde gösterildiği basit iskelet harita.
- Hidrojik harita - Su özelliklerini ya da su hareketlerini göstermek üzere yapılmış harita
- Foto harita - Tek bir hava fotoğrafı kullanılarak ya da photomosaic'e semboller, grid çizgiler ve diğer bazı bilgilerin eklenmesiyle yapılan reproduksiyon.

Morfolojik harita - Arazi üzerindeki şekillerin dağılımını gösteren harita. Burda reliefin niceliksel açıklamaları verilmemiştir. Bu tür haritalar ya karakteristik yer tiplerini alırlar ya da tek tek özellikleri açıklar ve gösterirler.

Kontur haritası - Reliefin eşyüksekti eğrileriyle gösterildiği harita.

Tabakalı relief haritası - Reliefin hipsometrik tabakalarla gösterildiği harita

Hachured haritası - reliefin hachure'lerle gösterildiği harita (Reliefi göstermek için en yüksek yamacın yönünde kısa kesik çizgiler çizilmesi.)

Batimetrik harita - Okyanus tabanı ya da bir göl yatağının topografik haritası

Konturlu bathmetric harita - Derinliklerin eşdeğer derinlik eğrileriyle gösterildiği harita.

Şehir / kasaba planı - bir şehirsal alandaki caddeler, önemli binalar ve diğer şehirsal özellikleri gösteren büyük ölçekli harita.

Maden planı - Yeraltındaki bir maden işletmesinin yeryüzündeki fiziksel özelliklerle ve yeraltı toprak yapısıyla ilişkili olarak pozisyonu ve uzantısını sınırlandıran büyük ölçekli harita.

1.9.2. Uygulamalı topografik haritalar

Uygulamalı topografik harita - Topografya unsurlarından bazılarının önemle vurgulanması için diğerlerinin ihmal edildiği ya da hiç alınmadığı özel amaçla yapılmış harita.

Kadastro haritası - Mülkiyet sınırlarını çizen, özellikle vergi amacıyla hazırlanmış harita.

Kadastro planı - Arazideki her bir parselin sınırını ve bunların tapu idaresindeki numaralarını gösteren büyük ölçekli harita

Yol haritası - Güzergah planlama ya da güzergah bulmak için küçük ölçek üzerinde hazırlanmış yol ağzını gösteren harita.

Cadde/sokak haritası - Bir şehirsal alandaki yol ağzını, aynı zamanda trafik güzergahları, tek yollarada işaret ederek gösteren, genellikle bir şehir planı halindeki harita

Güzergah haritası - Çoğu kez bir şerit halinde olan küçük ölçekli harita ya da belirli bir ulaşım yoluna göre yerler arasındaki bağlantıları gösteren şematik bir harita.

Demiryolu haritası - Bir demiryolu ağzını istasyonları ve diğer özellikleriyle birlikte gösteren harita.

Denizyolu haritası - Düzenli gemi seferleri olan kara içi su yolları ve denizdeki gemi güzergahlarını gösteren harita.

Havayolu haritası - Tarifeli seferlerin güzergahlarını gösteren harita.

Yürüyüş haritası - Yürüyüş yapanlar için uygun yolları öneren ve yollarla birlikte geçiş noktaları arasındaki ortalama süreyi gösteren harita.

Turist haritası - Turizm ve tatil yapma amacıyla basılmış haritaların tümü için kullanılan müşterek bir terim. Turistlerin ziyaret ettikleri ilgi çekici yerler vurgulanarak özellikle topografik haritalara uygulanmakta

ya da bunların değiştirilmesiyle oluşturulmaktadır.

- Güzergah haritası - Kaşifler ya da diğer tarihsel kişilerce izlenen yolları gösteren harita
- Hidrografik harita - Deniz ya da diğer su yollarındaki faaliyetlere yardımcı olmak üzere hazırlanmış harita
- Güzergah haritası - Belirli terminaller arasındaki güzergahları mesafelerle birlikte gösteren chart (Güzergah haritasıyla karıştırılmamalıdır.)
- Plotting chart - Verilerin yerleştirilebileceği graticulleri olan çalışma paftası.
- Seyrüsefer chart - Sularda (Kara iç su yolu, deniz yolu ve kıyı su yolu ve havadaki seyrüsefer için kullanılan harita ve chart'lara verilen ortak ad.
- Aeronautical chart - havadaki seyrüsefer için yardımcı olmak üzere hazırlanmış harita. Örneğin World Aeronautical Chart (WAC), International Civil Aviation Organisation (ICAO)'ın haritası yeryüzünü 1:1.000.000 ölçeğe kapsayacak biçimde tasarlanmıştır.

1.9.3. Konusal haritalar

- Konusal harita - Belirli özellikler ya da kavramları tanımak üzere yapılmış harita. Genel anlamıyla bu tür haritalar kesinlikle topografik haritaları hariç tutmaktadır.
- Analitik konusal harita - Karmaşık bir olayın kendisini oluşturan kısımlarının dağılımını gösteren haritalar.
- Karmaşık konusal harita - İki ya da daha çok olayı ve ilişkilerini gösteren bir konusal harita
- Sinoptik konusal harita - Meteorolojik amaçla hazırlanmış, iki ya da daha çok olayın fonksiyonel ilişkilerini göstermek üzere hazırlanmış harita.
- Sentetik konusal harita - Çeşitli birbirleriyle ilişkili olayları göstermek üzere göstermek üzere tasarlanmış harita.
- Yoğunluk haritası - Sınırları çizilmiş bir alanda belirli bir olayın yoğunluğunu gösteren konusal harita.
- Frekans haritası - Belirli bir zaman döneminde belirli bir olayın tekrarlama sıklığını gösteren konusal harita.
- Diyagram harita - Kartogramların (kantitatif verileri göstermek üzere haritanın yüzeyine yerleştirilen küçük haritalar) semboller olarak kullanıldığı haritalar.
- Diyagramatik harita - Temelin ölçeğe göre doğru olmasının gerekmediği özet ya da çok basitleştirilmiş harita.
- Niteliksel harita - Olayları ya da özellikleri sayısal değerlere dayanmadan, nitelikleriyle sunan harita
- Niceliksel harita - Sayısal değerleri gösteren konusal harita.
- Noktalama haritası - Noktalama yöntemiyle olayların dağılımlarını gösteren harita.
- Eşdeğer çizgi haritası - Bir dağılımın sürekliliği eşdeğer çizgileriyle gösteren harita.

- Akım haritası - Bir hareketin yönünü, değişen genişlikteki çizgilerle gösteren konusal harita. Çizginin genişliği hareketin istatistiksel değeriyle orantılıdır.
- Korogram - Kantitatif bir alan sembolü, koroplet de olabilir eşdeğer eğriler arasındaki alanlar da.
- Grid harita - Yoğunlukların gridlerin içindeki karelerin tarama ya da bölgeleme ile doldurularak korogramlarla gösterildiği harita.
- Dağılım haritası - Bir mekansal düzlemde belirli olmayan olayların coğrafi düzenini gösteren harita.
- Tahmin haritası - Özel olayların gelecekteki tahmini gelişmesini gösteren harita.
- Tarihsel harita - Geçmişteki zamanda var olan ya da olduğu sanılan özellikleri gösteren harita.
- Fizyografik harita - Resimsel relief haritası şeklinde bir yerşekilleri haritası türü.
- Morfometrik harita - Relatif reliefi ya da ortalama eğim değerlerini gösteren harita.
- Jeomorfolojik harita - Bir jenetik sınıflama sistemine uygun olarak yerşekillerini gösteren harita.
- Jeolojik harita - Jeolojik bilgileri sunan bir konusal harita.
- Oseanografik harita - Tuzluluk, sıcaklık vb. oseanografik (denizsel) verileri veren bir konusal harita.
- Akıntı haritası - Akıntıların hızı ve yönünü veren bir su alanının haritası.
- Siyasal harita - Siyasal ya da idari bölünümleri gösteren harita.
- İstatistiksel harita - İstatistiksel verileri veren herhangi bir konusal harita. Genellikle idari ünitelerle ilişkili olarak gösterilir.
- Planlama haritası - Plan işaret ve sembolleri kullanan ve planlama amacıyla meydana getirilmiş bir konusal harita.
- Sit Haritası - Arkeolojik yerlerin ya da arkeolojik kalıntıların konumlarını nokta sembolleriyle gösteren konusal harita. (savaş alanları, buluntu alanları vb.)

2. Atlaslar

Atlas tanımını verelim önce "bir ciltte saklanmak üzere tasarlanmış harita koleksiyonu"

Atlas haritası - Bir atlas içindeki bağımsız haritalar.

Atlas yaprağı - Bir atlas içindeki haritanın basıldığı tek bir kağıt pafta.

Atlas sayfası - Bir ya da daha çok haritanın basıldığı atlas yaprağının birinci recto ya da ikinci verso yüzü.

Atlas format - Bir atlasın biçim ve büyüklüğü ve özellikle de kendisini oluşturan yaprakların dikdörtgen boyutları.

Atlas indisi - dizini - Bir atlastaki haritalardaki coğrafi adların listesi

El atlası - Oldukça ayrıntılı sayılabilecek bir şekilde dünyanın topografik ve siyasal yapısını gösteren bir referans atlası.

Cep atlası - Cebe sığacak biçimde yapılmış küçük boy bir atlas.

Aile atlası - Haritalar yanında açıklayıcı bir tekst ve grafik şekillere de yer veren atlas.

Resimsel atlas - Hem resim hem de harita içeren atlas

Okul atlası - Okullarda kullanılmak üzere hazırlanmış atlas.

Didaktik atlas - Eğitim amacıyla tasarlanmış haritalardan oluşan atlas.

Elemanter atlas - İlk okullarda kullanılmak üzere tasarlanmış, hemen yakın çevre üzerinde duran atlas.

Topografik atlas - Yeryüzünün bugünkü durumunu genellikle topografya üzerinde durarak gösteren atlas.

Siyasal Atlas - Siyasal ve idari bölünümleri genellikle farklı renklerle kullanarak vurgulayan atlas.

Konulu atlas - Belirli konu ya da kavramları canlandırmak üzere hazırlanmış atlas.

Oceanografik atlas - Denizler ve okyanuslar ile oceanografik verileri veren atlas.

Deniz atlası - Seyrüsefer için hidrografik chart'lardan oluşan atlas

Tarihsel atlas - Geçmiş bir zamanda varolan ya da olduğuna inanılan olayları vurgulayan atlas.

Klasik atlas - M.Ö. 600 - M.S. 400 yılları arasındaki klasik devrede Roma ve Yunan İmparatorluklarını şekillendiren tarihsel bir atlas

Ulusal atlas - Bir ülkenin farklı özelliklerini ortaya koyan atlas.

Bölgesel atlas - Bir ülke ya da kıtanın belirli bir kısmının farklı özelliklerini ortaya koyan atlas.

Vatan atlası - Kullanıcının yalnızca anavatanını gösteren atlas.

Dünya atlası - Dünyanın her tarafına ait haritaları içeren genel amaçlı atlas.

Uluslararası atlas - Yazı kısımları, önemli açıklamaları olan ve coğrafi adların her ülkenin resmi ortografisine göre verildiği atlas.

Yıldız atlası - Gök küredeki unsurların göreceli konumlarını gösteren atlas

Ay atlası - Ayın topografik veya konusal haritalarını içeren atlas.

3. Haritalardan başka kartografik materyaller.

3.1. Bir düzlem yüzey üzerinde

3.1.1. **Perspektif görünüş** - Bir düzlem yüzey üzerinde üç boyutlu olarak var olan şekillerin (çoğunlukla coğrafi görünümü) merkezi projeksiyonla gösterilmesidir.

3.1.2. Profil 81

DEPOLAMA - YERLEŐTİRME - YARARLANDIRMA

*Harita dermesinden sorumlu kütüphanecinin bu dermeye gereken önemi vermesi olası bir takım gereksiz aşınma ve kötü kullanıma dikkat etmesi gerekir. Bunu da ancak elindeki dermenin değerini bilip, anlayabilen kişiler yapar.

Haritalar kutular içinde üstüste dizilip saklanabilir. Fakat çok yüksek dizilmesi haritalardan üstte olanlara ulaşım konusunda zorluk yaratır. Ayrıca üstüste yatay dizilen haritaların kullanımı zordur. Altta bulunan haritaya ulaşmak için üstteki haritaların tek tek çıkarması veya katlanarak aranması sözkonusudur.

Relatif rutubet haritanın maksimum korunmasını sağlamak için kontrol edilmelidir. İdeal olanı %30 relatif rutubet ve 60 °F (4.75 °C) sıcaklıkta depolamaktır. Bu harita ömrünü 97.2 yıldan 361 yıla kadar arttırır. Her 10 °F (-3.73 °C) düşüşünde haritanın ömrü ikiye katlanır. Rutubet ve sıcaklığın sabit kalması çok önemlidir. Çünkü her türlü ısı ve rutubet değişimi kağıt liflerinin genişlemesine ve büzüşmesine neden olur. Bu da haritanın liflerini zayıflatır ve kopmasına neden olur. Filtre sistemli havalandırma sabit sıcaklık ve relatif rutubet için en uygundur. Sıcaklık ve rutubet ölçümleri düzenli aralıklarla (24 saat) sürdürülmelidir.

Her tür ışık haritalara zarar verir. Ultraviyole ışığı en zararlısıdır. Ultraviyole ışığına, gün ve florasan ışığına maruz kalan tüm haritalar kolay bozulur ve güç kaybederler. Özel cam pencereler (Solar bronz ve gri renkli) ve ultraviyole filtresi bulunan florasan lambalar harita depolama ve kullanım alanlar için önerilir. Isı ve nem durumu ayarlanmış bir ortamda kütüphaneciyi zorlayan bir başka durum haritaların fiziksel formatlarıdır. Yani standart bir büyüklükleri olmamasıdır.⁸²

Depolama ve yerleştirmede iki önemli unsur vardır. Yeteri kadar yer bulmak ve bulunan yeri (depoya) uygun şartlarla donatmak.

Kütüphaneler yer (depo) bakımından önceleri ne kadar yeterli görünürse görünsün sonunda mutlaka yer sorunuyla karşılaşacaktır. Çünkü haritalar piyasada bol olduklarından ve makul fiyatlarla hükümet merkezlerinden elde edilebildiği için kütüphanelerde harita koleksiyonları hızla büyüyebilir. Emset L. Woodson.- Haritalar. Özellikle haritalar gibi boyutları büyük ve değişken olan materyallerde bu sorun kaçınılmaz bir durum. Buna göre iyi bir kütüphanecinin ileriye önceden görerek gerekli tedbirleri önceden almış olması gerekir.

⁸² Gloria S. Gerber *Map Storage and Care in Active Collection-SLA Geography and Map Division Bulletin* No, 125, 1981 P 16

Dermesini ne ölçüde büyütmesi gerektiğini şimdi ile gelecekte büyüme oranını en az 5 yıllık planda belirlemeli.⁸³

"Nadir bulunan haritalar, katlanmış haritalar, kabartma haritalar, denizciliğe ait haritalar ve mikrofilm gibi önemli dermeleri belirlemek ve saymak."⁸⁴

Bu durumda haritalar çok fazla aşınır. Bir başka önemli nokta çekmeceleri çok kolay açılıp veya tam tersi çok zor açılmasından doğabilecek problemler vardır. Şiddetli bir yer sarsıntısında çekmeceler açılıp haritalar ortalığa dağılabilir. Veya kullanıcı haritayı almak isteyip çekmece kapağıyla bir savaşa girişebilir. Her iki sarsıntıda harita açısından sakıncalıdır.⁸⁵

Nadir haritalar diğer haritalara göre hem kullanımda hem de depolamada ayrı bir öneme sahiptir. Kütüphanecinin bu konuda çok daha titiz davranması şarttır.

*Kütüphaneci haritaları yazma formuna sokmaya çalışmış ya kesmiş ya da standart kutulara sığacak şekilde katlamışlar. Veya daha dekoratif bir yöntemle sık kullanılan haritaları resim gibi çerçeveletmişler. Büyük çoğunluğu ise rulo halinde katlanıp bantlanarak saklanmışlardır.

Ancak yakın zamanda haritalar için özel depolama mobilyaları kullanılmaya başlandı. Önce komodin türünde geniş çekmeceler bu yüzyılda ise bir kaç dik dosyalama sistemi kullanılmıştır. Zaman içinde bu malzemeler çeşitlilik kazanmıştır. Piyasa bu konuda değişik çizimler üretmiştir. Fakat genede harita kütüphanecisinin haritaların mühendislik çizimleriyle çok farklı olduğunu kullanım süresi amacı ve format olarak değişiklik gösterdiğini unutmaması gerekir. Büyük bir harita koleksiyonunda tüm haritaları depolamaya yarayan tek bir doğru sistem mevcut değildir. Bir harita koleksiyonunun depolama mobilyalarına bakıldığında gerçek her zaman açıkça görülemez. Çoğu kütüphane mevcut koleksiyonu için planlanan mobilyalarla ekipmanlarını tam anlamıyla tamamlama fırsatını bulamamıştır. Diğer yandan yeni bir yerleşim binasına yerleşen harita koleksiyonları bir depolama standardı gösterir. Bu harita gruplarının gereksiniminden değil mimari zorunluluktur. Haritalar katlanıp kitap gibi raflara dizilemezler. Bu nedenle harita odası harita kutularından oluşturulur.

Koleksiyonlar büyüdükçe haritaların kullanım sıklığı incelemeler ve ebadlar çoğalacaktır. Haritaları korumak aynı zamanda da erişilip kullanılmasına imkan tanımak için değişik depolama türleri kullanılmalıdır. Hatta bazen kütüphaneciler kendilerine göre uygun bir yöntemi kendileri de bulabiliyorlar.

⁸³ Gloria Novak Physical Planning for Map Libraries - The Process .-Western Association of Map Libraries Information Bulletin 13(1981) P 23 29

⁸⁴ Novak, a.g.e.

⁸⁵ Novak, a.g.e.

En kolay depolanan haritalar katlandıklarında kitapçık ebadına gelenler veya kütüphanede bu şekle getirilenlerdir. Bütün haritalar kütüphanelerde fazla kullanılmazlar kısa sürede yenilenirler. Tipik örneği dünyadaki şehir planlarından oluşan dosyadır. Bazıları cep boyunda katlanmış olarak alınır, çoğu turist bürolarında ücretsiz olarak kolayca elde edilen ticari amaçlı şehir klavuzudur. Üniversite kütüphanesinden çok halk kütüphanesinde bulunur. Coğrafi inceleme açısından hiç bir değeri yoktur. Bunlardan bazıları katlanmış, bazıları ise düz küçük sayfalara basılmıştır. Dosyalama sırasında bu form değişiklikleri göz önünü alınmalıdır. Genelde mektuplar için tasarımılanan çelik kabinlerde saklanırlar. Özel koruma gerektirmeyen bu yöntem yalnızca tozdan korumuş olur ve dağınıklığı önler. Bu kabinler 18 inç (45 cm.) derinliğindedir.

Bazı şehir planları koleksiyonları, okuyucuya, açık raflarda etiketi okura doğru sergilenir. Ancak bu katlamalı planlar için geçerlidir. Küçük sayfalı planlar bu şekilde düzenlenebilir. Depolama ekipmanının çeşidine göre dermeyi sınırlamak doğru değildir.

Katlanmış kağıt kapaklı şehir planları vb. yol haritalarının bir başlığı, genelde bir seri numarası vardır. Bunlar görülebilecek şekilde raflara yerleştirilebilirler. Ancak kütüphanelerde spor veya yol, okul kütüphanelerinde ve çalışmak için üniversite kütüphanelerinde okuyucuya kolay erişilebilirlik sağlanır. Halk kütüphanesinde sık kullanılması nedeniyle haritalar özel kap kağıdı arasında okura sunulmalı. Normal raf düzeni işe yaramadığı için küçük kutulara konarak toplu bir düzenleme yapılır.

Bina ve ihtiyaca göre harita dosyalamanın değişik yolu vardır. Kutu muhafazaları içinde ülkelere göre renk kodlarıyla kütüphanenin seyahat bölümüne, diğer ilgili klavuz kitaplar, gazeteler, kamp alanları gibi bilgilerle birlikte saklanabilir.

Haritaların uzun yıllar iyi durumda kalabilmeleri için depolama sistemine büyük önem verilmelidir. Depolama sistemi haritaları en iyi şekilde koruduğu gibi en kolay şekilde de ulaşılabilir olmalıdır.

Haritalar genelde kağıt üzerine çizilir veya basılır. Eskiden keçi, koyun gibi hayvanların derisi veya parşömen de kullanılmıştır. Yeni haritaların kağıdı iyi durumdadır fakat dermede bulunan eski haritalar için aynı şeyi söyleyemeyebiliriz. 16.yüzyıldan kalma bir harita ile yeni bir haritayı bir arada saklamak hatalı olur.

Şimdi değişik türde nasıl depolamalar yapılabilir onları görelim:

Yatay Dosyalama

Elizabeth H. Nokes (1970) değişik depolama metodları ve ekipmanları üzerine geniş çaplı bir karşılaştırma sunmuştur. Nokes'e göre ideal depolama "harita yüzeyini koruması ve gerilim -kırılma- eskime gibi faktörlerin elimine edilmesiyle gerçekleşir."⁸⁶

En eski özel depolama ekipmanı sayfalardan oluşan haritaları yatay olarak geniş çekmecelerde tutan kabinlerdir. İyi kalite ekipman kullanıldığı takdirde bu yol korumanın hala en iyi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak yatay dosyalamadaki haritalar çok kullanılıyorsa haritaları diğer tür dosyalamadan daha çok aşındırır, eskitir. Yatay harita kabinleri metalden veya tahtadan yapılır. İki malzemeninde kendine göre avantajları vardır. Genelde tahta görüntüsü nedeniyle tercih edilir. Metalin boğucu renklerine karşın mobilya daha zarif durur. Ancak tozalma ve cilalama gibi gereklilikleri hatırlanmalıdır. Tahtanın en elverişli yanı elde yapıldığı için kütüphanenin uygun bir tarafına ölçüye göre yapılabilir olmasıdır. Böylece kabinin üzerine melamin bir yüzey oturarak çalışma masasına benzer bir alan oluşturabilirler. Ancak kuruluk veya büyük ısı değişiklikleri çekmecelerin şişmesine, yapışmasına neden olabilir. Tahta çekmecelerin gerekenden daha derin (3 inç=8cm.) derinliğinde yapılması gerekir. Bakımı özen gerektirse de metal kabinler tahta olanlara göre daha dayanıklıdır. İmalat olarak daha hafiftir. Çekmeceleri daha dar olabilir. Böylece aynı hacime sahip kabin daha ekonomik kullanılabilir. Ancak dengesiz bir basınç karşısında şekilleri bozulabilir. Harita dolu bir çekmece sonuna kadar çekilip desteklenmezse yamulabilir.

Kraliyet Coğrafya Birliği (RGS) 1955, metal kabinlerin daha avantajlı olduğunu bildirmiştir. Daha iyi dayanır ve uzun sürede yıpranırlar, çekmecelerin sıkışması olasılığı azdır. Az güç sarfederek kolay açılır, kapanır böylece haritalarada bir zarar vermez. Kuru pas ve tahta kurusu olmaz. Yangın ihtimalini azaltır. Tahta kabinler fiyatları açısından avantajlıdır. Britanya Standartlarına (BS) 5454(1977) göre harita depolama metodları hala denemelere açıktır. Kıvrım ve bozulmayı önlemek için katlanmamalı ve kıvrılmamalıdır.

Haritalar boyutlarından dolayı büyük farklılıklar gösterirler. Depolamak için kabin alırken bunun unutulmaması gerekir. Haritalar çekmecelerin iç boyutlarından 2.5 inç (6cm.) az olursa kullanımda kolaylık ve rahatlık sağlar.

Çekmeceler 2 inç (5cm.) den daha derin olmamalıdır. Çekmece derinliği arttıkça tepesine kadar doldurulmamalıdır. Üst üste çok kağıt kullanım güçlüğü getirir. BS alma yerine koymada kolaylık için 40mm. derinliğinde çekmeceleri önerir. Kabinin boyu 1400 mm.yi geçmemeli ve alt çekmece yerden 150 mm.

⁸⁶ Nichols, a.g.e. P.87-102

yukarıda olmalıdır der. Haritanın türüne göre 1 inç (2.5 cm.) veya 2 inç (5 cm.) yarı dolu çekmeceler çok kullanışlıdır. Sığ ve az dolu çekmecelerde bile harita alırken yükten doğan bir sürtünme oluşur. Harita uzun süre saklanacaksa bu sürtünmeyi azaltmak için haritalar arasına ince kağıt kaplar yerleştirilebilir. Böylece haritalar alınırken birbirlerine değip aşınmazlar.

Eğer çekmece derin ve genişse bu yol mutlaka uygulanmalıdır. Haritalar uçları katlanarak veya kıvrılarak aranır. bu nedenle önü açılan çekmeceler daha yararlıdır. Kongre kütüphanesinde buna örnek bir dosyalama çekmecesini bulunuyor.

Az kullanılan haritalar derin çekmecelere aralarına ayraçlar konularak kaldırılabilir.

Çekmecelerde ayraç kullanılması çok yararlıdır. Haritaların birbirine karışmasını önler. bu ayraçlar kendinden yapışkanlı veya manyetik olabilir. Sıkı tuttuğu için haritaların sürtünüp aşınmasında engel olur. Tozların içeri girmesini engeller. Her kütüphanede yerler halı kaplı değil veya bu halılar elektrik süpürgesiyle temizlenmiyor. Eğer böyle ise sorun yok, fakat böyle olmayan yerlerde haritaların tozdan korunmaları gerekiyor. Bunun için çekmecelere tozluk yerleştirilir. Çekmece raflarının sonunda koruyucu bir çıkıntı veya bir kat olmalıdır. Tahta çekmecelerde bunu sunta ile metal çekmecelerde ise bunu entegre bir parça ile halediyorlar. Amaç sayfaların çekmecenin arasından aşağı düşmemesi, buruşup, kayıp yırtılmamasıdır. Aynı şekilde çekmece öne çekildiğinde onu tutan bir düzen bulunmalı. Kütüphaneci veya okur hem harita arayıp hem de çekmeceyi tutamaz. Çekmecelerin içindeki haritalar hakkında bilgi göz seviyesinde bir yere etiketliyerek verilir. Yatay depolama kabinlerinin yükseklikleri uygun tutulduğu takdirde buradan kullanıcı masa gibi yararlanabilir. Oturma olayı sözkonusu değildir fakat ayakta oldukça işe yarar. Eğer çekmecelerin yüksekliği çalışmak için uygun değilse yanına mutlaka çalışma masaları koymak gerekir.

Yeni haritalar çıktıkça eski haritaların tarihi olarak değerleri artar. Bu nedenle kütüphaneci bunları elinden çıkarmayı istemez. Bu tür haritaları yatay çekmecelere koyup dikey olarak üstüste yerden kazanarak kaldırabiliriz. Bu arada en önemlisi binanın ne kadar yük taşıyabileceğidir. Kutuların ağırlığı, zeminin kaldırabileceği kuvvet ve kütüphanecinin kendi fiziksel gücü ve güvenliği. Bunlar bir çizelgeyle belirlenmelidir. Bina zemininin yüke uygun olduğu söylene bile günümüzde kütüphaneler 8 ayak (240 cm.) civarı yükseklikten kaçınmalıdır. Harita kullanıcısının boyu çekmecelere yetmelidir. Kısa boylu veya hanımlar için bir basamak sağlanabilir. Bunun da merdiven gibi değil hareketliliği sağlayacak derecede olması gerekir.

Dikey Dosyalama

Yatay dosyalama haritaların üstüste konulması dolayısıyla çok kolaydır. Fakat çok fazla miktardaki haritalar için de alttaki haritaya ulaşmak güçtür. Bu neden bazı kütüphanecileri dikey dosyalamaya itebiliyor. Küçük hacimli malzemeler (hava fotoğrafları vb.) karayolları haritaları gibi kabı olan ve katlanmış haritalar uzun süre saklanacaksa katlı olanları açarak küçük hacimli olanları dosyalayarak dikey olarak saklaması en doğrusudur.

"Cambridge Üniversitesi halk kütüphanesinde modern **topografik** haritalar aynı boyutlarda katlanır ve aralarında tahta ayraçlar bulunan dosyalama kabinlerine dikey şekilde yerleştirilir."⁸⁷

Genel anlamda depolama iki türdür. Sayfaları sürtünme ile yerinde tutan dosyalar ve sayfanın serbest salınmasına imkan veren askılı dosyalar.

"Dikey dosyalamanın bir tür dalga şekilli ayraçlarla gerekli sürtünmeyi oluşturur. Bu durumda sayfalar dik durur ve şekilleri bozulmaz. Sabit şekilli ayraçların kabine menteşelenmesi sonucu kabinin ön kısımlarının da menteşelenerek ayraçların açılmasını sağlaması ve haritalara açılabilen üst kısımdan ulaşabilmek gerekir."⁸⁸

Kabinin genişliği teleskobumsu bir çubukla ikiye bölünebilir. Kabinin önünde bulunan fihristten haritalara ait bilgiler öğrenilebilir. Bu haritaların zarar görmesini kısmen engeller.

Seri haritalar kullanılabilecek bir sistemde haritaların birbirlerine çok sık bir şekilde paketlenmelidir. Bu sayede birbirlerine destek olurlar ve katlanıp, kıvrılmazlar. Nokes (1970) haritaların sıkı paketlenme gereksiniminin bazı harita kütüphanecilerinin haritalar üzerine baskı yapmaları için ağırlık koyduklarını görmüştür. Bu sistem depolama hacmini büyük ölçüde azaltmıştır. Ayrıca kabinleri içinde çekmecelerde bulunan yarıklar ve içerik miktarına göre çeşitli düzenlemeler yapılabilir. Nokes kütüphanecilerin bu sistemi doğru kullanmadıklarını belirtmiştir.

⁸⁷ Nichols, *a.g.e.*

⁸⁸ Nichols, *a.g.e.*

Dikey Depolama - Askılı Tipler

Dikey dosyalamada daha çok asılarak dosyalama türü kullanılır. Az çok detaylar farklılık gösterebilir. Tüm çeşitler kenar kaplama malzemesi ile birlikte bulunur. Bunun üstünde delikler vardır. kabinlerdeki çubuklar bu deliklerden geçirilir ve dik durmaları sağlanır. Kaplama malzemesi mukavva, plastik, etiketli plastik vs. olabilir. Genelde kendinden yapışkanlıdır.

"Harita tutacakları ellede eklenebilir. Mekanizmanın kendisinde de bulunabilir. Sayfa ve sıra numarası verilmiş gurup haritalar bu numaralar görülecek şekilde dizilmelidir."⁸⁹

Aradan bir harita çıkartılmak istendiğinde destek olan çubuklar açılarak arada oluşan boşluktan çıkarılabilir. Çubuk çıkıpta sayfalar arandığında diğer sayfaların kaymasını engelleyen bir ayraç bulunur.

"Kabinin arkasına tutturulmuş bir boş silindir ve ön kısma bağlı sert piston çubuk vardır. Kabin kapatıldığında piston çubuk silindirin içine girerek haritaların yerinde kalmasını sağlar. Haritaları tutan çubuklu dikey askı dosyaları bölüm bölümdür. Hareketli dosya çubuklarının üzerinde ara kilitler konmuştur. Bu ara kilitlerin çok dayanıklı olmasına özen gösterilmelidir.

Dosyalara açılabilir üst kapaktan erişilir. Ancak alt kısımda bir kapak olması, düşen haritaların kolaylıkla çıkarılabilmesine veya temizlemede işe yarar. Daha sonra iki aşamada açılan dosyalar üretilmiştir. Bu sayede dosya çubuğu biraz aralanır bütün sayfa grupları dağılmadan istenen, harita belirli bir düğmeyle ayrılabilir.

Geniş çubuklu askı kabinlerinde bölümler olmadığı için aranılan haritanın bulunması büyük hacimli yer gerektirir. Eğer en arkadaki harita isteniyorsa çubuklar açılmadan evvel tüm sayfaların öne çekilmeleri gerekir. Bu çok zordur ve diğer kabinlerden daha yüksektir. İyi tarafı daha az zemin alanı kaplamasıdır. Çünkü haritalar en kısa kenarlarından asılırlar. Haritalara üstten erişildiği için kabinlerin üst üste konulması imkansızdır.

"Askılı dosyaların boyutları farklıdır. AΦ/Antik ebadındaki sayfalar için iki çubuklu modelin tipik boyutları; yükseklik 1520 mm.(60 inç), genişlik 900 mm. (36 inç) ve derinlik 460 mm. (18 inç.) tir. Alttan menteşelenerek ön kısım açılırsa bu boyutlardan dolayı, haritanın çubuklar arası boşluktan çekilerek çıkartılması gerekecektir. Bu durumda genelde haritayı yan döndürecek, öne doğru çekecektir.

⁸⁹ Nichols, a.g.e.

Böylece çubuğa bağlı kısma çekme kuvveti uygulanacaktır ki bu da hiç tavsiye edilmez.⁹⁰

Harita depolama alanı çok kısıtlı olmadığı durumda daha alçak boyutlu askılı dosyaların kullanımı avantaj sağlar. Daha alçak askıdan tarama yapmak, istenilenlere ulaşmak daha kolaydır. Hem haritalar daha iyi korunabilir hem de fiziksel güçten kazanılır. Daha geniş ve alçak kabinlerde bazı sayfalar uzun kenarlarından asılabilirler.

Daha küçük ölçekli haritalar için olan askılı sistemler çekmece düzeniyle çalışır fakat çoğunlukla üstten açılır. Dosya çubukları kullanıldığında üst kapak ya yukarı ya da yana doğru açılır. Çubuklar kabin derinliğini kapladığında, kapak açıldığında, menteşeli ön kısım kilitlenmelidir. Eğer kilitlenmezse haritalar öne doğru kayar ve yere düşerler.

Zeminin düz olması önemlidir. Kullanılan her malzeme üreticinin talimatlarına uyarak uygulanmalıdır ve kullanımı iyice öğrenilmelidir.

Dikey dosyalama haritalara daha az hasar verdiği çok sayıda haritaya kolay ulaşabilmeyi sağladığı için daha çok tercih edilen sistemdir.

Rulo Haritalar

Kullanımı en zor haritalar rulo halinde saklananlardır. Bu haritalar ülkenin kayıt bürolarında ve harita kütüphanelerinde bulunan en kötü kullanılmış ve pis haritalardır. Eğer mümkünse bu haritaların düz saklanması en doğrusudur. Fakat çok uzun süre rulo halinde kaldığı için haritalar ya kırılır yada deniz dalgali şekil alırlar. Bu haritaları düzeltmek daha çok zarar vereceği için rulo açılmamalı ve bazı ekstra durumlarda bu haritalar özel ölçülere göre yapılmış çok uzun tahta koruyucularda saklanmalıdır. Geniş eski haritalar duvarda sergilenmek üzere rulo halinde saklanırdı ve tahta çitalar üzerine çivilenirdi. Paslanan çivi haritaya zarar verirdi. Bu haritalar keten malzemelerle yapıştırılmalı ve keten ile çitalara sağlanmalı. Bu rulolar tek ucunda kapağı olan özel karton tüplerde saklanır. Kapak plastik veya metal olabilir. Harita rulolarının tüplerden daha ince sarılıp saklanması gerekir. Aksi halde tüpe yapışır çıkarmakta zorlanabiliriz.

Bazen tüpe konmadan haritalar bir kağıda sarılır ve iki ucu katlanıp bantlanarak saklanabilir. Bu sistemde haritaların mutlaka destekli olması gerekir. Bu haritalar raflarda üstüste konarak depolanır.

Tüplerin nasıl saklanacağı da ayrıca bir problemdir. Kütüphane mobilyaları buna göre düzenlenmeli veya başka bir takım tedbirler alınmalıdır. Ruloların boyutları da birbirinden farklıdır. Özel raf bu durumda zor olur. Bu nedenle raflarda dikey ayırım olmamalıdır. Ayrıca haritaların düşmemesi için belirli aralıklarla metal destekler bulunmalıdır.

⁹⁰ Nichols, a.g.e.

Açık Depolama

Şehir planı, bölge haritaları, bina planları vb. türünde haritaların kütüphane içinde depolanması terstir. Bu haritalar hem çok fazla talep görür, hemde bu tür haritaların ortada bulunması, her an görülmesinin öğretici bir yanı vardır. Bunda asıl problem gerekli ve yeterli duvar bulunamamasıdır.

Çizim bürolarında kullanılan plan tutucularında, planlar metal bir kola bağlıdır. Duvara bağlı bir birimde birkaç harita birden bulunur. Burada plan tutucuları hareket ettirilerek okuyucu isteğine ulaşabilir. Tutucuların duvara bağlı olduğu durumlarda sadece bir kişi kullanabilir. Haritalar buradan sökülüp masada çalışılabilir.

Kullanılan malzemeler geliştikçe fiyat artar. Az kullanılan haritalar ile çok kullanılan haritalara aynı depolama sistemi kullanılmaz. Kütüphanelerin arka kısımlarında, daha dar ve düşük standartlarda depolanır. Kütüphaneciler ellerinde bulunan haritaların kategorilerini dikkatlice belirlemeli ve hangi kategoride nasıl ekipman kullanılması gerektiğini saptamalıdır. Kütüphaneciler her türlü ekipmanları görüp kendilerine en uygun olanı seçmelidir.⁹¹

*KORUMA - ONARIM

Kütüphanelerde her türlü materyal için koruma çok büyük önem taşır. Son yıllarda haritalar kişilerin daha çok dikkatini çekmeye başladığından bir süredir bu materyallerin korunmasına eskiye oranla daha çok özen gösterilmeye başlandı. Harita ve bu gibi kartografik materyaller çok uzun süredir kütüphanelerde bulunuyordu. Zamanla eskinin önemini kavrayan kütüphane yöneticileri bu türden materyallerin daha uzun ömürlü olmalarını sağlamak amacıyla en uygun ortamları sağlamaya başladılar. Kullanım ve depolama aşamasında haritaların ve diğer materyallerin kullanım yerleri, kullanımda en uygun yerler, ışıklandırmalar ve masalar depolamada ise aynı şekilde en uygun ısı, ışık ve havalandırma düzenine sahip ve haritaları her türlü zarara karşı koruyabilecek uygun depolama malzemelerini artık hemen her kütüphanede görüyoruz. Kullanılan kağıdın vb. malzemenin en uygun ortamı sağlanıyor ve mümkün olan her ayrıntıya dikkat ediliyor.

Bütün bunlar eğitimin bir parçasıdır. Eğer kütüphaneye gelen kullanıcı kütüphanecinin harita veya diğer materyallere nasıl özen gösterdiğini görürse

* 91 Nichols, a.g.e. P.87-102

kendisinde bunlardan bir ders alabilir. Haritalar yalnızca kullanıcıda bulunduğu sürede tehlikede değildir. Kütüphaneciye teslim edildiği zamanda haritalar için bir çok sorun vardır. Derhal depoya kaldırılmadığı için bir süre için bile olsa nerede ne şekilde bekletildiği çok önemlidir. Özellikle bu haritalar eski ve değerli olursa. Bu iş için ayrılmış kapalı çekmece ve kutular ayrılmalı, dosyalamadan önce burada iyice incelendikten sonra kaldırılmalıdır.

Orjinal bir harita istendiğinde bu kullanıcıya verilir. Fakat bu haritanın bir yüzey üzerine yapıştırılarak kullanılmamasına dikkat edilmelidir. Kullanıcıya üstüne abanarak veya üstünde yazı yazarak kullanılmamalıdır. Gerektiğinde ışıklandırılmış bir masada kıvrılıp katlanmamasına özen gösterilmelidir. Eski bir harita zarar görmüş bile olsa bir yüzeye yapıştırılmaz. Arkasında yazılar olabilir. Yapıştırılınca bunlar incelenemez.⁹²

*Sirkülasyona sahip haritalarda 3 yöntemle koruma sağlanabiliyor. Bunlar:

Köşeleme: En kolay, en ucuz fakat en az etkili yöntemdir. Haritaların kenarları bantlarla kaplanarak koruma sağlanır. Haritalar değerliyse arşiv bantları kullanılır. Yenilenen haritalarda seloteypte kullanılabilir.

Laminasyon: Haritanın bütün yüzeyinin plastik bir filmle kaplanması işlemi. Laminasyon makinasından geçirilen haritanın ön ve arkadan plastikle kaplanması sağlanır. Bu işlem sırasında ısı ve basınç ortaya çıkıyor. Haritaların kırılma, yırtılma ve toza karşı korunmasını sağlıyor fakat yüksek ısı dolayısıyla haritada bozulmaya neden olabiliyor. Hatta mürekkepleri akabiliyor. Bu işlemde geri dönüş mümkün değil. Zamanla kullanılan plastik film eskiyip kırışabiliyor. Ve ayrıca kullanılan makina çok pahalı.

Kapsülleme: Harita iki polyester parçası arasına yerleştirilip genellikle iki yüzeyi yapışkan bantla veya başka bir metodla kapatılır. Statik elektrik haritaların yerinde durmasını sağlar. Bu durumda haritanın orijinalliği bozulmuyor ve bu işlemde geri dönülebilir. Haritaya fiziksel destek sağlıyor aynı zamanda toprak, sıvı ve lekelerden korur.

Kapsülleme hem malzeme hemde personel /iş gücü/ hem de zaman bakımından en pahalı metottur.

Her tür koruma şartları haritalar kullanıma sunulmadan düşünülerek yapılmalıdır. Ancak bunu çok az görüyoruz. Genellikle haritalarda aşınma, yırtılma olduktan sonra bazı önlemler düşünülüyor. Böylece haritalarda korumadan çok tamir olma işlemini yaşıyoruz. Haritalarda hasarlar mekanik ve kimyasal olarak değişiyor. Mekanik hasarlar, böcek, kötü depolama, dikkatsiz ve sık kullanımda

*92 Nichols, a.g.e. P.247-253

ortaya çıkıyor. Kimyasal hasarlar ise renk bozulması, sararması veya harita kağıdının bozulmasıyla oluşur. Mekanik hasarları laminasyon veya karsülleme yöntemiyle onararak düzeltebiliyoruz. Haritalar çok değerliyse asitsiz bantlar kullanılmalıdır. Toz toprak nedeniyle hasar görmüş haritalar öncelikle kalem veya kauçuk silgilerle temizlenebiliyor. Eğer içine işlemişse haritayı bir parça bayat ekmekle sileriz. Ekmek tozu toprağı kaptıkça yeni bir parça kullanmalı daha sonra harita Thymal ile sterilize edilmelidir.⁹³

Harita korumasında harita kütüphanecisinin görevi uygun depolama, doğru kullanım ve haritaların bozulmasına yol açan her türlü etkeni ortadan kaldırmaktır.

Harita kütüphanecisi haritaların tamir edilmeleri gerektiğini bilmeli buna inanmalıdır. Eski haritalar iyice incelenmeli normal toz toprak gibi zararlarla kendileri ilgilenmeli fakat yırtılan veya iyice eskimiş olan haritaları uzman olanlara emanet etmelidir.⁹⁴ Kimyasal problemlerle tecrübeli kütüphaneci veya koruyucu personelin ilgilenmesi en doğru iştir.⁹⁵

Üniversite kütüphanesi veya halk kütüphanelerinde kütüphane personeli olarak bir harita onarma uzmanı bulunmalıdır. Bu uzman yalnızca haritaları değil her türde dermeyi tamir edebilmelidir.⁹⁶

"Dermedeki haritaların dayanıklılığını arttırmak için kütüphanecilerin yapabilecekleri işlemler de vardır. Ancak bunların hemen hepsi zaman alan ve pahalı işlemlerdir. Haritaların içeriklerine ve niteliklerine göre koruma işlemlerinin mutlaka yapılması gerekir."⁹⁷

Haritaları her türlü teknikle güven içinde çok uzun yıllar koruma gücüne sahip olabiliriz. Bu her kütüphane için geçerli olmasa bile maddi yönden yeterli olanağa sahip kütüphanelerde bu sağlanabilir. Fakat her türlü ihtimama karşın haritaların birde insanlardan başka yönden korunmaları gerekiyor ki bu henüz hiç bir ülkenin kütüphanesinde tam olarak başılamamış. Uzun yıllardır uzman kütüphanecileri bile hayrete düşürecek şekilde haritalar vb. materyaller kütüphanelerde yok oluyor. Bu hırsızlıkları engelleyebilecek etkili bir sistem henüz yok.

1970' lerin birkaç yılı boyunca Tulane Üniversitesi İngilizce Profesörü Andrew Antippas kütüphanelerden haritalar çaldı. Bütün ülkede tanınan saygı duyulan araştırma koleksiyonlarında kabul gören bir kişiydi. Newberry kütüphanesinde bir

*93 Judith Rieke "Keepers of Maps: Some Advice on Preservation.- *Wilson Library Bulletin*, October 1985 25-27

94 Nichols, *a.g.e.* P.247-252

95 Rieke, *a.g.e.* P.25-27

96 Nichols, *a.g.e.* P.247-252

97 Rieke, *a.g.e.* P.25-27

kabulde girilmesi yasak bir bölüme geçerek ilk seyahat haritalarından çaldı. 1978' de bir satıcının Yale Üniversitesinde kendisine ait nadir haritaları teklif ettiğinde Antippas teşhis edildi ve yakalandı. Yakın zamanda Georgia Üniversitesi özel koleksiyonlarından bir milyon dolardan fazla değerdeki yayınların kaybolduğu anlaşıldı.

"Bunların içinde çok sayıda iç savaş haritaları ve çok nadir bulunan 1776 yılı İngiliz atlası, Birleşik Devletlerde bulunan sadece üç kopyadan birisi vardı. Hırsız, eski kütüphane çalışanı olan bir centilmen, kiliseye giden ve toplumun sayılan bir üyesi olarak tarif edilen Robert Willingham, Jr.' dir."⁹⁸

Güney Oregon Devlet Üniversitesi Kütüphanesinden 1987 nisanında Lawrence Pawlaczyk 10 tane Kuzeybatı Pasifik haritası çaldı. Bunlar kapsüllenmiş haritalardı ve halkın kullanımına açıldı. Ayrıca 19. yüzyıl kuş kitapları setinden bazı bölümleri de keserek haritalarla birlikte antikacılara sattı. Pawlaczyk batı kıyısında 10 yıl hırsızlık yapmış ve tutuklanmıştır. Salem' deki Oregon Devlet Kütüphanesinden elyazması karayolu günlüğünü çaldı. Şüphel bir kitap satıcısından aldığı çeki paraya çevirirken yakalandı. Sorgulamasında Güney Oregon Devlet Üniversitesine getirildi. Kütüphane işlevi ve haritaları içeren tarihsel malzemeler konusunda bilgisi mükemmeldi.

Kütüphane hırsızlıklarının büyük bir çoğunluğu kütüphane çalışanları tarafından yapılıyor. Willingham bir kütüphaneciydi, Antippas fakülte üyesiydi. Berkeley'deki California Üniversitesi ve Stanford Üniversitesinde araştırma amacıyla kullanılan çok değerli koleksiyonlar, mezun öğrenciler tarafından hem malzemelerin zenginliği hem de güvenliğinin az olması dolayısıyla bir çoğunu çalmışlardır. Hırsızlığı yapanlar bu işte tek başlarına değiller. Satıcısı uygun pazar arayıcısıyla birlikte ekip halinde çalışıyorlar.

Bütün bu hırsızlık vakalarından dolayı kütüphane güvenliği üzerine yazılarda artış var fakat bunlar halen sorunu çözmeye yeterli değil. "Haritalar kütüphanelerimizdeki en ayartıcı hazinelerdir."⁹⁹

Günümüzde haritalara olan ilgi eskiye oranla daha fazladır. Resimli görüntüler her zaman ilgi çekici olmuştur. Kitap okuma seviyesi çok düşük olsada duvara asılan bir poster, resim veya harita gibi malzemelerin satışları her zaman daha yüksek olur. Bize geçmişimizi anlatan tarihi sanat değeri taşıyan eserlere ilgi de çok artmıştır. Özellikle el boyaması sınırları ve zarif el yazması olan ve kırkayaklara benzeyen dağları olanlar başlıca örneklerdir. Haritaların çok eski olması gerekmiyor. ikinci Dünya Savaşına veya Vietnam savaşına ait haritalar bile bugünün gençlerine tarihi bir belge niteliğindedir. Bu gün üretilen, en son teknolojik gelişmeler sayesinde çok kısa zamanda hazırlanan haritalar çok farklıdır. O zaman

⁹⁸ Harold Otness "Going Plating Stealing Maps from Libraries.- *Western Association of Map Libraries Information Bulletin* 19(4) August 1988 P.206-210

⁹⁹ Otness, a.g.e.

çok fazla maddi değeri olmayan bu haritalar özel bir koruma altında değillerdi. Oysa şimdi bunların örneklerini satıcı koleksiyonlarında görmek mümkün. Büyük boyutlu tek başına sergilenen haritadansa kitap aralarında veya ceplerinde bulunan haritalar hırsızlar için çok daha elverişli görünüyor. "İmkansız olmamasına rağmen geniş bir yaprak haritayı çalmak güçlük çıkarabilir."¹⁰⁰ Bu haritalar pahalıdır, çerçeveletmek, elden çıkarmak zordur. Özel damgaları olabilir. Kitaplarda bulunan haritalar için böyle bir sorun yoktur.

"Pawlaczyk Americana üzerine uzmanlaşmış ve yıllardır kendisine hiç bir soru sormadan bu çeşit haritaları alan bir satıcı ağına sahipti. Bu haritalara talep çoktu ve kolay bulunuyordu. Şehir planları, trenyolu haritaları, maden haritaları, keşif gezi haritaları, kızıl derililerin yaşaması için ayrılmış yerlerin haritaları, savaş ve seyahat haritaları en çok arananlarıydı. Bu gün hükümet dökümanlarında bol miktarda bulunuyor ve elde edilmesi kolaydır.

Kütüphanelerden harita hırsızlığı konusunda uzman olan Pawlaczyk seneler boyunca her tür kütüphanenin işleyişini öğrenerek bu konuda uzmanlaşmış. Bilgisi gerçekten hayret verici düzeyde. Öncelikle kart kataloglarında inceleme yaparak dermede bulunan materyalleri inceliyor. Bilgisayarlardan kolaylıkla aldığı print.out larla bütün derme hakkında bilgi sahibi oluyordu. Yaprak haritalarda koruma sisteminin çok az olduğunu kitaplardaki plakalarda ise hiç koruma olmadığını biliyordu. Kütüphanelerde sahte kimlik kullandı. Kütüphaneciler kendilerine gösterilen kimlikleri detaylıca incelemeyi ve gelen her okur/kullanıcıya güvenir. Kitapları kaçıırken alarm sistemine karşı kurşun folyo kağıtlara sarmıştı ve bazende çıkış kapılarının altından yada yanından geçirdiği olmuştur. Kitaplardaki alarm bandlarında kitaba zarar vermeden nasıl çıkarılacağını da iyi biliyordu. Bunu kütüphanenin tuvaletlerinde yapabiliyordu. Kilitli dolapların anahtarlarının standart olduğunu anlayınca tek anahtarla her dolabın içine rahatlıkla ulaşabildi.

Üzerinde çalıştığı kütüphaneyi, her detayı ile çok inceleyerek bir planını çizebilecek durumdaydı. Tercih ettiği kütüphaneler çok eski çok değerli malzemeye sahip yeterince büyük fakat özel personeli ve koruma sistemi olmayanlardı. Buralar orta büyüklükte, yerleşimin az olduğu, resmiyetin fazla olmadığı, kullanımın kolay olduğu yerlerdi. Şehirdeki büyük kütüphanelerde hem güvenlik önlemleri hem de özel personel vardı. Bunlar Pawlaczyk için dezavantajdı. Küçük ve orta büyüklükteki akademi kütüphaneleri en seçkin hedeflerdi.

Amerika da çalınan eserlerin bütün yurda duyurulması amacıyla bir-bülten çıkarılıyor. Burada her kütüphaneci derme sayımı yaptıktan sonra eksik gördüğü yayınlarını buraya bildiriyor ve hem diğer kütüphane çalışanları hemde kitap ve antika satıcıları haberdar ediyor, kendilerine bu liste dahilinde bir yayın geldiğinde gerekli işlemler yapıyor ve çalınmış olan yayın tekrar eski sahibine teslim ediyor. Fakat bazı kütüphaneciler bu çalındı ihbarını yapmaktan çekiniyor veya

¹⁰⁰ Otness, a.g.e.

satıcılar çalıntı olduğunu bildikleri halde alabiliyor. Bu nedenle bu dergi tam manasıyla istenilen hizmeti verememiş oluyor. Ayrıca her eyalette işlenen suç düzeyine göre harita vb. hırsızlık olayına ilgileri pek fazla olmuyor. Verilen cezalarda caydırıcı özellik taşımadığından herşey gene kütüphaneci ve onun korumacılığına kalıyor. Kütüphaneciler öncelikle kütüphanelerde bulunan dermenin değerini anlamalı ve tam manasıyla antika olan eserleri daha güvenli gördüğü bölümlerde bulundurmalı. Her kütüphane malzemesine okur/kullanıcının anlayamayacağı şekilde işaretler koyarak kendisine ait olduğunu ispatlayabilmelidir. Değerli yayınları kullananlara daha özenli kimlik taraması yapılarak iyi teşhis edilmeliler. Yayın geri alındığında iyice kontrol edildikten sonra kimliği iade edilmeli. Kütüphane yöneticilerinin kütüphane memurlarını ve diğer çalışanlarını da çok iyi tetkik etmesi gerekir. Çünkü en büyük hırsızlar genellikle içerden çıkıyor. Değerli yayınların her türlü dökümünü ayrıntılı bir şekilde yapmakta fayda vardır. Bunların kayıtları sık sık kontrol edilmeli. Kaybolduğunda derhal bir üst kuruma ve güvenliğe bildirilmelidir. Bütün bu tedbirli davranışlar sayesinde çalınan malzemeye ulaşmak daha kolay olabilir. Kıymetli materyalleri hem korumak hemde kullanıcıya gönül rahatlığı ile verebilmek için zor bir ikilem fakat kütüphaneci bunu zamanla, tecrübeleriyle ve daha tecrübeli olan diğer meslektaşlarıyla konuşarak gerekli çözümü bulmalıdır. Koruyamam kaygısıyla kütüphanesinde değerli bir şey bulundurmaması söz konusu olamaz.¹⁰¹

¹⁰¹ Otness, a.g.e.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmalar sonucu ulaştığımız sonuç dünyada ve Türkiye de özellikle harita ve kartografik materyallere sahip kütüphanelerin ne durumda olduğudur.

Gelişmiş bir çok ülke harita ve diğer kartografik materyaller için hemen her türlü imkana sahip ve bunu da başarıyla kullanıyor. Çeşitli dönemlerde haritaların düzenli bulunmasının önemini yaşadıkları için konuya gereken özeni göstermeye başlamışlar. Bunda maddi imkanlarının fazla sınırlı olmaması çok büyük etkindir.

Türkiye'de ise haritalardan ve diğer araştırma sonuçlarından da anladığımız gibi ortada düzgün harita kütüphanesi diyebileceğimiz bir yer yok. Daha doğrusu İngiltere, Amerika veya Almanya gibi ülkelerin harita kütüphaneleri ile kıyasladığımızda sonuç ne yazık ki kötü. Bu durumda meseleyi en başa götürerek ilk nereden başlamamız gerektiğine ve nasıl geliştireceğimize karar vermeliyiz. Bu da öncelikle eğitimle başlıyor. Harita ve kartografik bütün materyallerin kullanıcısı ve özellikle kütüphanecisi bu konuda eğitilmeli. Konu uzmanı kişilerce düzenlenen bir kütüphanede kullanıcı da eğitilerek bilgilendirilmeli. Kütüphaneye her geldiğinde kütüphaneciden yardım isteyeceği yerde öncelikle bütün kullanıcılar için düzenlenmiş kataloglarda arama yapmaya, hangi tür haritanın, hangi konu numarasında bulunabileceğini bilmesi hem kendisi hem de kütüphaneci için yararlıdır. Kütüphanecilerinde kütüphanesine gelen okur / kullanıcılarına güler yüzle yapacağı yardım kütüphaneciliğin hizmet anlayışıdır.

Ülkemizde kütüphanelerimiz maddi açıdan gerçekten zor durumdadır. Özellikle kartografik materyaller gibi pahalı kaynaklarda. Burada kütüphanecilerimizin diğer kütüphanelerle işbirliği içinde çalışıp, aynı materyalleri toplamak yerine farklı materyallere sahip olup bunu mümkün olduğunca paylaşabilmesi daha yerinde bir davranış olur. Yeni haritalar edinirken bu arada ellerinde bulunan çok değerli haritaların da doğru bir ortamda korunması şarttır. Bu nedenle depolama - koruma - onarım hizmetleri iyi işlerlik kazandıktan sonra yeni materyallerin sağlanması daha doğrudur. Ülkemizde eskiye ait çok kıymetli haritalar var ve bunların nasıl korunduklarını bilemiyoruz. İngiltere de British Library, Map Library'de bütün haritalar asidi alınmış dosyalar içinde metal raflardan hazırlanmış dolaplarda ve kısmen havalandırılan depolarda çok sıkı koruma altında saklanıyorlar.

Bizim ülkemizde de bulunan haritalar en az onların haritaları kadar değerli ve eski. Onlar bu kadar değer verip korurken bizde bunu görememek gerçekten üzücü. Kütüphaneciler sık sık düzenlenen sempozyumlarda birbirlerinden öğrendikleri yenilikleri kendi kütüphanelerinde uygulayıp daha iyi sonuca varmaya çalışıyorlar.

Bütün bu çalışmalarını bizimde bir an önce takip edip aynı düzeyde kütüphaneler ve materyallere sahip olmak en büyük dileğimiz.

BİBLİYOGRAFYA

- Baysal, Jale*: Kitap ve Kütüphane Tarihine Giriş.- İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1991.
- Bilgin, Turgut*: Genel Kartografya I.- İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1983.
- Brent, Allison*: Map Acquisition: The Major Sources.- Wilson Library Bulletin, October 1985.
- Candy, R. Brain*: The Development of a New Manuel of Map Classification and Cataloging in the Ministry of Defence (UK).- Association of Canadian Map Libraries Bulletin No.35 June 1980.
- Cobb, David* : Map Librarianship in the U.S.: An Overview.- Wilson Library Bulletin, October 1985.
- Doehlert, C. Irene*: Basic Considerations for development of an Effective Selection and Acquisition Policy for an Academic Map Libraries Information Bulletin,1984, 15(2) March 1984.
- Fleming, Myrna*: Cataloging of Cartographic Materials.- Western Association of Map Libraries Information Bulletin, 1981 June .
- Gerber, Gloria*: Map Storage and Care in Active Collections.- SLA Geograpy and Map Division Bulletin; No: 125, 1981.
- IFLA Geography and Map Libraries Section Workshop on Practical Mapcuratorship in Developing Countries Notes.*
- I.F.L.A. Konferansı Çev.Nazmiye Özgüç.*
- Keseroğlu, Hasan*: Halk Kütüphanesi Politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'inde Durum.- İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1989 .
- Klimley, Susan*: Map Preservation at Columbia University, This Study Points to a Need for an Adequate Microform Solution.- Western Association of Map Libraries Information Bulletin 15(1) November 1983.
- Koepp, Donna* : Map Collections in Public Libraries :A Brighter Future.- Wilson Library Bulletin October 1985.
- Kunkut, Mükerrrem*: Harita ve Atlasların Tasnif ve Kataloglama Kaideleri.- İstanbul: Milli Kütüphane Yayınları, 1968.
- Kültür İstatistikleri* 1990.
- Murphy, Mary*: IFLA Geography and Map Libraries Section Workshop.- SLA Geography and Map Bulletin No 156 June 1989.
- Newman, Linda* : Congress of Cartographic Information Specialists Association .- Western Association of Map Libraries Information Bulletin 20(2) March 1989
- Nichols, Harold* : "Map Librarianship" 2nd Ed 1982.
- Novak, Gloria* : Physical Planning for Map Libraries.-The Process.- Western Association of Map Libraries Information Bulletin, 1981.
- Otness, Harold* : "Going Plating"- Stealing Maps From Libraries.- Western Association of Map Libraries Information Bulletin, 19(4), August 1988.
- Özgüç, Nazmiye*: Coğrafya ve Harita Kitaplıkları Üzerine.- İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi I, 1985.

